

Jordbrukets kulturlandskap i Flesberg

- Et samordningsprosjekt for registrering av kulturminner, biologisk mangfold og landskap.

Oskar Puschmann
Jørn Jensen
Even Woldstad Hanssen

NIJOS-rapport 17 1998

ISBN nummer: 82-7464-148-5

Jordbrukets kulturlandskap i Flesberg

**- Et samordningsprosjekt for beskrivelse av
kulturminner, biologisk mangfold og landskap**

**Oskar Puschmann
Jørn Jensen
Even Woldstad Hanssen**

**Norsk institutt for jord- og skogkartlegging
NIJOS rapport 17/98
ISBN 82-7464-148-5**

Forsidebilder: Oskar Puschmann.

Tittel:	Jordbrukets kulturlandskap i Flesberg. - Et samordningsprosjekt for registrering av kulturminner, biologisk mangfold og landskap.		NIJOS nummer: 17 1998
Forfatter:	Oskar Puschmann Jørn Jensen Even Woldstad Hanssen		ISBN nummer: 82-7464-148-5
Oppdragsgiver:	Flesberg kommune		Dato: 01.12.98
Fagområde:	Kulturlandskap		Sidetail: 111 + 5 vedlegg
<p>Utdrag: Rapporten ”Jordbrukets kulturlandskap i Flesberg. – Et samordningsprosjekt for registrering av kulturminner, biologisk mangfold og landskap” innleder med en kortfattet presentasjon av kulturlandskapsbegrepet, verdier i kulturlandskapet og skjøtsel av dette. Kap.2 gir en kort redegjørelse for prosjektets metodiske tilnærminger, mens kap.3 omhandler Flesberg kommunes kulturlandskap i både et fylkeskommunalt og landskapsregionalt perspektiv. Sentralt her er å komme fram til en betraktningmåte som avdekker <i>hvor</i> og <i>hvilke</i> gårder og kulturlandskapsområder som er mest utsatt for endringer i form av nedlegging og fraflytting. Kap. 3 presenterer videre en inndeling av både dal- og skogregionens ulike gårdstyper, samt hvilke skjøtelsesutfordringer disse har i forhold til beliggenhet og biologisk mangfold. Hoveddelen av rapporten er en beskrivelse av sentrale kulturlandskapskvaliteter i 20 landskapsområder i Flesberg kommune. For hvert av områdene er naturlandskapet som jordbruksgårdene ligger i, grundig beskrevet. I tillegg beskrives også komponentene <i>Jordbruksmark og eldre kulturmarkstyper</i> og <i>Tun og eldre jordbruksbebyggelse</i>. For begge disse komponentene er de mest sentrale dataene fra både prosjektets kulturminne- og biologisk mangfold registrering integrert i beskrivelsene.</p> <p>Rapportens fire første vedlegg inneholder lister over gårder med de mest verdifulle kvalitetene som ble registrert i de ulike delene av dette prosjektet. Det femte vedlegget er en sammenstilling av de fire første listene, og viser gårder med de mest helhetlige kulturlandskapskvalitetene.</p>			
Abstract:			
Andre NIJOS publikasjoner fra prosjektet: Puschmann 1999. ”Jordbrukets kulturlandskap i Flesberg. Landskapskart fase 1. M 1: 30 000. ” Trykt 2-sidig kart.			
Emneord:	Keywords:	Ansvarlig underskrift:	Pris kr:
* Landskapsbeskrivelse			250 kroner svart/hvit
* Gårdstypeinndeling			
* SEFRAK/gårdstun- evaluering			350 kroner farger
* Biologisk mangfold			
Utgiver:	Norsk institutt for jord- og skogkartlegging Postboks 115, 1430 Ås Tlf.: 64949700 Faks: 64949786 e-mail: nijos@nijos.no		

Forord

Som prøvekommune i prosjekt "Miljørapportering i Buskerud" ønsket Flesberg kommune gjennom dette prosjektet å kartfeste og beskrive sentrale kvaliteter knyttet til jordbrukets kulturlandskap.

Prosjektet "*Jordbrukets kulturlandskap i Flesberg*" ble opprettet i 1996, og har vært organisert som et samordningsprosjekt hvor Kulturavdelingen i Buskerud Fylkeskommune ved Jørn Jensen, Naturvernforbundet i Flesberg ved Even Woldstad Hanssen og Norsk institutt for jord- og skogkartlegging (NIJOS) ved Oskar Puschmann har deltatt. Disse personene har også vært ansvarlig for registrering av henholdsvis kulturminner, biologisk mangfold og landskapskvaliteter. Flesberg kommunes miljøvernleder, Ellen Korvald, har hatt det koordinerende ansvaret for prosjektet.

Fordi prosjektet også inngår som en del av et landsdekkende prøveprosjekt om "*kommunal miljørapportering*", har fokus først og fremst vært rettet mot selve registreringsarbeidet. Dette innebærer at man har prioritert å oppsøke flest mulig gårder og lokaliteter i Flesberg. I forbindelse med registrering av kulturminneverdier er 413 gårdstun blitt oppsøkt og evaluert. I tillegg til evalueringsskjemaene er resultatet av kulturminneverdiene presentert i en foreløpig arbeidsrapport "*Landskapskartlegging i Flesberg kommune, kulturminner*" (Jensen, upubl.). Denne rapporten inneholder en enkel beskrivelse av hvert tun med opplisting og en delvis kort beskrivelse av de enkelte bygninger. I tillegg nevnes også andre kulturminner og en kort beskrivelse av topografi og driftsformer. Feltarbeid og etterarbeidet med evalueringen ble utført i perioden april 1996 til november 1997.

Registreringen av jordbrukslandskapets biologiske mangfold er utført av Naturvernforbundet i Flesberg. Resultatet er gjengitt i arbeidsrapporten "*Kulturlandskapsregistrering i Flesberg kommune, biologisk mangfold*" (Woldstad Hanssen, upubl.). Kartleggingen ble utført i 1996 og 118 gårder ble oppsøkt. En rekke personer har vært involvert i registreringsarbeidet, som også har vært et ledd i metodeutviklingen til Naturvernforbundets biologisk mangfoldprosjekt "*Eng(le)vakt*".

Feltarbeid knyttet til avgrensning av 20 landskapsområder, samt datainnsamling til beskrivelse av disse, ble utført av NIJOS i 1996. På dette feltarbeidet deltok også Johnny Hofsten fra NIJOS. Feltkommentarene er gjengitt i arbeidsrapporten "*Landskapskartlegging i Flesberg kommune. Kommentarer til bruk for feltregistrering av biologisk mangfold og SEFRAK vurderinger*" (Puschmann, upubl.). Etterarbeidet med beskrivelse av landskapsområdene, samt å integrere essensielle data fra samtlige arbeidsrapporter, har foregått fra september 1997 til november 1998. Rapporten er sammenstilt og ført i pennen av Oskar Puschmann.

Fotografier merket med "F:J.J." i rapporten er tatt av Jørn Jensen. Øvrige bilder er fotografert av Oskar Puschmann. Illustrasjonene til de ulike gårdstypene er laget av Berit Margrethe Aase.

Ås, 15. desember 1998

Oskar Puschmann

Innhold

1. Innledning	s. 1
1. 1 Kulturlandskap – et mangfoldig begrep	s. 2
1. 2 Endringer i jordbrukets kulturlandskap	s. 3
1. 3 Landbruket produserer mer enn mat	s. 4
1. 4 Verdier i jordbrukets kulturlandskap	s. 4
1. 5 Noen viktige enkeltelement i jordbrukets kulturlandskap	s. 5
1. 6 Skjøstsels av kulturlandskap	s. 8
2. Metodisk tilnærming	s. 9
2. 1 Hvordan se nasjonale og regionale landskapsverdier i et lokalt kulturlandskap	s. 9
2. 2 Registrering av bygninger og andre kulturminner	s. 11
2. 3 Registrering av biologisk mangfold	s. 12
3. Jordbrukets kulturlandskap i Flesberg	s. 13
3. 1 Ulike regionale betraktninger om jordbruket i Flesberg	s. 13
Andel jordbruksmark i <i>hevd</i> i Flesberg kommune vurdert i et fylkesperspektiv	s. 13
Jordbruksdrift i Flesberg kommune vurdert i landskapsregionalt perspektiv	s. 15
3. 2 Ulike gårdstyper i Flesberg	s. 17
1. Nordvendte ligårder	s. 19
2. Nordvendte terrassegårder	s. 20
3. Nordvendte bremgårder	s. 21
4. Slettegårder	s. 22
5. Solvendte bremgårder	s. 23
6. Solvendte ligårder	s. 24
7. Solvendte terrassegårder	s. 25
8. Åsgårder	s. 26
9. Skogsgårder	s. 27
10. Innsjøgårder	s. 28
4. Landskapsområder i Flesberg kommune - oversiktskart	s. 29
1 Pikerfoss-Gåsumkollen	s. 30
2 Svene - Tåskjemogen	s. 34
3 Stevning - Vangestad	s. 38
4 Neset – Flesberg sentrum	s. 42
5 Aslefet/Maugerud – Juveli/Stuvestad	s. 46
6 Brattås – Øye (Rollag kommune)	s. 50
7 Aslaksrud - Ulland	s. 54
8 Fønset – Dokka - Nysetra	s. 58
9 Hanserud - Grønbu	s. 62
10 Vatnebryrvatnet – Ligrenda	s. 66
11 Landegrenda	s. 70
12 Lyngdal	s. 74
13 Strandevatnet	s. 78

Innhold

14 Haugesjø	s. 82
15 Horgevatnet	s. 86
16 Låg – Bjørkeset - Kjølås	s. 90
17 Austskogen	s. 94
18 Lauvnesvatnet	s. 98
19 Letmolivatnet	s.100
18 Letmolielva	s.104
5. Oppsummering	s.109
6. Litteratur	s.110

Vedlegg

Kulturminnevurdering: Gårder med høy/middels – svært høy tunverdi	Vedlegg 1
Registrerte gårder med middels høyt – høyt biologisk mangfold	Vedlegg 2
Gårder med registrerte styvingstrær	Vedlegg 3
Gårder med særpreget beliggenhet i landskapet	Vedlegg 4
Samlet evaluering: Gårder med høye og svært høy landskapskvaliteter	Vedlegg 5

1. INNLEDNING

Prosjektet *Jordbrukets kulturlandskap i Flesberg* er på flere måter et pilotprosjekt i kulturlandskapssammenheng. Prosjektet har hatt som mål å integrere tre sentrale tema knyttet til forvaltning av jordbrukets kulturlandskap, nemlig registrering av: kulturminneverdier, det biologiske mangfoldet i jordbrukets ulike kulturmarkstyper samt de landskapsestetiske kvalitetene som jordbruket skaper.

Jordbrukets kulturlandskap i Flesberg er et samordnet prosjekt hvor Kulturavdelingen i Buskerud Fylkeskommune ved Jørn Jensen, Naturvern-forbundet i Flesberg ved Even Woldstad Hanssen og Norsk institutt for jord- og skogkartlegging (NIJOS) ved Oskar Puschmann har deltatt. Flesberg kommunes miljøvernleder, Ellen Korvald, har hatt det koordinerende ansvaret for prosjektet.

Fordi dette prosjektet også inngår som en del av et landsdekkende prøveprosjekt om "*kommunal miljørapportering*", har fokusen først og fremst ligget på selve registreringsarbeidet. Dette innebærer at flest mulig gårder og lokaliteter i Flesberg kommune er blitt oppsøkt. I forbindelse med registrering av kulturminneverdier er 413 gårdstun blitt evaluert. I tillegg til evalueringsskjemaene er resultatet av kulturminneverdiene blitt presentert i en foreløpig intern arbeidsrapport "*Landskapskartlegging i Flesberg kommune, kulturminner*" (Jensen, upubl.). Arbeidsrapporten inneholder en enkel beskrivelse av hvert tun med oppramsing og delvis kort beskrivelse av de enkelte bygninger, samt en opplisting av andre kulturminner og en kort beskrivelse av topografi og driftsformer.

Registreringen av jordbrukslandskapetets biologiske mangfold er utført av Naturvernforbundet i Flesberg, og resultatet er bl.a. gjengitt i den interne arbeidsrapporten "*Kulturlandskapsregistrering i Flesberg kommune, biologisk mangfold*" (Woldstad Hanssen, upubl.). Kartleggingen ble utført i 1996 og 118 gårder ble oppsøkt. En rekke personer har vært involvert i registreringsarbeidet, som også har vært et ledd i metodeutviklingen til Naturvernforbundets biologisk mangfoldprosjekt "*Eng(le)vakt*".

I denne rapporten vil vi i kapittel 1 kort komme inn på hva som menes med kulturlandskap, og hvordan begrepet er brukt i dette prosjektet. Videre fokuseres det på hvilke endringer som skjer i jordbrukets kulturlandskap og hvilke verdier som finnes her. Til sist sies det noe om hvordan dette generelt bør forvaltes og hvilke tilskuddsordninger som er tilgjengelige.

Kapittel 2 gir en kort redegjørelse for metodiske tilnærminger knyttet til prosjektets ulike registreringsdeler.

Kapittel 3 gir en kortfattet presentasjon av Flesbergs kulturlandskap utfra både en fylkesmessig og en landskapsregional referanseramme. Denne vil og forsøke å sette fokus på hvilke endringsprosesser som skjer i Flesberg i forhold til andre kommuner og landskapsregioner. Kapitlet avsluttes med en inndeling og beskrivelse av 10 ulike gårdstyper som hver kan sies å ha bestemte kjennetegn som følge av sin beliggenhet i landskapet.

Kapittel 4 utgjør hoveddelen av rapporten og består av en presentasjon av 20 landskapsområder i Flesberg. Disse områdepresentasjonene inneholder også en sammenstilling av prosjektets kulturminne- og biologisk mangfold registreringer.

1.1 KULTURLANDSKAP - ET MANGFOLDIG BEGREP

Når man skal forsøke å vurdere et landskaps kulturkvaliteter er det viktig å si noe om forståelsesrammen som danner grunnlag for tilnærmingene i dette prosjektet. Innledningsvis kan det derfor være hensiktsmessig å si noe om begrepene *landskap* og *kulturlandskap*.

Landskap

(Basert på Jones, 1981)

I videste forstand er landskapet summen av våre fysiske omgivelser. Det omfatter visuelt fattbare former, både natur- og menneskeskapte. Landskapet kan oppfattes som en sammensetning av naturlige økosystem, som topografi, som produkt av menneskets arealbruk, eller som en natur- og kulturarv. Landskapsformene blir dels forståelige i forhold til naturlovenes innvirkning og dels i forhold til funksjonelle forbindelser skapt av mennesker. Fra et annet ståsted er landskap oppfattet som en del av jordoverflaten som kan ses i ett og som det er knyttet visse estetiske kvaliteter til. Estetiske opplevelser er avhengige av iakttakerens posisjon i landskapet. De er påvirket både av sinnsstemning, lysforhold, værtype og årstid.

Det er viktig å være klar over disse to sidene, landskap som fysiske former og landskap som synsinntrykk, når landskap skal vurderes i et kulturlandskapsperspektiv. For å sikre en helhetlig forvaltning av ulike kulturlandskap må begge tilnæringsmåter være gjensidig respektert.

Kulturlandskap er per definisjon et landskap som i større eller mindre grad er påvirket av menneskets aktiviteter. Gjennom ulike former for ressursutnyttelse og med bruk av tilgjengelig teknologi har mennesket til enhver tid påvirket og endret naturlandskapets utseende og innhold. Det moderne kulturlandskap blir således et speilbilde av vår tids velstand, ressursbruk, teknologi og ideologi. Men fordi samfunnsutvikling skjer gradvis og på forskjellig måte fra sted til sted og til ulik tid, vil vi kunne finne igjen elementer som kan fortelle oss om tidligere generasjoners ressursbruk, teknologi, og også ideologi. På denne måten kan ulike kulturlandskap forstås og nærmest leses som en historiebok, der eldre og yngre spor etter menneskers virksomhet ligger side om side eller kan avdekkes lagvis.

Bilde 1. I videste forstand er landskapet summen av våre omgivelser som omfatter både visuelt fattbare former, både natur- og menneskeskapte. Her et utsnitt av Numedal i Flesberg mot Åslandåsen.

Kulturlandskap brukes i dag både som nøytralt og verdiladet begrep, og om landskap med svært ulik grad av påvirkning. Noen tenker særlig på bygninger, noen på det forhistoriske fornminnelandskapet og andre igjen forbinder kulturlandskap med blomstrende, fargerike slåtteeuger og kyr på beite. *Kulturlandskap er alt dette, - og mye mer.*

I denne rapporten er fokus lagt på *jordbrukets kulturlandskap*. Dette kulturlandskapet er og har alltid vært formet av jordbrukeren. Ansvar for forvaltning av jordbrukslandskapet har alltid vært bondens, og de fleste avgjørelser om drift og skjøtsel av landskapet blir tatt av ham eller henne. Samtidig er landbruket i stadig økende grad blitt en styrt næring, der mye av inntektene kommer i form av ulike tilskudd over jordbruksavtalen. Dette er økonomiske virkemidler som benyttes for å styre en utvikling i forhold til politiske mål. Disse virkemidlene påvirkes også av internasjonale avtaler og institusjoner som f.eks. EU, EØS eller GATT. På denne måten er den enkelte gardbruker avhengig av å tilpasse sin drift i forhold til virkemiddelbruken og markedet, både det nasjonale og internasjonale.

1.2 ENDRINGER I JORDBRUKETS KULTURLANDSKAP (basert på Puschmann & Blomquist 1994)

Jordbrukets kulturlandskap har alltid forandret seg - og forandring er et kjennetegn ved dette landskapet. De endringene vi ser, og har sett i jordbrukslandskapet siden 1945, har vært dramatiske, som følge av en kraftig strukturrasjonalisering i næringa. Noen av de viktigste årsakene til endringene er innføring av handelsgjødsel og overgang til maskinelt jordbruk.

Kanaliseringspolitikk med regionalisering av gras- og husdyrproduksjon til Vestlandet, Nord-Norge og dal- og fjellbygder på Østlandet, og kornproduksjon til sentrale strøk på Østlandet og andre flatbygder, har hatt stor betydning for kulturlandskapets utseende.

Mekaniseringen i landbruket førte til en tilpassing av landskapet til maskinene - og ikke omvendt. I arbeidet med å lage god maskinjord ble viktige biotoper som bekker og åpne grøfter lagt i rør, mens gamle åkerreiner og vegetasjonskanter ble fjernet. Også mange kulturminner som rydningsrøysen, steingjerder og gravhauger forsvant.

Bilde 2. Kulturlandskap er et landskap som i ulik grad er påvirket av menneskets aktiviteter. Gjennom ulike former for ressursutnyttelse og med bruk av tilgjengelig teknologi har mennesket til enhver tid påvirket og endret naturlandskapets utseende og innhold. Her fra slåttedugn på Dåset i 1996.

Bakkeplanering i leirjordsområder har medført forurensing og tap av jord. Gjengroing av gamle marginale jordbruksareal har vært, og er, en vesentlig årsak til endringer i jordbrukets kulturlandskap. I bynære strøk har også nedbygging av jordbruksareal vært en viktig årsak til endringer i landskapet.

Satt på spissen:

I sentrale strøk er hovedtrekkene i utviklingen:

- Åkerarealene er blitt større og mer sammenhengende. Grøfter er fylt igjen og bekker er lagt i rør, vegetasjonkanter og randsoner er fjernet.
- Beitedyra er forsvunnet, enten inn i fjøset (nullbeiting) eller til slakteriet. Beiter og hagemarker *gror igjen*, er plantet til med skog eller er omdisponert til andre formål.
- Byer og tettsteder får uklar avgrensing, fordi boligfelt, vegger og industri eter seg usymmetrisk utover åser, knauser og jordbruksarealer.
- Tidligere jordbruksareal og naturområder spises opp litt etter litt. Arealbrukskonfliktene er ofte store.
- Områdenes egenart, byggeskikk og karakter blir uryddig eller utvisket. Driftsenhetene blir større og bøndene færre. Mange innbyggere har ingen tilknytning eller kjennskap til landbruket.
- Landskapet teknifiseres. Store anlegg og nye virksomheter preger landskapsbildet.

I utkantstrøk har utviklingen artet seg litt annerledes:

- Gårdene her er jevnt over mindre, sjøl om driftsenhetene også her er blitt større og bøndene færre. Folk har flyttet eller blitt pensjonister.
- Landbruksbebyggelsen står tom, er feriesteder eller forfaller.
- Jordbrukslandskap *gror igjen* særlig tungdrevne områder. Dette gjør at tomme hus, fraflytta gårder og tilgrodde jordbruksareal er blitt vanlig i utkanten jordbrukslandskap.

1.3 LANDBRUKET PRODUSERER MER ENN MAT

I samfunnsøkonomiske termer kan vi si at landbruket produserer *miljøgoder*. Et verdifullt kulturlandskap som blir til gjennom jordbruksproduksjon, er et slikt gode. Dette godet har vi mennesker behov for. Det betyr at et artsrikt og vakkert kulturlandskap med mulighet for aktivitet og opplevelser, *i tillegg til matproduksjon*, vil ha stor verdi i en slik sammenheng.

1.4 VERDIER I JORDBRUKETS KULTURLANDSKAP

Verdiene i jordbrukslandskapet er særlig knyttet til

- **Økologi** - landskapet er leveområde for mange planter og dyr som er tilpasset eldre driftsmåter og kultivering. Mange arter i jordbrukslandskapet står i fare for å forsvinne.
- **Historie** – bebyggelse og andre kulturminner fra både nyere og forhistorisk tid er viktige for å gi oss kunnskap om tidligere tider. De er også viktige for vår identitet og tilhørighet. Også eldre kulturmarkstyper kan sies å være kulturminner.
- **Opplevelse og aktivitet** – mange av oss bor i eller i nærheten av et jordbrukslandskap. Landskapet omgir oss, det er der vi går rusleturer og det er ofte jordbrukslandskapet vi må gå gjennom for å komme til skogen eller marka. Det er derfor vesentlig at jordbrukslandskapet gir mulighet for turgåing og andre friluftaktiviteter og at det er opplevelsesrikt.

1.5 Noen viktige enkeltelement i jordbrukets kulturlandskap

Bygninger, fornminner og kulturminner

Fornminner fra før reformasjonen (1537), er automatisk freda. Dette er viktige elementer som særpreger og beriker et landskap. De har stor betydning for vår identitet og historieforståelse, og for hvor opplevelsesrikt et kulturlandskap er. Slike kulturspor viser sammenhengen mellom naturgrunnlag og menneskenes utnyttning av nære ressurser. Jordbruksbebyggelsen er også viktig, og kan på mange måter hevdes å være det "krydderet" som i størst grad særpreger jordbrukets kulturlandskap, særlig der de ligger som markante blikkfang omgitt av lysåpne jorder.

Vegfar, stier og fegater

Et nett av vegfar og stier gjennom jordbrukslandskapet, gjerne lokalisert langs jordekanter og i deler, er viktige som et sted å oppleve omgivelsene fra. Kantvegetasjonen langs veger er ofte artsrik og verdifull med mange urter og blomster. Ulike veier er viktige historiske dokument, bl.a. fegater gjennom gammel innmark til utmark, et linjedrag som forteller om tidligere bruk.

Tuntrær, store enkeltstående trær, alleer, trekker og styvingstrær

Alleer og trekker markerer landskapet og terrenget, ferdselsårer, grensedeler og andre linjedrag. Enkeltrær er blikkfang i åpent landskap og lauvets varierende farger markerer vekslingen mellom årstidene.

Gamle trær kan være tilholdssted for en mengde billearter og andre insekter, flaggermus og fugler med preferanse for slike lokaliteter bl.a. kattugle, spetter og andre hulerugende arter. I jordbruksområder er trær oftest plassert i grensedeler, røyser, åkerholmer eller utkanten av jorder som enkeltrær eller trekker. Lauvingstrær (der trærne er styvet for at lauvet brukes til fôr) står gjerne på skrinn, marginal eller uutnyttbar jord.

Bilde 3. Som kulturminner er jordbruksbebyggelsen viktige element i kulturlandskapet. Bildet er fra *Bergerud*, og viser sommerfjøssets beliggenhet oppe i en urterik tørrbakke. Som alle uthus har også sommerfjøsset en særegen historie. Bl.a. var beliggenheten langt fra tilfeldig, fordi fjøsdøra helst skulle føre dyra rett ut i utmarka, mens møkkluka skulle ligge vendt mot innmark. Slik kom dyra raskt på beite, samtidig som gjødsla hadde kort vei til eng og åker.

Kantvegetasjon, skogsbryn, skogholt, åkerreiner og åkerholmer

Dette er ofte artsrike lokaliteter, der den økologiske kanteffekten er stor; et "blandingsmiljø" med et rikt dyreliv og mange ville vekster. Varmekjær vegetasjon er ikke uvanlig. I likhet med flere kantsamfunn kan dette være "øybiotoper", dvs. rester etter mer opprinnelig naturstruktur i et gjennomkultivert landskap. Viktige yngle-, trekk-, hvile- og rasteplasser for en rekke fugle- og dyrearter.

Slike arealer bidrar ofte til å skape variasjon og mangfold i landskapsbildet. Gamle åkerholmer kan ha mektige, eldre trær. På åkerholmer kan det være hustufter, gravhauger eller andre kulturminner, eller det kan være grunnlendte bergrabber preget av fargerike urter.

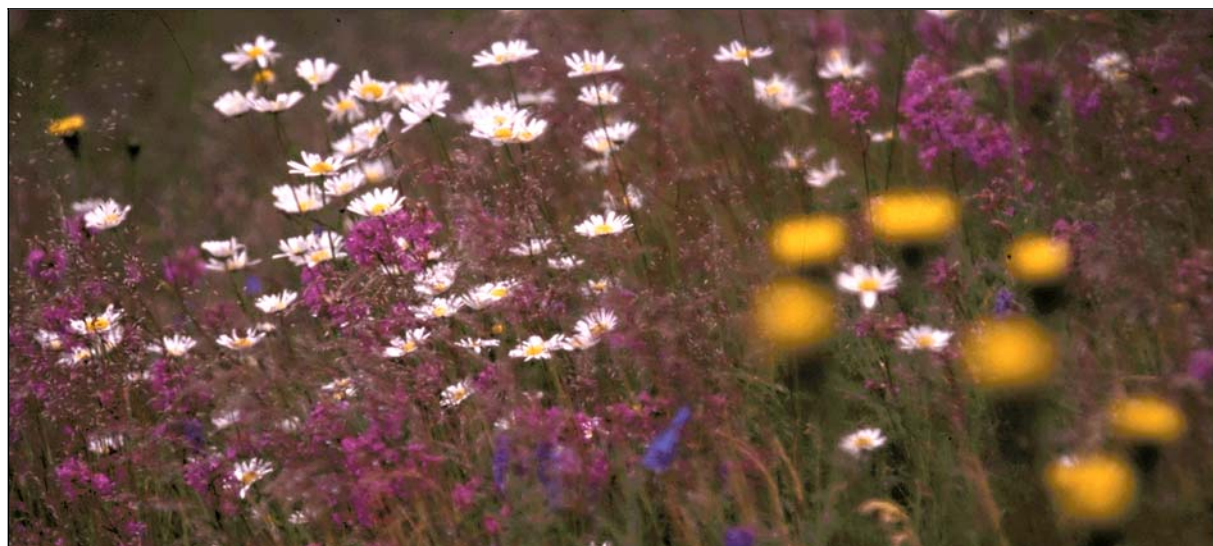
Urterike slåtte-enger og utslåtter

De urterike slåtteengene utgjør ofte små arealer, men er meget verdifulle og sårbare for endringer i driftsmåter. Dette er vanligvis gamle, ugjødsle lokaliteter, avhengig av sein slått. De er meget artsrike og er vakre fargeklatter i landskapet. Sjeldne insekter er ofte knyttet til slike kulturmarkstyper.

Lysåpent miljø kombinert med beiting og lite gjødsling danner artsrike lokaliteter, ofte med innslag av varmekjære vekster. De er ofte tilholdssted for vilt, bl.a. rådyr og hare. Flere "kulturlandskapsfugler" hekker på eller i kanten av slike lokaliteter. Hagemark er gamle, staselige og ofte parkliknende landskap. Floraen og faunaen er ofte artsrik, og med en fantastisk vårblomstring. Hagemarka får navn etter dominerende treslag, f.eks. bjørkehage, eikehage, einerbakke.

Elver, bekker og grøfter, tjern og dammer, myrer og sumpmark

Vann og fuktige områder er viktig for biologiske prosesser. Slike områder har en viktig økologisk funksjon. De er leveområder for fisk, amfibier, insekter og andre smådyr. Mange fugle- og pattedyrarter er knyttet til vann eller avhengig av vann i sine leveområder. Vann legger grunnlaget for en frodig og artsrik kantvegetasjon.

Bilde 4. Slåttenga – som i over tusen år dannet selve grunnlaget for bondesamfunnets eksistens – er i dag blitt en sjelden kulturmarkstype. Fordi slåttenga er svært sårbar for endringer i driftsmåter vil de raskt kunne forsvinne dersom slåttekarens årvisse og tradisjonelle høsting opphører. Der de fortsatt finnes er de imidlertid vakre og artsrike fargeklatter i landskapet. Bildet er tatt på gården Lyngjorda i Lyngdal.

1.6 SKJØTSEL AV KULTURLANDSKAP

Hvilke skjøtselstiltak som skal gjennomføres er ofte en avveining mellom det ideelle og det praktisk mulige. Skjøtsel gjennom ordinær jordbruksdrift, er å foretrekke. Uten jordbruksdrift vil det ikke være mulig å ta vare på jordbrukets kulturlandskap. Samtidig er det vesentlig *hvordan* en driver.

I områder der spesielle ressurser settes inn for å skjøtte landskapet, bør tiltakene i stor grad bestrebe seg på å følge tidligere tiders hevd, - d.v.s. en bør gjøre som før. Det er fornuftig å se større områder under ett, og utarbeide en forvaltningsplan eller skjøtelsesplan. En slik plan kan være med på å sikre fornuftig bruk av ressurser, langsiktig arbeid og at en ikke gjør noe galt. Innarbeiding av skjøtselstiltak i gardens driftsplan gjennom miljø- og ressursplanlegging er også fornuftig. I heftet *Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap, Del 3 Rapportering*, utgitt av Direktoratet for naturforvaltning, gis det en god oversikt over aktuelle økonomiske og juridiske virkemiddel.

Fordi mange av jordbrukslandskapets mest særprega kulturminner og biologiske mangfold er avhengig av å bli opprettholdt gjennom driftsformer som ikke lenger er økonomisk lønnsomt, vil vi gi en utfyllende presentasjon av "*Forskrift for tilskudd til spesielle tiltak i landbrukets kulturlandskap*", samt hvordan prosjektets delregistreringer kan tolkes mot forskriften.

Bilde 5. I prosjektet er både jordbrukets bygninger og eldre kulturmarkstyper regnet som kulturminner. For en gård eller grend vil ulike kulturminner i sum kunne danne et eget kulturmiljø. Dess mer uforstyrret og tradisjonelt preg dess mer verdifullt er kulturmiljøet ansett å være. Bildet fra *Ås nordre* viser et eksempel på et slikt kulturmiljø, nemlig en gammel lauveng. I dag er dette en sjelden kulturmarkstype i både Buskerud og på det sentrale Østlandet. Denne lauvenga har fortsatt en gammel åkerstruktur med spor av åkerlapper, åkerreiner og rydningsrøyser. Inne blant dette fantes små engstykker og spredte styvingstrær. Slik høstet man i to etasjer: korn og gras på bakken og lauv fra trærne.

Utdrag fra forskrift for

tilskudd til *Spesielle tiltak i landbrukets kulturlandskap med freda og verneverdige bygninger*

Fastsatt av Landbruksdepartementet 21.03.1997.

Tilskudd til :

§ 6

Bevaring og fremme av biologisk mangfold. Holde gammel kulturmark i hevd. Tilskudd inntil 70 % av godkjent kostnadsoverslag.

§ 9

Bevaring av freda og verneverdige bygninger som skal nyttes i næringsvirksomheten, eventuelt andre bygninger som er viktige for et helhetlig gårdsmiljø. Tilskudd inntil 35 % av godkjent kostnadsoverslag.

§ 8

bevaring av kulturminner og kulturmiljøer ved skjøtsel av vegetasjon eller direkte vedlikehold og istandsetting.

§ 7

Fremme tilgjengelighet og opplevelseskvalitet for friluftsliv- og rekreasjon knyttet til landbrukets kulturlandskap.

§ 5

Planlegging, registrering, informasjon mv. for fellestiltak. Områdetiltak i samsvar med LD's rundskriv M13/98.

Generelt :

Tilskudd gis normalt bare til landbrukseiendommer i drift. Brukeren og eiendommen må fylle kriteriene for å motta *produksjonstilskudd i jordbruket*.

Søknadsskjema fås på landbrukskontoret. Søknader sendes kommunen med søknadsfrister 1. mai og 1. september. Kommunen sender søknadene til fylkesmannen (landbruksavdelingen) som prioriteter og tildeler innenfor tildelt tilskuddsramme.

2. METODISK TILNÆRMING

2.1 HVORDAN SE NASJONALE OG REGIONALE LANDSKAPSVERDIER I ET LOKALT KULTURLANDSKAP

I kulturlandskapssammenheng fokuserer nasjonale myndigheter ofte på ulike støtteordninger til bevaring av verdier i jordbrukslandskapet, men glemmer dessverre å fortelle *hva* som er mest viktig å bevare *hvor*. Selv om det er svært godt redegjort for hva f.eks. biologisk mangfold *kan være*, så er det sjeldent uttrykt hva det faktisk *innebærer* på ulike geografiske steder. I mange tilfeller kan det derfor hevdes at det på både et nasjonalt og regionalt plan er gjort alt for lite når det gjelder å utarbeide mer spesifikke geografiske retningslinjer for *hva* lokale myndigheter og de enkelte gårdbrukere har i sitt landskap og som er representativt nettopp her, men som kanskje ikke finnes så veldig mange andre steder.

Fordi det er et økt samfunnspolitisk mål å tilrettelegge for et jordbruk der også historiske, biologiske-, estetiske- og rekreasjonsmessige verdier på sikt blir ivaretatt gjennom en mer allsidig jordbruksdrift, er det derfor viktig at både forvaltning og gårdbrukere konkret vet hva slags type kulturlandskapsverdier som den enkelte gård skal forvalte som sitt bidrag til bevare en større kulturell eller biologisk helhet. For å kunne vite noe om både verdier og utfordringer i det lokale kulturlandskapet, er det nødvendig å ta utgangspunkt i en tilnærming som setter det lokale landskapet i både et nasjonalt og regionalt perspektiv, bl.a. ved å stille spørsmål som "*Hva har vi som ikke er fullt så vanlig andre steder?*"

I Norge har Norsk institutt for jord- og skogkartlegging (NIJOS) utarbeidet en nasjonal oversikt som viser utbredelsen av 45 landskapsregioner (f.eks. ulike fjell-, dal-, skog-, og kystregioner), samt en finere inndeling av disse igjen til 445 underregioner på fylkesnivå. På sikt er et av målene med det nasjonale referansesystemet for landskap at man for hver av de 45 landskapsregionene bl.a. skal kunne skissere hvilke spesifikke kulturlandskapskvaliteter og forvaltningsmessige utfordringer som finnes og særpreger den enkelte landskapsregion og underregion. For å opprettholde en regional forankring kan underregionene igjen inndeles i landskapsområder på kommunenivå.

Bilde 6. Det er i dag et økt samfunnspolitisk mål å tilrettelegge for et jordbruk der også historiske, biologiske-, estetiske- og rekreasjonsmessige verdier på sikt blir ivaretatt av et mer allsidig jordbruk. Av den grunn er det viktige at både forvaltning og gårdbruker vet hva slags kulturlandskapsverdier de skal forvalte for å bevare en større kulturell og biologisk mangfoldig helhet. Bildet er fra Lyngdal.

Landskapsområder og landskapsrom

Når det i geografifaget snakkes om analyse av *landskapsrom*, menes det helst analyse av hvordan enkeltelementer og større strukturer er fordelt innenfor en gitt fysisk *rom*avgrensing. I dette prosjektet brukes begrepet *landskapsområde* om en slik geografisk analyseenhet, der det analyseres det *romlige innhold*. Dette skaper et avgrenset områdes fysiske og kulturelle særtrekk. Den visuelle *romlige tilnærmingen* er viktig for hvordan vi funksjonelt avgrenser, gjenkjenner og analyserer de ulike landskapsområdenes helhet og innhold.

I Direktoratet for Naturforvaltning sitt landsdekkende prosjekt “*Nasjonalt registrering av verdifulle kulturlandskap*” (DN 1992) kommer betydningen av en romlige avgrensning klart fram. Her er nemlig verdikriterier som *kontinuitet*, *mangfold*, *representativitet*, *særpreg*, *sjeldenhet* og *inngrep* først og fremst knyttet til ulike landskaps romlige innhold, mens verdikriterier *størrelse* og *helhet* er rettet mot landskapets romlige avgrensning.

Å finne fram til landskapsavgrensninger som har et godt og ensartet *romlig innhold* er viktig fordi det synliggjør hvilke landskapskomponenter som preger helhetsinntrykket. Målet med områdeinndelingen er å få bedre oversikt over kommunens landskapstyper, samt en mer bevisst erkjennelse av at ulike landskapsområder har ulike forvaltningsproblem.

Gårdstyper

Ved utarbeidelse av et konkret forvaltningsgrunnlag for de ulike gårdene i Flesberg, kreves en annen tilnærming enn bare en romlig analyse av landskapsområder. Dette fordi det innenfor et landskapsområde ofte finnes flere gårder med vidt forskjellig beliggenhet, særpreg og dermed også kulturlandskapsmessige utfordringer. Som et utfyllende supplement til den romlige analysen er det i kap.4. gitt en beskrivelse av 10 ulike gårdstyper, samt en kort redegjørelse for hva som er de enkelte gårdstypenes kulturlandskapsutfordringer. En inndeling i gårdstyper er også anvendelig som plangrunnlag når en skal oppmuntre til tiltak basert på bygnings - og biologisk mangfold registreringene.

Bilde 7. En inndeling i gårdstyper er anvendelig som plangrunnlag når en skal oppmuntre til tiltak basert på prosjektets kulturminne- og biologisk mangfoldregistreringer. Bildet er fra Ørstein, en typisk ligård.

2.2 REGISTRERING AV BYGNINGER OG ANDRE KULTURMINNER (basert på Jensen, upubl.)

Registreringsarbeidet er utført av kulturvernkonsulent Jørn Jensen i Buskerud fylkeskommune, men er utført som et eget prosjekt utenom ordinær arbeidstid. Registreringene tar for seg bygninger og andre kulturminner i jordbrukets kulturlandskap, unntatt seterlandskapet. Registreringsarbeidet går noe lenger enn kartleggingen var forutsatt å omfatte, fordi også de aller fleste bruk med stående bygninger, men hvor det ikke lenger drives jordbruk, er med. Den selvstendige registreringsrapporten inneholder en beskrivelse av hvert tun med oppramsing og kort beskrivelse av de enkelte bygninger, en opplisting av andre kulturminner og en grov beskrivelse av innmarkas topografi og driftsformer. Bygninger med høy eller svært høy verdi er nevnt spesielt under hver gård. I tillegg er det et kort sammendrag av hvert landskapsområde. Sammendraget utgjør stammen i denne rapportens områdebeskrivelser av landskapskomponenten "*Tun og eldre jordbruksbebyggelse*".

Arbeidet med denne landskapskartleggingen kan grovt deles i tre: 1) Evaluering av SEFRAK-registrerte bygninger ut fra tidligere utfylte skjemaer, 2) feltregistrering og 3) bearbeiding av evalueringsskjemaer og rapportskrivning. Denne registreringen omfatter alle bygninger bygd før 1900, men rundt 80 hus fra denne epoken var likevel ikke registrert tidligere. I tillegg er alle hus bygd mellom 1900 og 1940 vurdert. Totalt ble 413 gårdstun oppsøkt.

Det ble fylt ut et evalueringsskjema for hver av de vurderte bygningene med en kort beskrivelse av huset og vernekriterier. Følgende kriterier ble brukt; *alder, autentisitet, miljø, representativitet, sjeldenhet, estetisk verdi, historisk verdi* og *tilstand*. De mest brukte kriteriene er *alder, autentisitet* og *miljø*. Disse er brukt på alle evaluerte bygg. Kriteriet *representativitet* ble til slutt kutta ut, fordi de aller fleste hus ville få en høy poengsum og dermed ha liten nytteverdi i evalueringen. *Historisk verdi* og *tilstand* er kriterier som er lite brukt. Ved den endelige verdsettingen av hvert enkelt hus ble kriteriene *autentisitet* og *miljø* tillagt dobbelt vekt. Et notat om vernekriterier ble utarbeidet før evalueringen tok til, og har i hovedsak vært fulgt gjennom hele arbeidet. Til slutt ble en endelig verdsetting av hver bygning foretatt. Det ble regnet ut en tallverdi for hvert hus som skulle plassere bygningene i vernekategoriene svært høy, høy, middels eller lav. Disse tallverdiene var kun veiledende, den endelige verdsettingen ble gjort på grunnlag av faglig skjønn.

Bilde 8. Bygninger med høy eller svært høy verdi er nevnt spesielt under hver gård. I tillegg er det et kort sammendrag av hvert landskapsområde. Følgende kriterier ble brukt; *alder, autentisitet, miljø, representativitet, sjeldenhet, estetisk verdi, historisk verdi* og *tilstand*. Bildet viser tunet til Garås søre.

2.3 REGISTRERING AV BIOLOGISK MANGFOLD

(basert på Hanssen, upubl.)

Registreringsarbeidet er utført av Naturvernforbundet i Flesberg, og er lagt opp etter ideene i prosjekt "*Eng(le)vakt*" i regi av Naturvernforbundet i Buskerud. Man har lagt vekt på å kartlegge gårder og områder som var lite kjent fra før, og har i liten grad oppsøkt gårder som var kartlagt tidligere. Tidligere kunnskap er imidlertid trukket inn i verdivurderingene for å få en helhet. Det har blitt lagt vekt på å oppsøke potensielt verdifulle lokaliteter med ulike naturforhold, eksposisjon og terrengmessig plassering. Rundt 1/3 av brukene (118 gårder) i Flesberg er registrert, både aktivt drevne og fraflyttede. En rekke personer har vært involvert i kartleggingen og utvikling av metodikken til "*Eng(le)vakt*" har skjedd samtidig.

Den metodiske tilnærmingen til "*Eng(le)vakt*"-prosjektet går ut på å finne indikatorarter eller representanter for indikatorgrupper i ulike elementer i kulturlandskapet. Elementene kan være ugjødsle slåtteenger, styvingstrær med sopp og lavflora, dammer, beitemarker/-hager, fuktdrag, ubehandla tømmerbygninger osv. Indikatorene skal være gode hjelpemidler i bedømmelsen av det biologiske mangfoldet. Mange steder er det lagt vekt på registrering av karplantefloraen og flere steder er det tatt opp fullstendige artslistene på den enkelte gård. Beitemarkssopp og annen grasmarksopp er registrert på enkelte utvalgte bruk (se forøvrig Jordal og Gaarder 1993). De mest verdifulle arealene og enkeltelementer er tegnet inn på utsnitt av økonomisk kartverk.

Det er gjort forsøk på verdivurderinger etter en skala fra lavt via middels til høyt biologisk mangfold, med svært høyt mangfold som en reserve. Mangfoldet kan naturligvis kvantifiseres i antall arter, men det er alt for tungvint å gjøre en total artsinventering på hvert bruk. Derfor er kunnskap om ulike elementers betydning for det totale artsmangfoldet trukket inn. Nøkkelarter og indikatorarter i "*Eng(le)vakt*" er valgt nettopp fordi de indikerer miljøer som er artsrike. Systemet bygger på jo flere indikatorer, jo høyere artsmangfold. Dessuten er ulike indikatorer rangert i forhold til hverandre i verdipyramider. En viss tyngde har også forekomst av sjeldne arter, men det atypiske skal ikke tillegges avgjørende vekt. Faktisk er ugjødsle slåtteenger og styvingstrær ganske typisk i enkelte landskapsområder i Flesberg, mens det er blitt sjeldent på det meste av Østlandet. Helhetsvurderinger og spesielt verdifulle lokaliteter er i denne rapporten kort omtalt under beskrivelsen av *jordbruksmark og eldre kulturmarkstyper* i samtlige landskapsområder.

Bilde 9. Den metodiske tilnærmingen til "*Eng(le)vakt*"-prosjektet går ut på å finne indikatorarter eller representanter for indikatorgrupper i ulike elementer i kulturlandskapet. Elementene kan være ugjødsle slåtteenger, styvingstrær, beitemarker/-hager m.m. Bildet viser en næringsrik ballblomeng ved Kvear.

3. JORDBRUKETS KULTURLANDSKAP I FLESBERG

3.1 ULIKE REGIONALE BETRAKTNINGER OM JORDBRUKET I FLESBERG

I Flesberg er jordbrukets kulturlandskap svært variert og spenner over tre ulike geografiske landskapsregioner. Fra et småskala og oppbrutt barskogslandskap i nordøst-øst, til et mer storformet og oversiktlig daldrag i midtre deler og et storskala lavfjellslandskap i vest. Mellom disse tre hovedregionene er det stor variasjon i både terreng og landskapstyper, og Flesbergs markante dalformer og åsdrag gir mange særegne og visuelt godt fattbare landskapsrom hvor ulike gårdstyper på hver sin måte påvirker landskapsbildet.

At det er forskjell på landskapstypene innebærer også at gårdene i Flesberg ligger ulikt til i landskapet, noe som gjør at også driftsforholdene vil kunne variere fra gård til gård. I dette kapitlet vil vi kort redegjøre for regionale driftsforskjeller mellom dal- og skogregionen, og ulike forskjeller mellom gårder i samme region. Innledningsvis ser vi på Flesberg som jordbrukskommune i et regionalt perspektiv - gjennom å sammenligne kommunen med "lignende" kommuner i Buskerud.

Andel jordbruksmark i hevd i Flesberg kommune vurdert i et fylkesperspektiv¹

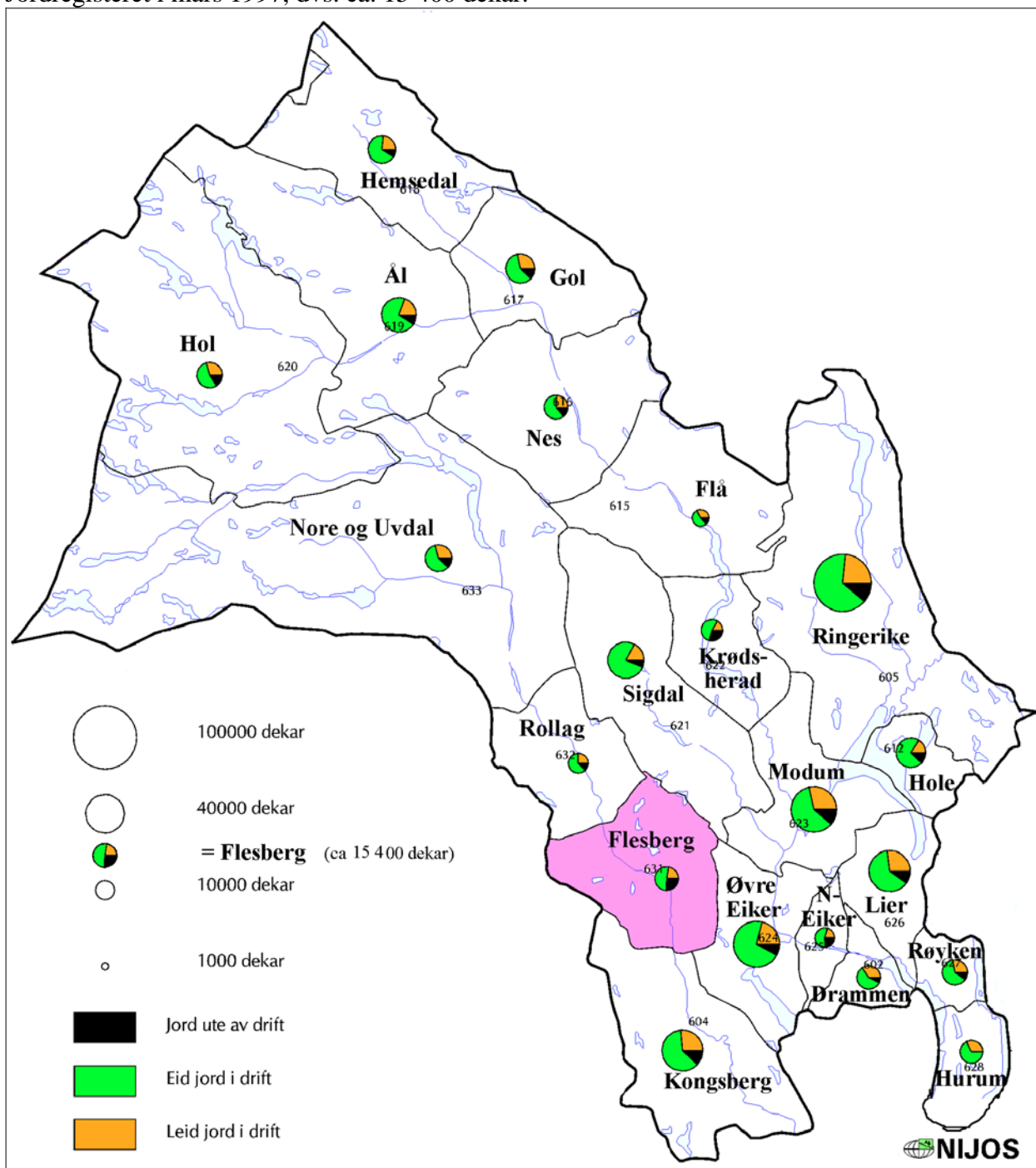
Av fylkets vel 500 000 dekar *hevdholdte* dyrka mark er Flesberg sin andel ca. 11 000 dekar (= 2,2 %). Den lave prosentandelen viser at Flesberg er en liten jordbrukskommune, noe den imidlertid ikke er alene om å være. Ser man på kommuner som landskapsmessig "ligner" på Flesberg finner vi tilsvarende lave prosenttall for hevdholdt jordbruksmark her (Rollag: 1,9 %, Krødsherad: 1,7 %, Flå 1,3 % og Nes: 2,7 %), mens kommuner som både jordbruks- og landskapsmessig skiller seg fra Flesberg har en langt høyere prosentandel (Øvre Eiker: 10,2 %, Modum: 9,8 % og Ringerike 14,4 %). En slik prosentmessig sammenligning har imidlertid en svakhet, nemlig at den ikke tar hensyn til jordbruksmarkas andel av kommunens totale flateareal.

En slik tilnærming er riktigere fordi den mer presist sier noe om jordbruksmarkas utbredelse i forhold til f.eks. vann, fjell og skog, og dermed også i hvilken grad jordbruket preger landskapet i en kommune. I Flesberg dekker de ca. 11 000 dekar med *hevdholdt* jordbruksmark ca. 1,9 % av kommunens 560 km², mens tilsvarende tall for de nevnte kommunene er; Rollag 2,2 %, Krødsherad 2,3 %, Flå 0,9 % Nes 1,7 %, Øvre Eiker 11,1 %, Modum 9,4 % og Ringerike (4,7 %). Til tross for at "størrelsesforholdet" til enkelte kommuner her blir noe endret (særlig for Ringerike), gir de to sammenstillingene likevel en god indikasjon på noe de aller fleste allerede vet, nemlig at Flesberg kommune *er* en forholdsvis liten jordbrukskommune i Buskerud. I tillegg gir sammenstillingene også en god formening om hvilke kommuner det er naturlig for Flesberg å sammenligne seg med, nemlig Krødsherad, Nes og Rollag. Som vi senere skal se er dette ganske naturlig.

I dagens arbeid med kulturlandskap er imidlertid ikke slike prosent tall særlig interessante, fordi de ikke sier noe hva slags landskap jordbruksarealene ligger i, og dermed heller ikke hvilke forvaltnings utfordringer ulike jordbrukslandskap har i en kulturlandskapssammenheng. Som vi har sett har Flesberg kommune lite *hevdholdt* jordbruksareal i forhold til kommunens flatestørrelse. Av den grunn kan det hevdes at all dyrka marka som finnes er verdifull, og at mest mulig bør holdes i hevd. I dette kapitlet er samtlige jordbrukstall hentet fra Statens Kornforretnings register "*Søknadsskjema for produksjonstillegg i jordbruket*". I dette registeret er det imidlertid kun den hevdholdte jorda som framkommer i tallmaterialet, dvs. bare den jorda

¹ Samtlige jordbrukstall i dette kapitlet er hentet fra Statens Kornforretnings register "*Søknadsskjema for produksjonstillegg i jordbruket*" (31.07.1996). Det gjøres oppmerksom på at tallene dermed kun omfatter data fra grunneiere som sender inn denne søknaden, noe som gjør at de faktiske tallene på dyrkingsjord nok er større.

som gårdbrukeren søker støtte til å drive (både egen jord og leid). Ved å koble Jordregisterets data om *all jordbruksmark per eiendom* (registrert i mars 1997) med *Søknadsskjema for produksjonstilskudd* for jordbruket (fra 31.07.96) kan man finne differansen mellom *all* registrert jordbruksmark og jordbruksmark som er i drift. Differansen tilsvarer det restarealet som det *ikke* lenger søkes støtte til å drive. I Flesberg kommune er dette ”ute av produksjons-”restarealet på ca. 4 400 dekar, dvs. nærmere 25% av alt areal som var registrert som jordbruksmark i Jordregisteret i mars 1997, dvs. ca. 15 400 dekar.

Figur 1. Flesbergs *hevdholdte* dyrka mark (ca 11 000 dekar = orange/grønn farge) dekker 1,9 % av kommunens totalareal. Ved å koble Jordregisteret (mars 1997) med *Søknad om produksjonstilskudd* (31.07.96) får man fram andel jordbruksmark *ute av drift* som det *ikke* søkes støtte til for å drive. Figuren viser at Flesberg og Krødsherad er de kommunene i Buskerud med høyest % - andel av sitt totale jordbruksareal ute av drift. Jordbruksdrift i Flesberg kommune i et landskapsregionalt perspektiv

Som figur 1 viste er Flesberg, ved siden av Krødsherad, den kommunen i Buskerud med høyest prosentmessig andel av tidligere jordbruksareal "ute" av drift (ca. 25 %). Utfra flere aspekt innenfor dagens kulturlandskapsarbeid er dette en betydelig utfordring. Ikke bare fordi biologisk verdifulle kulturmarkstyper, kulturmiljøer og landskapsbilde endrer preg når jordbruksareal går ut av drift, men også fordi de gjenstående arealene dermed blir enda viktigere å bevare. Dette både utfra en naiv tankegangen om at "*der man har mye kan noe ofres, men der man har lite igjen av det som engang var vanlig vil ytterligere tap smerte stadig mer*". I Flesberg handler en gradvis gjengroing av enkelte areal i jordbrukets kulturlandskap mest om tap av kulturhistorie, stedsidentitet, biologisk mangfold og landskapskarakter.

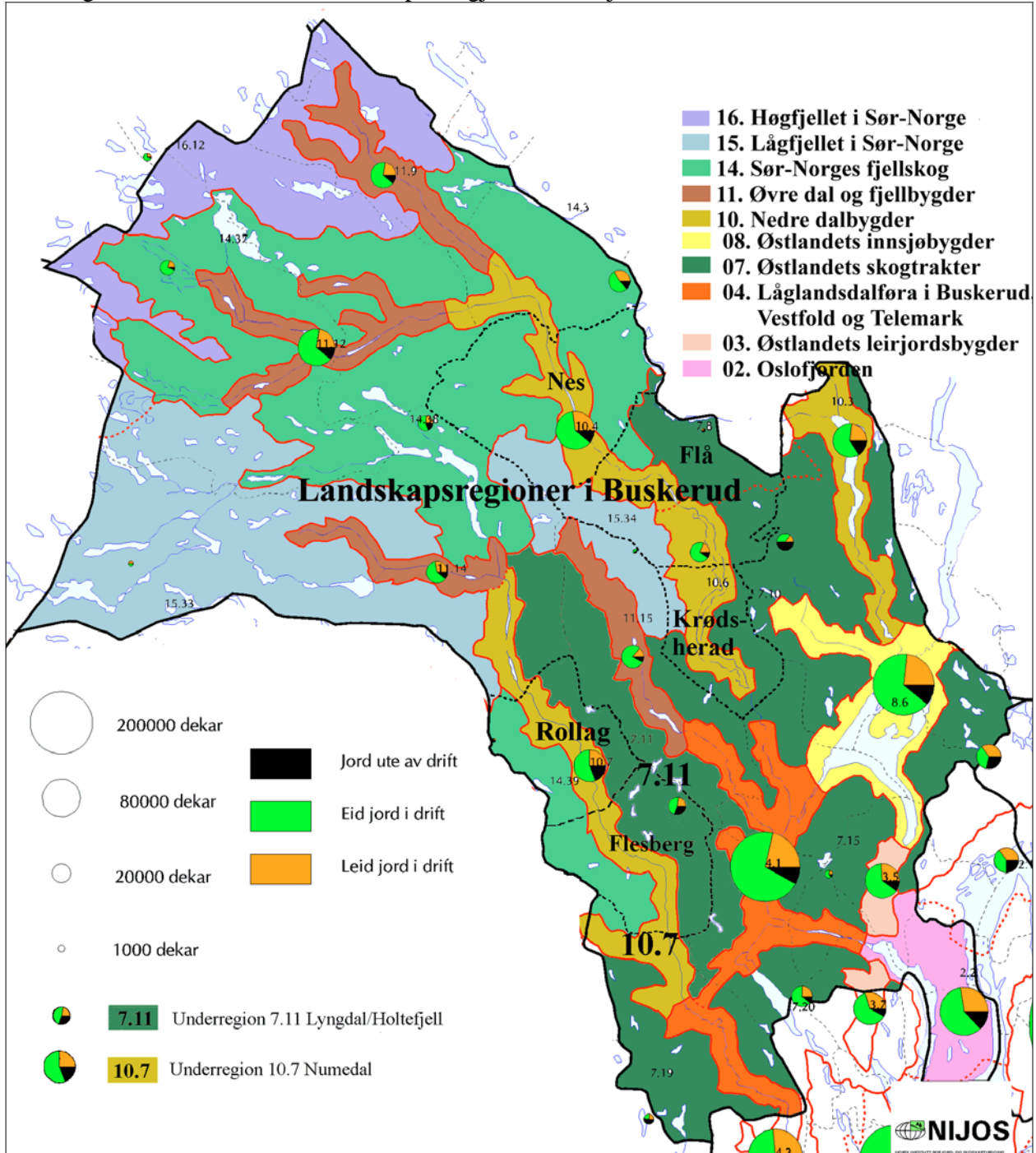
I kulturlandskapssammenheng er det likevel ikke nok å vite at ca. 25 % av en kommunes tidligere hevdholdt jordbruksmark er ute av drift. Dette fordi å bare relatere arealene ute av drift til et administrasjonsområde som jo en kommune er, sier svært lite om hvilke areal som er ute av hevd, ei heller hva slags eller hvor i landskapet disse arealene ligger. I forvaltningssammenheng er det derfor først og fremst nødvendig å relatere disse arealene til selve landskapet og til hvilke typer av gårder som først og fremst "velger" å ta sine areal ut av drift.

I Flesberg kommune ligger det meste av jordarealene innenfor to landskapsregioner; nemlig landskapsregion 7 *Østlandets skogtrakter* og 10 *Nedre dalbygder i Oppland og Buskerud*. Dette er to landskapsregioner med vidt forskjellig landskapskarakter, hvor "skogregionen" domineres av store sammenhengende barskogsområder, mens "dalregionen" er mer oversiktlig og hvor jordbruksareal stedvist kan dominere landskapsbildet. En videre inndeling av disse landskapsregionene viser at jordbruksområdene i Flesberg ligger i henholdsvis underregion 7.11 *Lyngdal/Holtefjell* og 10.7 *Numedal*. Det er med utgangspunkt i en slik landskapsinndeling at den videre diskusjonen blir ført.

Når arealbrukstallene fra figur 1 fordeles på underregion 7.11 i "skogregionen" og 10.7 i "dalregionen", får man fram landskapsregionale forskjeller som mer tar hensyn til landskapet gårdene ligger i, dvs. uavhengig av de administrative kommunegrensene. De størrelses- proposjonale sirklene på fig. 2 viser bl.a. fordelingen av jord i drift/ute av drift i hele underregion 10.7 *Numedal*, og innbefatter altså også jordbrukstall fra nabokommunene Kongsberg, Rollag og Nore og Uvdal. Av figur 2 ser man også at kommunene som det utfra jordbrukstallene var naturlig å sammenligne seg med har både Rollag, Krødsherad og Flå sine jordbruksareal i tilsvarende landskapsregioner som Flesberg. Nes kommune derimot "mangler" skogregionen og har i stedet en del av sine jordbruksareal knyttet til landskapsregion 14 *Sør-Norges fjellskog*.

Av figur 2 ser en også at det i Jordregisteret er registrert langt mer jordbruksmark i underregion 10.7 *Numedal* (ca. 28 700 da.) enn i underregion 7.11 *Lyngdal/Holtefjell* (ca. 8700 da.), noe som ikke er overraskende. Det interessante her er at figuren også viser at "skogs-underregionen" har en langt større prosentvis andel av jordbruksareal ute av drift (30 %) enn det "dal-underregionen" har (19 %). Altså at flere gårdsbruk i skogtraktene har "valgt" å brakklegge sine jordbruksareal enn gårdene nede i selve Numedalen. I kulturlandskapssammenheng er dette interessant bl.a. fordi gårdsbruka i skogregionen ofte både er vesentlig mindre og ligger enda mer spredt. Det er også interessant å se nærmere på hvilke typer areal som er gått ut av drift i dalregionen. Spørsmål som umiddelbart reises er om "nedleggelsen" er jevnt fordelt på samtlige gårder, eller om enkelte *gårdstyper* har vært mer utsatt enn andre. Umiddelbart er det grunn til å tro at brattlendte bruk har vært mer utsatt for nedlegginger enn mer lettdrevne gårder.

Som nevnt viser fig. 2 arealbrukstallene for hele underregionen. Arealutregninger NIJOS har foretatt viser imidlertid at Flesberg utgjør henholdsvis 24,3 % av arealet til underregion 10.7 og 25,5 % av underregion 7.11. Når det gjelder sistnevnte er ikke dette vesentlig, fordi de aller fleste gårdsbruka i 7.11 ligger i Flesberg sin del underregionen. Når man på det her viste fylkeskartet, men også i NIJOS sitt referansesystem for landskap, kan se at region 7 Østlandets skogtrakter er den landskapsregionen på Østlandet med størst driftsnedleggelse, gir dette og et signal om at Flesberg har et stort ansvar i å ta vare på de gjenværende jordbrukskvalitetene som finnes her.

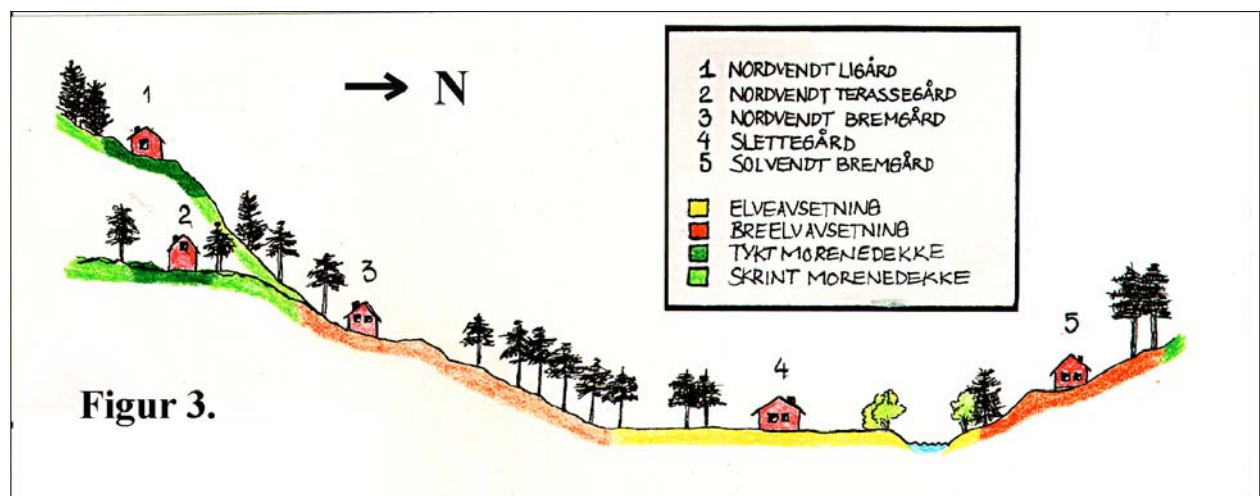
Figur 2. Av figuren ser en at det er mer jordbruksmark i underregion 10.7 Numedal enn i 7.11 Lyngdal/Holtefjells skogtrakter. I tillegg er den %-vise andelen av jord ute av drift vesentlig større i skogs-underregionen enn i dalunderregionen, men at også sistnevnte har forholdsvis mye areal ute av drift. For å sette dette i en landskapsammenheng stilles spørsmålet; Hvilke gårdstyper er særlig utsatt for nedlegging?

3.2 ULIKE GÅRDSTYPER I FLESBERG

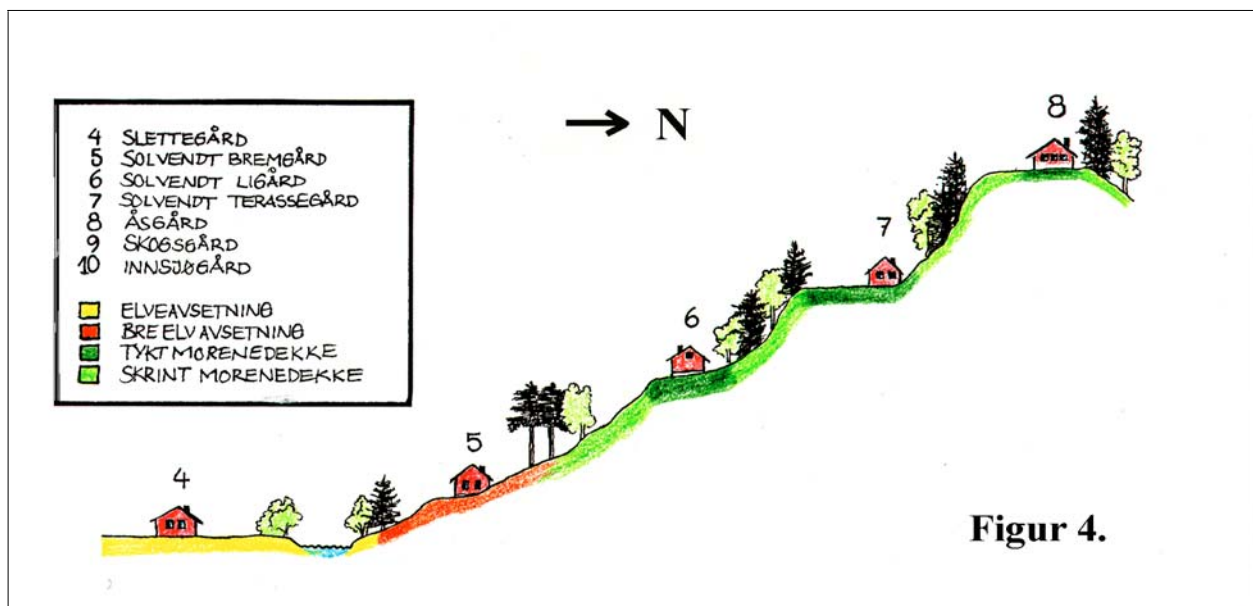
For bedre å forstå hvilke type gårder i Flesberg som er særlig utsatt for marginalisering, driftsnedlegging eller fraflytting er det nødvendig å gjøre en enkel systematisering av gårdene etter typer med felles karaktertrekk. En slik sammenstilling vil også kunne synliggjøre ulike forvaltningsmessige utfordringer som konkret kan knyttes til Flesberg kommunes varierte kulturlandskap. I dette kapitlet har vi forsøkt å gjøre en inndeling med beskrivelse av 10 ulike gårdstyper som en særlig vil finne i landskapsregion 07 Østlandets skogtrakter og 10 Nedre dalbygder i Oppland og Buskerud.

Framstillingen er svært enkel og baseres på to grunnkriterier, nemlig gårdstypenes plassering i landskapet utfra topografi (soleksponering) og jordart (løsmasser) som gårdene ligger på. Til sammen kan disse to kriteriene gi et grunnlag for inndeling i gårdstyper. Hensikten er å finne fram til enkelte gjenkjennbare karaktertrekk. Med bakgrunn i dette er det forsøkt å belyse hvilke hoved-kulturlandskapsutfordringer de enkelte gårdstypene bør fokusere på, for best å ta vare på den egenart og de kvaliteter som preger den enkelte.

Inndelingen er selvsagt en sterk forenkling og tar ikke hensyn til ulike lokale forhold som f.eks. at gunstig berggrunn og lokale næringsrike grunnvannssig kan gi frodigere gårdslokaliteter enn det gårdstypen skulle tilsi. Slike avvik må dokumenteres gjennom feltbefaring. I tillegg vil en enkeltgård sjelden bare tilhøre én gårdstype, fordi det ofte vil ha innmarksarealer som gjør at den kan plasseres i to ulike gårdstypeklasser. I mange tilfeller vil det derfor være aktuelt å se nærmere på både beskrivelsen og kulturlandskapsutfordringene til de tilgrensende gårdstypene. Nedenfor er det gitt en kort sammenstilling før de enkelte gårdstypene blir presentert.

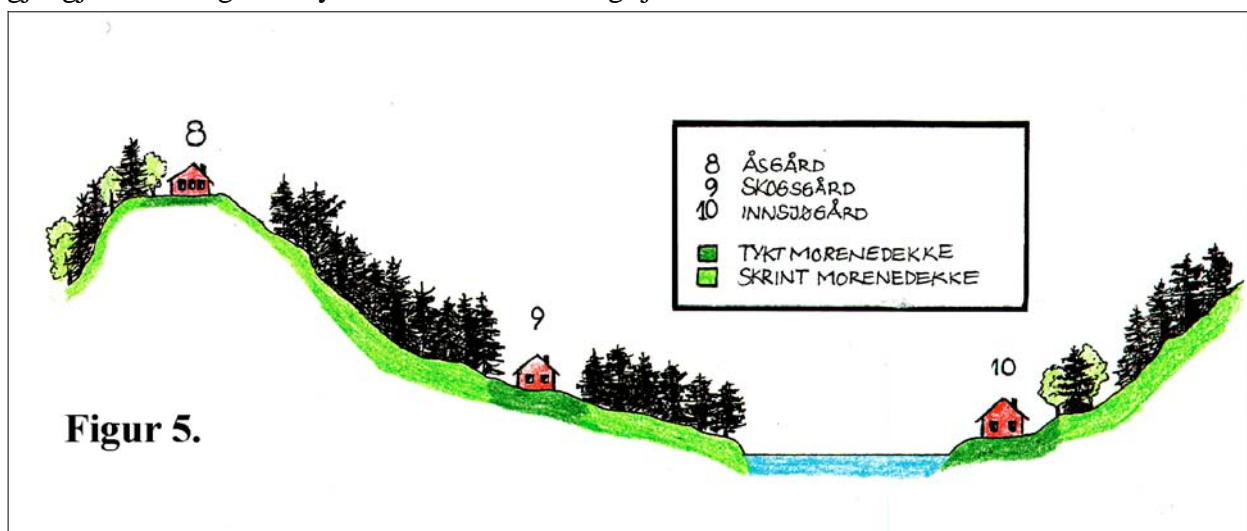

Figur 3 viser en inndeling av noen gårdstyper i en dalregion. Selv om gårdene ligger i samme landskapsrom er de likevel svært forskjellige, både når det gjelder terrengplassering og driftsforhold, men også ut i fra ulike kulturlandskapsutfordringer. Som en tommelfingerregel kan det hevdes at gårdstype 1 *Nordvendt ligård* og 2 *Nordvendt terrassegård* på grunn av sin beliggenhet på den nordvendte skyggesida ofte har et lavt biologisk mangfold. Likevel er de verdifulle som blikkfang i en ellers barskogsdominert dalside. Gårdstype 3 *Nordvendt bremgård* vil også ofte ha et lavt biologisk mangfold på grunn av breelvavsetningene, mens gårdstype 4 *Slettegård* helst er tilrettelagt for intensiv og storarrondert drift. I Flesberg spiller *slettegårdene* en særlig viktig rolle som blikkfang i landskapet. Skjøtsel av randsoner i kulturlandskapet, samt økt tilgjengelighet til elva, er noen av utfordringene til slettegårdene.

Figur 4.

Innenfor samme landskapsrom, men på motsatt side av dalen, finner man de solvente gårdene. Dette er gårder med høy solinnstråling, noe som gir et varmt lokalklima. Det er også her man finner de eldste gårdene i bygda, og den gamle innmarka har gjerne en svært lang brukshistorie. I Flesberg har gårdstype 5 *Solvent bremgård* en noe variert karakter; enten som storgård med store hellende dyrkingsflater mot dalbunnen, eller som mindre bruk i et småknattet lende. Gårdstype 6 *Solvent ligård* er den gårdstypen med størst solinnstråling fordi sola her skinner nærmest vinkelrett inn på de bratte jordene, noe som gir grunnlag for mange varmekjære planter. I dag er slike areal tungdrevne, og drift på de bratteste jordene er som oftest opphørt, med påfølgende gjengroing som konsekvens. Gårdstype 7 *Solvent terrassegård* har også et svært gunstig lokalklima, ofte lunt og mer tilbaketrukket på hyller eller søkk i selve dalsiden. Gårdstype 8 *Åsgård* ligger høyt og fritt øverst i åsen. Den mangler ofte utsikt til dalbunnen, men har til gjengjeld storslaget utsyn til motsatt dalside og fjerne blåner.

Figur 5.

Figur 5 viser tre vanlige gårdstyper i skogsregionen. Gårdstype 9 *Skogsgård* er en generell betegnelse, men omfatter enkeltgårder eller små grender som ligger godt omkranset av storskogen rundt, og som dermed ikke er synlig på lang avstand. Gårdstype 9 *Innsjøgård* ligger mot et vann, noe som gjør at innmarka er godt synlig over vannflata. Også i skogregionen fins det varianter av dalregionens gårdstyper, særlig ulike ligårder. I Flesberg er *Ligrenda* et godt eksempel på dette.

1. NORDVENDTE LIGÅRDER er gjerne brattlendte mindre bruk der innmarka enten ligger med nordvendt helling ned mot dalbunnen, som smale remser på markerte terrassehyller eller noe tilbaketrukket i små kvelver og søkk i selve lia. Tunet har variert beliggenhet, men ofte på små avsatter eller forhøyninger og med utsikt mot dalbunnen eller motstående dalside. Enkelte slike nordvendte gårder oppleves derfor også som små lysninger og blikkfang nede fra dalbunnen, og gir kjærkommen variasjon til en ellers mørk og barkogsdominert li. Mange nordvendte gårder ligger mer tilbaketrukket på hyller eller på klimatisk gunstig eksponerte "søkk og groper" i selve lia, og blir dermed skjult fra dalbunnen av høyvokst bar- eller blandingskog.

Som følge av sin nordvendte beliggenhet på dalens skyggeside er det biologiske mangfoldet langt fattigere her enn hos de mer solvendte ligårdene, noe som skyldes et kaldere lokalklima. På lauvtrær ses dette ved at vanlige treslag som bjørk, osp, rogn og selje har naturlig dominans, mens varmekjære lauvtrær som alm, ask, lønn og eik er mer sjeldne og ses helst som gamle innplantinger. Også innslaget av kulturbetinga og varmekjære engvekster er mindre, og gamle naturlige slåtteenger har som regel en lite variert fargeflor. Med beliggenhet oppe i lia ligger de nordvendte ligårdene nesten alltid på morenejord. Ved rydding av dyrka mark gir denne jordtypen masse reststein som her ofte ble lagt i gjerder og røyser i og rundt innmarka. Dette er kulturminner som vitner om et tungt og møysommelig arbeid med jord som var mer marginal og mer utsatt for negative klimatiske svingninger enn øvrige gårdstyper i dalregionen.

Fordi mange nordvendte ligårder ofte var små gårdsbruk eller husmannsplasser med til dels tungdrevne jord, er mange brattlendte bruk og/eller areal etterhvert gått ut av drift. Dagens drift opprettholdes helst på lettdrevne areal, mens noe brattareal nyttes som beite. Nedlegging med påfølgende tilgroing av jordbruksarealene fører til at steingjerder og rydningsrøyser tildekkes, og at den mer "kuldetålende" naturlige engvegetasjonen forsvinner. Til nå har det vært liten fokus på nordvendte ligårders kulturmarkstyper, men også de er viktige bl.a. som pedagogiske eksempler på forskjellen i vekst- og dyrkingsforhold mellom solvendte og nordvendte ligårder.

Kulturlandskapsutfordringer;

- *** *Vedlikeholde tradisjonell bygningsmasse på tun og spredte jordbrukstilknyttede enkeltbygg. Sikre helhetlig tilpasning av nye våningshus og driftsbygninger på verneverdige tun.*
- *** *Opprettholde enkelte tun og åpne innmarksarealers betydning som blikkfang, bl.a. ved å hevdholde all brattlendt produksjonsjord og beitemark som fortsatt er i drift.*
- ** *Holde marginale areal i hevd (evt. gjennom å omdisponere gamle engareal til beiter).*
- ** *Foreta landskapsestetiske hensyn ved hogst av den gårdsnære skogen rundt innmark og tun som fungerer som blikkfang.*
- * *Hevdholde et fåtall kulturmarkstyper og/eller rester etter slike som har et biologisk arts mangfold som er representativt for de nordvendte ligårdene.*
- * *Fristille og skjytte eldre kulturminner som steingjerder, bakkemurer og oppbygde veifår.*

Eksempler på nordvendte ligårder i Flesberg er *Hagan* (9/2), *Bjørnerud* (9/7), *Solum nordre* (9/5), *Solum søre* (9/8) og *Rabben* (11/2). Samtlige ligger i landskapsområde 4.

2. **NORDVENDTE TERRASSEGÅRDER** kan, som nordvendte ligårder, også ligge et stykke opp fra dalbunnen, men på mer markerte "flater" eller store terrasserte nivå i selve dalsiden. Innmarka er som regel ikke særlig brattlendt, men gjerne småhusket og omgitt av et småkollet og berglendt terreng. Jordarealene ligger vekselvis på avlange hylle- og terrasseflater eller i mer storarronderte forsenkninger og heller gjerne svakt mot øst eller vest. Til tross for vekslende arealstørrelse er det her ofte mindre tungdrevet enn på brattlendte ligårder. Tuna har variert beliggenhet, men mangler utsikt over dalbunnen. Ved sin nære tilknytning til innmarksareal er tunet en vesentlig del av et småskalert og åpent gårdsmiljø som tett rammes inn av barskogen rundt. Nordvendte terrassegårder har god avgrensning og har gjerne en del likhetstrekk med skogregionens skogsgårder (gårdstype 9).

Med beliggenhet i en nordvendt dalside preges terrassegårdene av et mindre gunstig lokalklima enn tilsvarende gårder på dalens solside. På grunn av et flatere lende er imidlertid solinnstrålingen større enn hos de nordvendte bratte ligårdene. Lokalt gir dette rikere og mer varmekjære plantesamfunn enn ellers i dalsiden. Også terrassegårdene ligger på morene, en jordtype som normalt kan gi grunnlag for svært artsrike kulturmarkstyper av ugjødsla eng og beiter, men slike er sjeldne i dalens skyggesiden. Innslaget av varmekjære trær som f.eks. eik, lønn, alm og ask kan likevel være stort enkelte steder. Som følge av morenejordas store blokkinnhold, finnes det også her en del rydningsstein. Innmarka kan derfor være preget av steingjerder og rydningsrøyser, avhengig av hvilke muligheter gården har hatt for nydyrking i moderne tid. Ved sitt noe flatere lende er det ikke uvanlig at maskinbearbeiding her har gitt store eng- og åkerflater, og at eldre steingjerder og røyser rundt gamle jordlapper dermed er fjernet. Der terreng og naturgrunnlag ikke har gitt mulighet for arealutviding er gamle innmarksstrukturer ofte bevart. Opphør av drift på marginale jordbruksareal er ikke like utbredt her som på de mer brattlendte ligårdene.

Kulturlandskapsutfordringer;

- *** *Vedlikeholde tradisjonell bygningsmasse på tun og spredte jordbrukstilknnyta enkeltbygg i landskapet. Sikre helhetlig tilpasning av nye våningshus og driftsbygninger.*
- ** *Bevare registrerte kulturmarkstyper med et spesielt representativt artsmangfold for de nordvendte gårdene, formål biologisk mangfold og som pedagogiske eksempelområder.*
- ** *Holde marginale areal i hevd (evt. gjenåpne eldre tilgrodde jordbruksareal gjennom f.eks. å legge dem ut som beite).*
- ** *Foreta landskapsestetiske hensyn ved ny arrondering av jordbruksmark og hogst av den gårdsnære skogen som fungerer som ramme rundt det åpne jordbruksmiljøet.*
- ** *Bevare og fristille fortsatt eksisterende steingjerder og rydningsrøyser av betydning for landskapsbildet.*
- * *Hevdholde eller tilbakeføre styvingstrær av selje der disse evt. finnes i og rundt innmark.*

Eksempler på nordvendte terrassegårder i Flesberg er; *Ton* (141/1) og de tre *Ramnås* gårdene (g.nr.140) i landskapsområde 2, *Tveiten* (145/1) og *Løstad* (15/1) i landskapsområde 3 og *Værås øvre* (11/4) i landskapsområde 4.

3. **NORDVENDTE BREMGÅRDER** er gårder som ligger mot en til dels bratt og nord- eller nordøst/nordvestvendt dalside, men hvor store deler av innmarka ligger som en slak hellende "brem" mellom dalsida og den flate dalbunnen. I Flesberg ligger denne bredden ofte i møtet mellom dalsidas morenejord og de godt sorterte breelv- og elveavsetninger i dalbunnen. Fordi morenejorda ovenfor de nordvendte bremgårdene ofte er for skrinn til dyrking, ligger det meste av dagens jordbruksareal på godt sorterte sand- og grusavsetninger. Gårdstunet har ofte sentral beliggenhet på eller overfor denne bredden, og gjerne med godt utsyn over åpne jordbruksareal nedenfor og øvre del av motsatt dalside. Mange nordvendte bremgårder i Flesberg er omkranset av homogene og glisne furumoer, mens i lia overfor finnes fra skrinn furuskog på berglendt mark til mer frodige gran- og barblandingsskoger. Ved sin beliggenhet langs vei er bremgårdenes åpne innmark og gårdstun sentrale blikkefang for reisende i den skogsdominerte Numedalen.

På grunn av de godt sorterte og lettrenerte avsetningene, er det biologiske artsmangfoldet på innmarka langt mindre enn kulturmark på morenejord. Dette skyldes at morene er mer næringsrik og har bedre vannhusholdning. At de nordvendte bremgårdene hyppig skyggelegges av åsen bak gjør også sitt til at artsmangfoldet på kulturmarkstypene ofte er beskjedent. Mest interessant biologisk mangfold har de bremgårdene som fortsatt har beiter i hevd ovenfor dagens innmark, dvs. et stykke opp i dalsiden. Her vil morenejorda gi et større artsmangfold til tross for at skyggeleggingen er større. Også lauvtrevegetasjonen påvirkes av å ligge innunder en nordvendt li, noe som gjør at varmekjære treslag mer sjeldent forekommer naturlig.

Generelt sett har gårder på elve- og breelvaavsetninger færre kulturminner som steingjerder og rydningsrøyser. Dette skyldes at de sorterte avsetningene som den *gamle* innmarka først ble lagt på i mindre grad inneholdt store steiner. Ved oppdyrking på slik jord vil det derfor ikke være nok rydningsstein til at disse ble lagt i steingjerder og røyser på tilsvarende måte som gårdene på morenejord gjorde. At grusavsetningene i nyere tid har hatt en omfattende nydyrking har også medført at småteiger er blitt slått sammen til større flater og at de steingjerder og rydningsrøyser som evt. engang fantes nå er fjernet.

Kulturlandskapsutfordringer;

- *** *Vedlikeholde tradisjonell bygningsmasse på tun og spredte jordbrukstilknyttede enkeltbygg i landskapet. Sikre helhetlig tilpasning av nye våningshus og driftsbygninger.*
- *** *Hevdholde all dyrka mark, og bevare lauvkjerr og kantsoner i overgangen mot barskog.*
- ** *Foreta landskapsestetiske hensyn ved både nyarrondering av jordbruksmark og ved hogst av den gårdsnære skogen som visuelt fungerer som ramme rundt det åpne jordbruksmiljøet.*
- ** *Hevdholde utvalgte kulturmarkstyper med et representativt artsmangfold for de nordvendte bremgårdenes jordsmonn. Formål; pedagogisk eksempelområde i en dalprofil.*
- * *Hevdholde eller tilbakeføre styvingstrær (særlig selje) der slike evt. finnes i og rundt innmark.*
- * *Holde marginale eng- og beiteareal i hevd (særlig eldre beiter på morenejord i dalsiden).*
- * *Bevare og fristille steingjerder og rydningsrøyser av betydning for landskapsbildet.*

Eksempler på nordvendte bremgårder i Flesberg er; *Dyrebu* (142/1) i landskapsområde 2, *Rindum* (148/1) i omr.3, *Gjellerud søre* (12/1), *Gjellerud nordre* (12/2), *Hankerud* (9/11), *Kallerud* (9/1), *Rognlia* (9/1), *Brekke* (8/2) og *Juvenes* (7/1) i omr. 4. Gårdsnavnene viser at mange av disse bremgårdene ble ryddet seint. *Rud*-navn er f.eks typisk for gårder ryddet i middelalderen, som regel på mer marginal jord i forhold til de allerede etablerte gårdene. Et unntak er *Rindum* (betydn.: "heimen under bergryggen") som navnemessig tilhører gårder ryddet i eldre jernalder, og som her skiller seg fra de øvrige bremgårdene med sin lune østvendte beliggenhet i forhold til sola.

4. SLETTEGÅRDER er gårder med beliggenhet nede på selve elvesletta. Slettegårdene har ofte store sammenhengende korn- eller grasareal og er i Flesberg ofte omgitt av tørrlendt furuskog som det er lett å ferdes i. Fordi hovedveien på begge sider går i dalbunnen er det de store slettegårdene som tilreisende særlig legger merke til. Gårdstun med stor bygningsmasse er det sentrale blikkfang der de ligger omgitt av store og intensivt drevne jordbruksareal i en ellers barskogsdominert dal. På grunn av beliggenheten langs vei er det disse tuna som særlig fungerer som jordbrukslandskapets ansikt utad, og er derfor viktige element for folks inntrykk av Flesberg.

Som nevnt har gårdstuna en sentral rolle som blikkfang. Og fordi de gjerne har flere gamle og godt vedlikeholdte bygninger framstår de ofte som markante kulturhistoriske miljøer som også er med på å gi Flesberg en positiv jordbruksidentitet utad. Flere av slettegårdene har fra middels høy til høy arkitektonisk tunverdi.

For biologisk mangfold er slettegårdenes intensivt drevne jordbruksareal lite interessante. Både fordi de ligger på næringssvake avsetninger, samt p.g.a en nødvendig bruk av næringstilførsel. Jordbruksarealene er store og har, med unntak av det som finnes langs vei, bekk/elv og skogsbyrn, få kantsoner med vegetasjon. Mer interessant er kulturmarkstyper som evt. fortsatt finnes langs elv, evjer eller større bekkedrag. Dette kan være beitebakker på små terrasserkanter ned mot elva, eller mer fuktige sump- og våtmarksareal som tidvis blir oversvømt. På slike areal er ikke nødvendigvis artsmangfoldet særlig høyt, men her finnes ofte arter som er mindre utbredt og vanlig i jordbrukets kulturlandskap i Flesberg. Slettegårdene kan også ha et betydelig innslag av varmekjære lauvtrær, særlig i eller rundt tun og på særlig lune og solrike steder.

Heller ikke her er steingjerder og rydningsrøyser framtrekkende i eller rundt innmarka.

Kulturlandskapsutfordringer;

- *** *Vedlikeholde tradisjonell bygningsmasse på tun og spredte jordbrukstilknnytta enkeltbygg i åpent landskap. Sikre helhetlig tilpasning av nye våningshus og driftsbygninger.*
- *** *Hevdholde all dyrka mark, og bevare lauvkjerr og kantsoner mot elv, bekker og barskog.*
- *** *Hevdholde kulturmarkstyper som fortsatt fins ned mot elv og evjer eller langs bekkedrag, det vil særlig si beitemark i gamle elveterrasseringer samt fukt- og våtmarksareal.*
- *** *Tilrettelegge for enklere tilgjengelighet til og langsetter elva. Prioritere ulike tiltak som gir bedret kontakt med elvestrengen - denne er tildels godt skjult i dagens landskap.*
- ** *Foreta landskapsestetiske hensyn ved ny arrondering av jordbruksmark og hogst av den gårdsnære skogen som fungerer som ramme rundt det åpne jordbruksmiljøet.*
- * *Holde marginale areal i hevd (evt. tilbakeføre eldre beiter langsetter elvebredden).*
- * *Hevdholde styvingstrær av varmekjære treslag eller selje der disse evt. finnes.*

Noen eksempler på slettegårder i Flesberg er; *Skutsvika* (137/5) i landskapsområde 1, *Tåskje* (144/4) i landskapsområde 2, *Snapperud* (17/7) i landskapsområde 3, *Væråsmogen* (11/1), *Høymyr nordre, mellom og søre* (g.nr. 10), *Fekjan nordre* (38/3) og *Førle* gårdene (g.nr. 40) i landskapsområde 4, *Aslefet søre og nordre* (g.nr. 41), *Flatstrand* (8/7), *Engerud* (3/1), *Gåseberg* (2/1) i landskapsområde 5 og *Rebberud* (1/1) i landskapsområde 6.

De fleste gårdsnavnene her tilhører navneklasser oppstått i middelalder eller seinere. Endelser som *mogen* (betydn. mo; tørr sandslette), *myr* og *fet* (betydn.; flat eng ved vann), samt *Flatstrand* gir også et godt bilde av slettegårdenes plassering i terrenget. Navnet *Førle* spiller mer på vegetasjonens betydning, da navnet er knyttet til *fyr* = furu (etter Sandnes og Stemshaug red., 1990).

5. SOLVENDTE BREMGÅRDER er p.r. definisjon en gård som ligger innunder en tildels bratt dalside, men hvor store deler av innmarka går fra denne og i en slak helning ned mot en flat dalslette. Også her finnes denne overgangen ofte mellom dalsidens morenejord og dalbunnens breelv- og/eller elve-avsetninger. Til forskjell fra nordvendte bremgårder, som ofte ligger mer enkeltvis, kan solvendte bremgårder enkelte steder danne et sammenhengende belte hvor to eller flere gårders innmark grenser opp mot hverandre. Dette gir et åpent preg som forsterker de sørvendte bremgårdenes tun som blikkfang på linje med slettegårdenes tun.

Som slettegårdene er også bremgårdenes tun i overveiende grad store med en markant bygningsmasse bestående av mange og ofte eldre hus. Som flere av de nordvendte bremgårdene ligger tuna gjerne på små forhøyninger i innmarka eller overfor denne. På grunn av nordsidas åpnere karakter kan også utsikten over dalbunn og motstående dalside fra enkelte tun være svært god.

Selv om intensivt drevne jordbruksareal ligger på samme type sand- og grusavsetninger som de nordvendte bremgårdene så er de solvendte bremgårdene frodigere. Dette skyldes først og fremst en langt høyere solinnstråling, samt at en bratt dalside i bakkant av gårdene ofte danner en lun vegg som gir en betydelig lokal varmeeffekt. Igjen kan dette ses på lauvtrærne hvor varmekjære treslag som hegg, villkirsebær, lønn, alm og ask er vanlig på tun, rundt innmark eller i randsoner langs eiendomsgrenser. På gunstige lokaliteter kan edellauvtrærne også danne små bestand.

På den intensivt og lett-drevne jordbruksmarka dyrkes både korn og gras, og det biologiske artsmangfoldet her er lite. Mer biologisk interessant er enkelte beitebakker som fortsatt finnes bevart på morenejorda ovenfor dalbremmen. Her gir kombinasjonen jordtype og høy varmesum livsvilkår for en rekke kulturbetingede eng- og beitemarksarter. Fortsatt hevd eller tilbakeføring av slike kulturmarkstyper vil her ha stor betydning for det biologiske mangfoldet. Både p.g.a. morenejordas blokkinnhold og fordi dette ofte er gamle eng- og åkerareal som i dag kan være omdisponert til beite, vil en her finne en rekke kulturminner knyttet til den gamle innmarka bl.a. steingjerder, rydningsrøyser, oppbygde veifår og bakkemurer, vårfjøs eller gamle styvingstrær.

Kulturlandskapsutfordringer;

- *** *Vedlikeholde tradisjonell bygningsmasse på tun og spredte jordbrukstilknyttede enkeltbygg i åpent landskap. Sikre helhetlig tilpasning av nye våningshus og driftsbygninger.*
- *** *Hevdholde dyrka mark, og bevare små lauvkruller og kantsoner langs eiendomsgrenser.*
- *** *Hevdholde kulturmarkstyper som fortsatt finnes bevart på morenejorda overfor dalfoten og et stykke opp i lia, dette gjelder både gamle beiter, slåtteengrester og styvingstrær.*
- ** *Fristille og skjøtte eldre kulturminner som steingjerder, bakkemurer og oppbygde veifår.*
- ** *Holde marginale areal i hevd (evt. tilbakeføre beiter og skrapslåtter ovenfor dalfoten).*
- ** *Foreta landskapsestetiske hensyn ved ny arrondering av jordbruksmark og hogst av den gårdsnære skogen som fungerer som ramme rundt det åpne jordbruksmiljøet.*

Eksempler på solvendte bremgårder i Flesberg er bl.a.; *Stevning øvre* (107/1), *Mote og Rud* (20/1), (108/1) i landskapsområde 3, *Neset søre* (26/4), *Fekjan søre* (38/2), *Prestegården* (39/2) og *Sønstegård* (39/19) i landskapsområde 4 og *Bakkerud søre* (43/1) i landskapsområde 5.

6. SOLVENDTE LIGÅRDER er bruk hvor mye av innmarka heller bratt ned mot dalen. Den "solvendte" beliggenheten gjør at slike areal nærmest ligger vinkelrett mot sola, noe som gir maksimal solinnstråling. Det er derfor ikke tilfeldig at mange av de eldste gårdene ligger i slike solvendte lier. De fleste solvendte gårdene ligger midtveis i lia der en både unngår kald trekk fra dalbunnen og sur vind fra åstoppen, enten enkeltvis eller som mindre grender.

Tuna på de solvendte gårdene kan ha svært ulik plassering. Flere ligger vakkert til på kanten av små avsatter og hyller, med storslagen utsikt over dalbunn og motsatt dalside. Slike gårdstun virker også som blikkfang i lia når de ses fra dalbunnen. Mange tun ligger også tilbaketrukket og "skjult" på små terrasser eller forsenkninger oppe i lia, uten særlig utsikt. Bygningsmassen varierer, men både uthus og driftsbygninger kan være gamle. Våningshusa er ofte modernisert, mens nye typehus *kan* være oppført uten å være tilpasset de gamle bygningene ellers på tunet. Likevel har forholdsvis mange solvendte ligårder i Flesberg fra middels høy til høy arkitektonisk tunverdi.

Tidligere tilhørte mange solvendte ligårder bygdas storgårder, men takket være elvereguleringer, moderne jordbruksmetoder og nydyrking er dette hegemoniet nå overtatt av brem- og slettegårdene. Jordbruksutviklingen har nemlig medført at mye av ligårdenes bratte og etterhvert svært tungdrevne jordareal er tatt ut av drift. I dag er vekstproduksjonen på disse gårdene helst knyttet til lett-drevne areal, og ligårdenes samlede jordareal har gått kraftig tilbake de siste 50 åra.

Som følge av at det ofte ikke har vært særlig maskinell jordbearbeiding av den brattlendte gamle innmarka, finnes det her en rekke kulturminner med lange tradisjoner; bl.a. steingjerder, rydningsrøyser, fegater, oppbygde kløvstier, veifår og bakkemurer til tufter etter en rekke gamle hus. I tillegg finnes det også artsrike og "levende" kulturminner i form av styvingstrær, urterike slåtteeuger og beitehager med varmekjære arter. I Flesberg har disse kulturmarkstypene sin hovedutbredelse knyttet til de solvendte li- og terrassegårdene .

Kombinasjonen av en begrenset mulighet til nydyrking samt utstrakt nedlegging av marginale jordbruksareal gjør at det nettopp er på de solvendte ligårdene en finner de best bevarte sporene etter tradisjonell innmarksdrift. Dette innebærer at svært mye av Flesbergs eldre jordbruks-historie er fortsatt synlig i den gamle innmark til disse gårdene. Dette er hovedgrunnen til at de solvendte ligårdene generelt sett har høy prioritet i dagens *kulturlandskapsarbeid*.

Kulturlandskapsutfordringer;

- *** *Vedlikeholde tradisjonell bygningsmasse på tun og spredte jordbrukstilknyttede enkeltbygg. Sikre helhetlig tilpasning av nye våningshus og driftsbygninger på verneverdige tun.*
- *** *Opprettholde enkelte tun og åpne innmarksarealers betydning som blikkfang, bl.a. ved å hevdholde all brattlendt produksjonsjord og beitemark som fortsatt er i lønnsom drift.*
- *** *Hevdholde kulturmarkstyper og/eller rester etter slike som fortsatt har et stort biologisk artsmangfold, det vil særlig si de mange registrerte urterike slåtteeugfragmentene.*
- *** *Fristille og skjotte eldre kulturminner som steingjerder, bakkemurer og oppbygde veifår.*
- *** *Holde marginale areal i hevd (evt. tilbakeføre tilgrodde enger, skrapslåtter og beiter).*
- *** *Skjotsel og tilbakeføring av styvingstrær av varmekjære treslag der de evt. finnes.*

Eksempler på solvendte ligårder i Flesberg er; *Trulsås* (132/1) i omr.- 1, *Grette øvre* (121/1) i omr.2 , *Vengestad* (24/1) i omr. 3, *Sedalen* (36/2), i omr. 4, hele *Juveli-grenda* i omr. 5 og *Brattås øvre* (47/1) i omr. 6. Gårdstypen er også vanlig i skogtraktene, bl.a. hele *Ligrenda* i omr. 10.

7. **SOLVENDTE TERRASSEGÅRDER** ligger også et stykke opp i dalsida, men mangler bratte jordareal med utsyn over dalbunn eller motsatt dalside. Som de nordvendte terrassegårdene ligger disse gårdenes jordbruksareal helst på tilbaketrukne "flater" i selve dalsida. Innmarka er ikke særlig bratt, og ligger på smale terrasseflater eller i småhuskete forsenkninger og/eller søkk. Til tross for vekslende arealstørrelse er drifta ofte mindre tungdrevet enn på de brattlendte ligårdene. Begge mangler imidlertid ofte mulighet til nydyrking. Gårdstuna utgjør ved sin nære tilknytning til innmarksarealene en vesentlig del av et småskala og åpent miljø som i den solvendte lia gjerne innrammes av frodig lauv- eller blandingsskog. Selv om innmarksarealene ligger tilbaketrukket, kan selve tunet ligge med god utsikt ut mot dalen, et eks. er *Kronset*.

Som de solvendte ligårdene ligger terrassegårdene godt eksponert mot sola, selv om den direkte innstrålingen ikke er like høy. Fordi jordbruksarealene både ligger på og inne blant småsøkk og berglendte knatter, finnes det også skyggelagte partier og *fuktige* forsenkninger her. Dette gjør at mangfoldet av voksesteder for både natur- og kulturbetinga arter øker, noe som gjenspeiles i de tradisjonelle kulturmarkstypenes totale artsmangfold. Det er derfor ikke tilfeldig at det på slike gårder er registrert noen av Flesbergs mest frodige og artsrike slåtteenger. Et generelt høyt innslag av varmekjære lauvtrær som alm, ask og kirsebær, samt flere styvingstrær, underbygger varmpreget på mange av disse gårdene.

Også solvendte terrassegårder ligger på morene, og det er forekomsten av et tjukkere jordlag som har vært bestemmende for gårdenes beliggenhet og tetthet. Som for andre gårder med morenejord finner en svært ofte kulturminner som steingjerder og rydningsrøyser i og rundt dyrka mark. Vanlig er også små oppbygde veifår og kløvstier, både mellom de spredte jordlappene, mellom gårdene og over åsen bakenfor. På enkelte gårder kan slike kulturminner være fjernet som følge av en utvidelse av dyrka marka ved maskinbearbeiding.

Solvendte terrassegårder er lette å avgrense som egne jordbruksmiljø, noe som gjør at man enklere kan tilstrebe en helhetlig forvaltning av utvalgte gårder. At flere slike Flesberg gårder har fra middels høy til høy helhetlig tunverdi + høye biologisk mangfoldkvaliteter taler for en slik helhetlig tilnærming. Både ut fra et pedagogisk historieperspektiv og i forbindelse med evt. gårdsturisme må flere av disse gårdene sies å være svært interessante.

Kulturlandskapsutfordringer;

- *** *Vedlikeholde tradisjonell bygningsmasse på tun og spredte jordbrukstilknyttta enkeltbygg. Sikre helhetlig tilpasning av nye våningshus og driftsbygninger på verneverdige tun.*
- *** *Hevdholde all produksjonsjord og beitemark som fortsatt er i lønnsom drift.*
- *** *Hevdholde kulturmarkstyper og/eller rester etter slike som fortsatt har et stort biologisk artsmangfold. På de solvendte terrassegårdene vil den registrerte spennvidden av ulike urterike slåtteenengfragmenter være vesentlig (tørr - fuktig gradienten).*
- *** *Fristille og skjøtte eldre kulturminner som steingjerder, bakkemurer og oppbygde veifår.*
- *** *Holde marginale areal i hevd (evt. tilbakeføre tilgrodde enger, skrapslåtter og beiter).*
- ** *Skjøtsel og tilbakeføring av styvingstrær av varmekjære treslag der de evt. finnes.*
- ** *Sikre landskapsestetiske hensyn ved ny arrondering av jordbruksmark og hogst av den gårdsnære skogen som fungerer som ramme rundt det åpne jordbruksmiljøet. Fokuserer på lauvskogskvaliteter, motivere for virkesproduksjon av edle lauvtrær (f.eks. kirsebær).*

Eksempler på solvendte terrassegårder i Flesberg er; *Berg nedre* (117/4) og *Kronset* (21/1,2) i omr. 2, deler av *Grøsli søre* (22/1,2,5) i omr. 3 og *Buin mellom* (48/1), *Buin nordre* (48/3) og *Buin øvre* (48/4) i omr. 5. Også flere solvendte ligårdene har delvis overlapping mot denne gårdtypen.

8. ÅSGÅRDER er gårder som ligger høyt og fritt mot toppen av en ås. Beliggenhet i forhold til sola varierer, men innmarka er som regel vendt mot sørøst-, sør, eller sørvestlig retning. Ved sin høye plassering oppe i åsen har åsgården helst bare utsyn mot motsatt dalside og/eller fjerne blåner. Den visuelle kontakten med dalbunnen i landskapsrommet den tilhører mangler helt. I Flesberg vil utsikten fra disse gårdene variere fra beskjedne utsyn til storslagne oversikter med lang siktlinje til fjerne åser. Åsgårdenes jordareal vil ofte være en blanding av både li-, terrasse og skoggårdenes karakteriserte beliggenhet, dvs. både som bratt hellende areal, som flate eller småhuskete storarronderte areal, eller som mer bortgjemte småteiger omgitt av storvokst skog. Et særtrekk er at gårdene ligger noe nedenfor selve åskammen, svært sjelden på selve toppen. Dette fordi selve åskammen derved også gir en lunende virkning mot sure nordavinder fra baksiden.

Fordi en beliggenhet høyt i terrenget i utgangspunktet ikke favoriserte et tradisjonelt jordbruk, er åsgårdene ofte gode eksempler på den økologiske forståelse rydningsmannen måtte ha for å finne en godt egnet gårdslokalitet øverst i åslendet. Som regel er dette områder hvor småformer i landskapet måtte kunne gi en såpass lunende effekt at den lokale varmesummen ble høy nok til at man også kunne dyrke korn. Fordi morenejord helst blir skinnere og mer usammenhengende dess høyere opp i åsen man kommer, måtte åsgårdene også legges der isen ved nedsmelting hadde lagt igjen et tjukt nok jorddekke som kunne egnes til oppdyrking. Både lokalklimatiske faktorer og krav om tilstrekkelig dyrkbar morenejord måtte altså sammenfalle. I Flesberg ligger åsgårdene heller spredt, som oftest mot toppen av lavere åsdrag i skogregionen.

Nettopp fordi åsgårdene er lagt på spesielt gunstige steder vil det biologiske mangfoldet også kunne være forholdsvis høyt på ulike kulturmarkstypene. Dette til tross for at gårdsnære områder godt kan være omkranset av lite produktive barskogstyper på lav bonitet. Varmekjære lauvtrær kan stedvis ses som tuntrær eller på lune steder mot innmark. Dette er da helst eldre innplantinger. Gamle styvingstrær finnes også, ofte i form av de mer kuldetålende treslagene selje eller bjørk. P.g.a av morenejordas steininhold er steingjerder og rydningsrøyser vanlig. Flere av Flesbergs åsgårder har fra middels høy til høy arkitektonisk tunverdi, og til tross for til dels stor bygningsmasse kan størrelsen på brukshus og stabbur ofte indikere et langt spinklere ressursgrunnlag enn tilfellet var for mange av de solvendte li-, terrasse- og bremgårdene.

Kulturlandskapsutfordringer;

- *** *Vedlikeholde tradisjonell bygningsmasse på tun og spredte jordbrukstilknyttede enkeltbygg. Sikre helhetlig tilpasning av nye våningshus og driftsbygninger på verneverdige tun.*
- *** *Hevdholde all produksjonsjord og beitemark som fortsatt er i lønnsom drift.*
- ** *Hevdholde kulturmarkstyper og/eller rester etter slike med høyt biologisk arts mangfold. På mer solvendte åsgårder vil registrerte urterike slåtteengfragmenter være vesentlig.*
- ** *Fristille og skjotte eldre kulturminner som steingjerder, bakkemurer og oppbygde veifår.*
- * *Holde marginale areal i hevd (evt. tilbakeføre tilgrodde enger, skrapslåtter og beiter).*
- * *Skjøtsel og tilbakeføring av styvingstrær - spesielt selje der denne finnes, da denne er en riktigere miljø- og kulturindikator for åsgårdenes ressursbruk*
- * *Sikre landskapsestetiske hensyn ved ny arrondering av jordbruksmark og hogst av den gårdsnære skogen som fungerer som ramme rundt det åpne jordbruksmiljøet.*
- * *Opprettholde lauvtreinnslaget i og rundt innmark.*

Eksempler på åsgårder i Flesberg er; *Hanserud* (93/12) i omr. 9, *Øvre Teigen* (53/1) og *nedre Teigen* (53/2) i omr. 13, *Lislia* (89/1,3) i omr. 16, *Mørk* (88/1) i omr. 17 og *Buserud* (91/3) i omr. 19.

9. SKOGSGÅRDER er en noe diffus gruppe gårder uten de helt store fellestrekk. Forenklet er skogsgårder gårder som ligger spredt og enkelt- eller parvis til i skogregionen, og som ikke klart inngår i noen av dalregionens gårdstyper. Felles for skogsgårdene er at åpne innmarksareal danner kjærkomne spredte lysninger og variasjon i ellers barskogsdominerte landskapsområder.

Som type har skogsgårdene likevel en forholdsvis stor likhet med dalregionens enkeltliggende terrassegårder. Dette fordi også terrassegårdene har en mer skjult og tilbaketrukket beliggenhet i selve dalformen enn de øvrige gårdstypene her. Forskjellen er at skogsgårdene ikke er like sterkt bundet til bestemte deler av landskapets hovedform, men kan derimot ligge "hvor-som-helst" i selve landskapsrommet, dvs. både midt i en dalgang, innunder en åsfot, i en slak li eller på større terrasser i selve åssida.

Jordbruksarealenes helning i forhold til sola varierer, men oftest solvendt. Stedvis også noe nordvendt. Som hos terrassegårdene ligger innmarka ofte i et småhuskete terreng med dyrka marka både nede i dolper og søkk eller oppå avrunda kvelver og bakkekammer. Dette gjør at selv om en gård evt. ligger i en nordvendt ås- eller liside, kan deler av de oppdyrka småformene ha en solvendt beliggenhet som følge av terrengets bakkete preg. Eksempel på dette kan bl.a. ses ved *Holtan nordre og vestre* (55/4 og 55/5) i landskapsområde 13 *Strandevatnet*.

Et annet fellestrekk for skogsgårdene er beliggenheten på morenejord. Dette gjør at rydningsstein fra åkerjord er vanlig å se i røyser og steingjerder. På flere av skogsgårdene er det registrert et høyt biologisk mangfold på tradisjonelle kulturmarkstyper som slåtteenger og beiter, mens andre igjen kan ha et høyt antall varmekjære lauvtrær og innslag av gamle styvingstrær. I tillegg har enkelte skogsgårder også dyrket opp en del myrareal i seinere tid. Slike areal ligger gjerne lavt i terrenget, har en storarrondert og flat form og med et generelt lite interessant biologisk mangfold.

Skogsgårdenes tun er svært viktige i de barskogsområdene. Dette først og fremst som blikkfang på eller i kant av åpne jordbruksareal. I tillegg til at bebyggelsen også er viktige variasjons- skapende miljø, har flere av skogsgårdene også en høy arkitektonisk tunverdi hvor all bygnings- masse til sammen danner et helhetlig kulturmiljø. Dessverre er mange skogsgårder nedlagt, men deler av bygningsmassen blir fortsatt vedlikeholdt ved at eiendommene brukes som feriested.

Kulturlandskapsutfordringer;

- *** *Vedlikeholde tradisjonell bygningsmasse på tun og spredte jordbrukstilknnyta enkeltbygg. Sikre helhetlig tilpasning av nye våningshus og driftsbygninger på verneverdige tun.*
- *** *Hevdholde all produksjonsjord og beitemark som fortsatt er i lønnsom drift.*
- *** *Hevdholde kulturmarkstyper og/eller rester etter slike med høyt biologisk artsmangfold. På flere skogsgårder vil registrerte slåtteengrester og styvingstrær være vesentlig.*
- ** *Fristille og skjøtte eldre kulturminner som steingjerder, bakkemurer og oppbygde veifår.*
- ** *Sikre landskapsestetiske hensyn ved ny arrondering av jordbruksmark og hogst av den gårdsnære skogen som fungerer som ramme rundt det åpne jordbruksmiljøet.*
- * *Holde marginale areal i hevd (evt. tilbakeføre tilgrodde enger, skrapslåtter og beiter).*
- * *Opprettholde lauvtreinnslaget i og rundt innmark og i kant mot omkringliggende barskog.*

Eksempler på skogsgårder i Flesberg er; *Aslaksrud* (129/1) i omr. 7, *Skulkeroa* (100/6) i omr. 8, *Steinset* (93/13) i omr. 9, *Høljerud* (90/9) i omr. 12, *Kjølberg* (36/4) i omr. 13, *Holtan nordre* (55/4) i omr. 14, *Søre Låg* (71/1) i omr. 16, *Rust* (78/1) i omr. 17, *Dalegården søre* (85/1) i omr. 19 og *Grønli* (83/5) i omr. 20.

10. INNSJØGÅRDER er gårder med *tett* beliggenhet mot ett av skogregionens mange vann. På grunn av vannets åpne karakter blir alle åpne areal mot vannspeilet godt synlig når det betraktes på avstand. I de barskogsdominerte områdene vil et gårdsbruk med slike innmarksareal være et svært synlig og sentralt blikkefang i landskapet. Fordi vann er et element det knytter seg mange ulike bruks- og rekreasjonsinteresser til, vil gårder med en slik lokalisering også ha et stort potensiale for en mer kommersiell utnyttelse av sin beliggenhet, bl.a. i form av gardsturisme og vannbaserte aktiviteter.

Den tette beliggenheten til et stort vann er langt på vei eneste faktor felles for denne gårdstypen. Dette fordi vannets betydning i landskapsrommet kan veksle fra å være et sentralt element i bunnen av en markant landskapsform (slik bl.a. *Vatnebrynnsvatnet* og *Strandevatnet* er det i sine dalrom), eller som mer beskjedent senka vannspeil omgitt av lavere åser (som f.eks. *Dørsjø* og *Letmolivatnet*). Opplevelsen av selve vannspeilet er betinget av hvor i terrenget man ferdes; høyt i terrenget gir godt utsyn, mens lavt ståsted *kan* gi lite innsyn og reduserer dermed både vannets visuelle betydning, og dens funksjon i å gjøre innsjøgårdene til blikkefang i landskapsbildet.

At gårder betraktet over åpne vannflater lett blir blikkefang, gjør også at tunets visuelle form er vesentlig. De fleste innsjøgårder har tun med tradisjonell landbruksbebyggelse, men hvor gjerne en eller flere eldre bygninger har en viss antikvarisk egenverdi. Tre av innsjøgårdene, *Strand*, *Geitnes* og *Dørsjø*, har høy tunverdi og hvor alle bygninger har betydning for helheten i tunet.

Gårdenes innmarksareal kan plasseres innenfor flere av de øvrige gårdstypene. Felles for innsjøgårdene i Flesberg er at alle ligger på morenejord og at de fleste er solvendt. Dette gjør at en også her har gårder med gamle kulturmarkstyper med høyt biologisk mangfold, noen få kulturbetinga lokaliteter med varmekjære lauvtrær og spredte styvingstrær, samt mer vanlige kulturminner som steingjerder og rydningsrøyser.

En faktor som kan påvirke innsjøgårdenes visuelle landskapsbilde negativt er hyppighet, størrelse og utforming av hogstflater i de gårdsnære barskogene. Dette gjelder særlig for innsjøgårder med beliggenhet mot bunnen av en større li, som f.eks. gården *Strand*. Her vil en uheldig flatehogst i umiddelbar nærhet til gården kunne ødelegge både den visuelle og den klimatiske funksjonen skogen har som ramme rundt innmarka, og som særlig blir synlig når gården betraktes over den åpne vannflata.

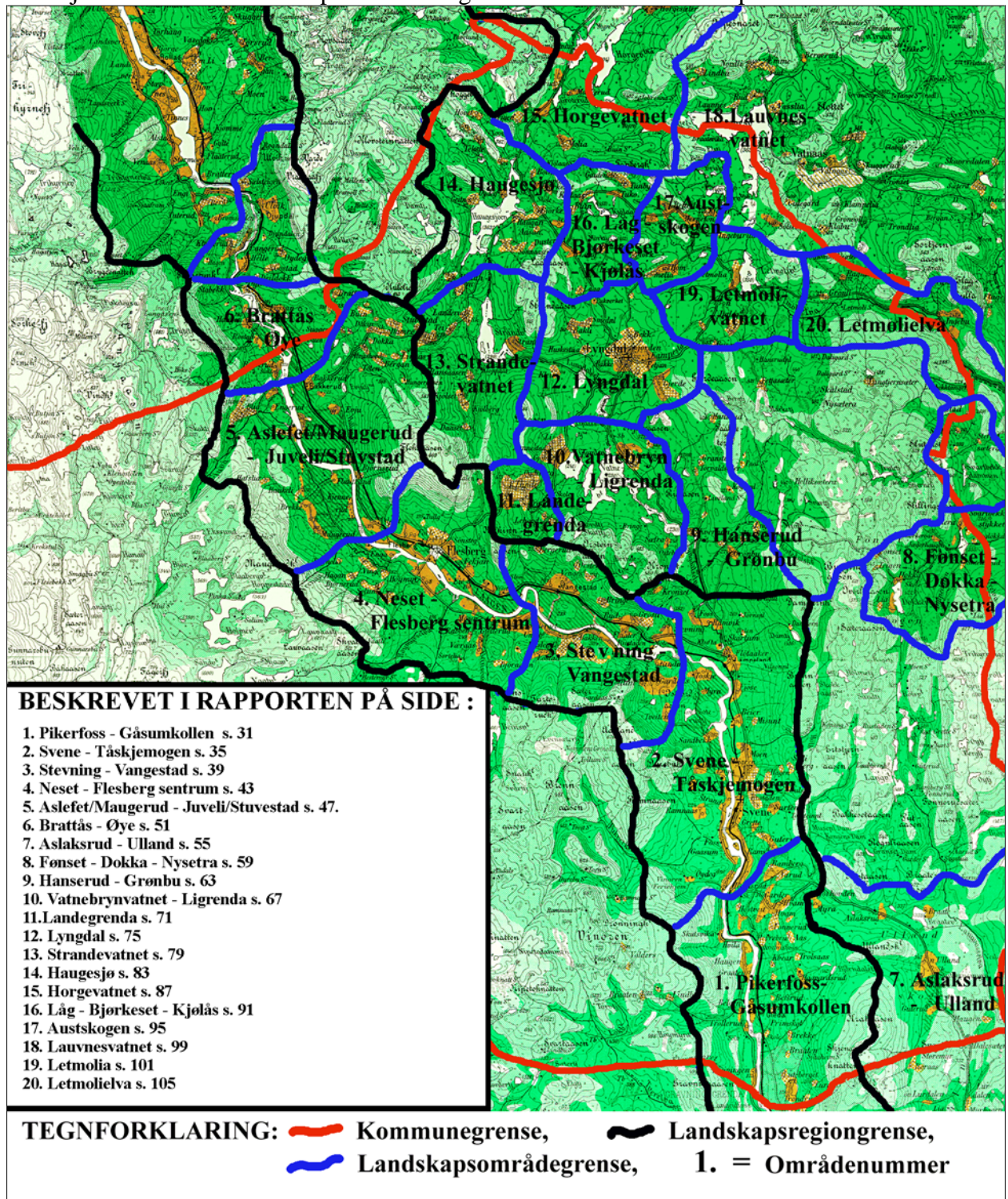
Kulturlandskapsutfordringer;

- *** *Vedlikeholde tradisjonell bygningsmasse på tun og spredte jordbrukstilknyttta enkeltbygg i åpent landskap. Sikre helhetlig tilpasning av nye våningshus og driftsbygninger.*
- *** *Hevdholde all dyrka mark, og bevare lauvkjerr og kantsoner mellom innmark og vann.*
- *** *Hevdholde kulturmarkstyper som fortsatt fins ned mot vann, det vil særlig si beite- og slåttemarker, men også evt. gamle myr- og starrslåtter på fukt- og våtmarksareal.*
- *** *Foreta landskapsestetiske hensyn ved ny arrondering av jordbruksmark og hogst av den gårdsnære skogen som fungerer som ramme rundt det åpne jordbruksmiljøet.*
- ** *Tilrettelegge for enklere tilgjengelighet til og langs vannet. Prioritere ulike tiltak som gir bedret kontakt med vannet.*

Eksempler på innsjøgårder i Flesberg er; nord *Dørsjø* (130/7) i omr. 7, *Nysetra* (100/2) i omr. 8, *Strand* (59/1,2,3) i omr. 13, *Geitnes* (56/1) i omr. 14 og *Letmoli søre* (83/6) i omr. 19. I tillegg nevnes to noe spesielle elvegårder; *Kvernann* (94/8) i omr. 9 og *vestre Ingebu* (84/8,9) i omr. 20.

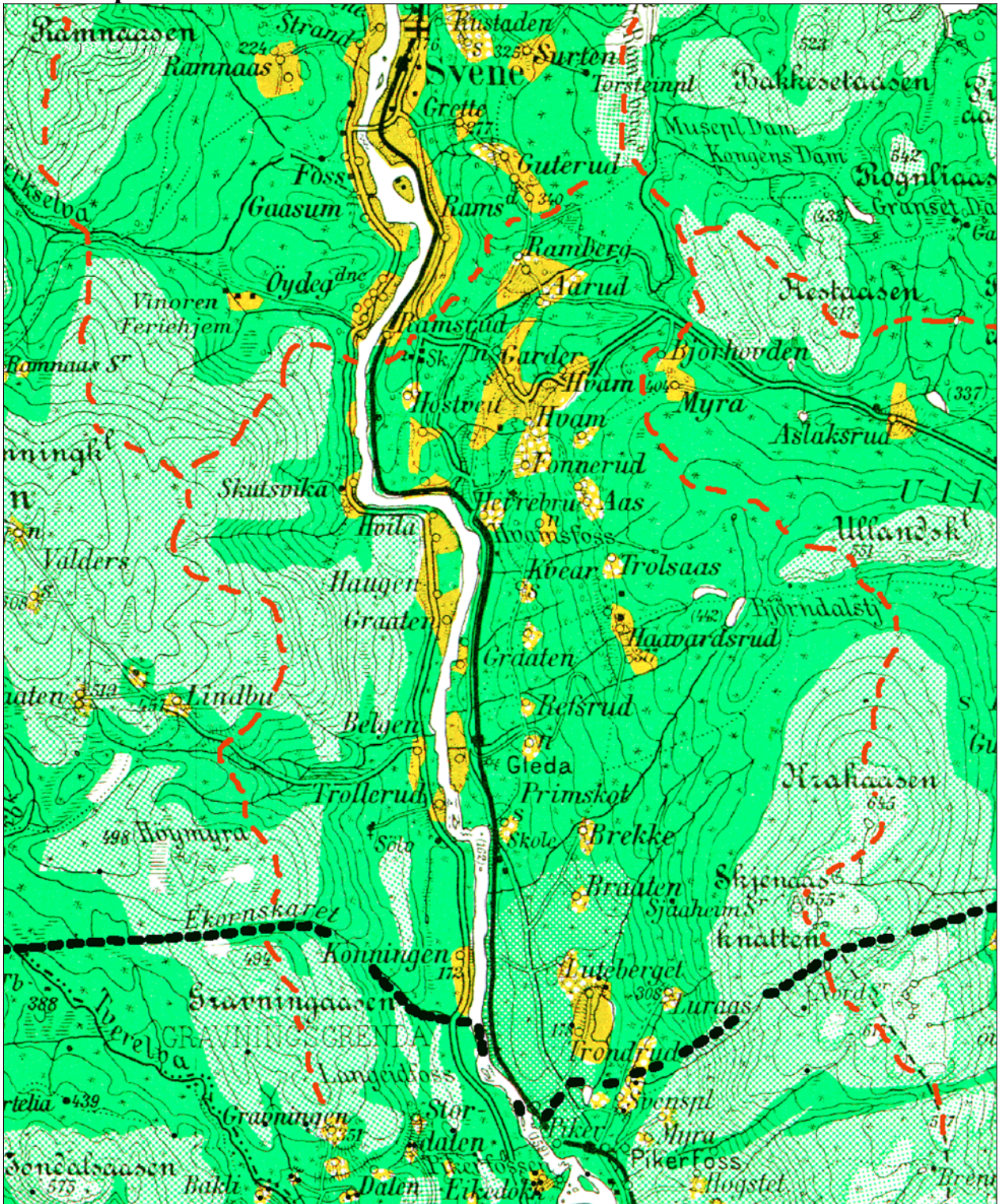
4. LANDSKAPSOMRÅDER I FLESBERG KOMMUNE

Som nevnt i kap. 2 er formålet med en områdeinndeling å både få oversikt over kommunens landskapstyper samt å øke erkjennelsen om at ulike landskap har ulike forvaltningsmessige problemstillinger. I prosjektet er kun landskapsområder med fast jordbruksbosetting omtalt. Det vil si hele kommunens del av underregion 10.7 Numedal og store deler av 7.11 Lyngdal/Holtefjell. Totalt er 20 landskapsområder avgrenset. Disse er beskrevet på de neste sidene.

Figur 5. Oversiktskart over Flesberg kommunes landskapsområder.

Landskapsområde 1: Pikerfoss – Gåsunkollen

Landskapsområde 1 : Pikerfoss – Gåsunkollen.

LANDSKAPS-KOMPONENT	Landskapsområde 1: Pikerfoss - Gåsumkollen
Landskapets hovedform	Tildels smal U-dal, med innblanding av spredte småkoller, åser og berghamre som gir dalbunnen et småhuskete preg, og som bryter opp hoveddalens U-form. Områdegrensene er trukket utfra hoveddalens overordna landskapsrom, slik den ses fra enkelte utsiktspunkt som f.eks. ved gården <i>Ramberg</i> . Dalsidene er bratte og markante, noe som gir en lettfattet avgrensing mot tilstøtende landskapsregioner på begge sider av hoveddalen. I vest er dalsida noe ujevn og oppbrutt, mens dalsida i øst ligger jevnt hellende i dalens lengderetning.
Geologiske småformer og løsmasser	Småformene omtalt over er hovedformens geologiske innredning og eksempel på en slik er den utstikkende berghammeren i elvesvingen ved <i>Skutsvika</i> samt de småkollete israndavsetningene på motsatt side av elva. Sett fra dalbunnen gir disse småformene et "feilaktig" inntrykk av at dalen her gjør en markant sving, hvilket ikke stemmer da dalens hovedform fortsetter like beint fram. Sett fra dalbunnen gir de små mellomdelere et landskapsområde bestående av små avgrensbare landskapsrom. Dalbunnen er vekselvis dekt med finsorterte elveavsetninger eller grusholdig breelvmateriale, hvor sistnevnte heslt ses på vestsida av elva med stedvis godt synlige terrassekanter. I de bratte dalsidene dominerer morenejord, i vestlia helst som et tynt og usammenhengende dekke, oppstykket av spredte parti med bart fjell. I østlia er morenedekket tildels usammenhengende, men fyldige innslag av tjukke lag.
Vann og vassdrag	<i>Numedalslågen</i> er områdets sentralnerve, både som linjedrag i dalbunnen og som barriere for ferdsel. Fra <i>Pikerfossen</i> i sør og nordover gjennom hele området renner <i>Lågen</i> bredt og rolig. Sett fra veiene i dalbunnen renner elva stedvis åpent og godt synlig, men som oftest tilbaketrukket med sporadiske glimt mellom småkoller, småskog eller i bakkant av dyrka mark. Dette gjør at elva, til tross for sin størrelse, de fleste steder har liten dominans i landskapet - sett fra vei. Best kontakt med elva fås ved <i>Skutsvika</i> hvor både vei og elv går tett innunder en utstikkende berghammer, og elva tilfører dalutsnittet her en betydelig intensitet. Elva er likevel de fleste steder lett tilgjengelig fra vei. Flere småbekker renner ned fra dalsidene, men uten å ha særlig betydning for selve områdekarakteren.
Vegetasjon	Vegetasjonen er, ved siden av hovedform, områdets viktigste komponent. Vegetasjonen har et homogent preg, men likevel med betydelig lokal variasjon. På breelvegusen i dalbunnen dominerer ensarta furuskog, mens mer skrinn furu- og barblandingsskog råder i den bratte vestsida, ofte oppstykket av storvokst granskog i søkk og revner med god bonitet. I østlia fins også tilsvarende skogtyper, men her er variasjonen betydelig større som følge av både kultivering, solinnstråling og bedre jordsmonn. Særlig stort er innslaget av vanlige lauvtrær som bjørk, osp, rogn og selje, men også varmekjære edellauvtrær som ask, alm, lind, lønn og hassel, rundt gårdene oppe i den solvendte lia. Edellauvtrærne finnes særlig i kant av dyrka mark, på eldre beiter og skraplåtter. Strekningen <i>Håvardsrud - Ramberg</i> framheves.
Jordbruksmark og eldre kulturmarkstyper	Området har flere ulike gårdstyper. To av disse er brem- og slettegårdene nede i dalbunnen som ligger på både brelelv- og elveavsetninger, og hvor de små jordlappene danner viktige lysninger omgitt av en ofte karrig barskog. Gårdene her ligger helst på mager sandjord, korn dyrking er vanlig og det biologiske mangfoldet på jordbruksarealene er dermed ikke særlig høyt. Enkelte fine kalkfattige tørrenger med mye tjæreblomst, hårsveve og engnellik finnes, og disse er typisk for brem- og slettegårdenes naturlige slåtteenger. Ellers finnes også et visst mangfold på diverse små engareal ned mot Lågen. Styvingstrær er ikke funnet her. På vestsida er tre av åtte brem- og slettegårder nærmest helt ute av drift, med omfattende gjengroing til følge. Jordbruksarealene nede i dalbunnen har lav til middels verdi når det gjelder biologisk mangfold. Her fins også svært få kulturminner i tilknytning til selve kulturmarka.

	<p>Den andre gårdstypen i området er <i>ligårdene</i> oppe i den vestvendte lia mellom <i>Ramberg</i> i nord og <i>Lurås</i> i sør. Dette er gårder med et ofte høyt biologisk mangfold da de tilhører en mer varmekjær type. Her oppe finnes også flere rester etter et alderdommelig kulturlandskap som skiller seg fra andre gårder i Flesberg, og som også har elementer unike for Buskerud. En lauveng på <i>Nordre Ås</i> nevnes som et svært atypisk og sjeldent element. Generelt er det et høyt innslag av edle lauvtrær, og styingstrær er registrert på hele 16 av i alt 27 gårder, et høyt tall også i Flesberg målestokk. Store og små rester med naturlig urterik slåtteeing fins også, der enga på <i>Mellom-Håvarðsrud</i> trolig også er verdifull i nasjonal sammenheng. Ligårdene i dette området er totalt sett vurdert å ha en svært høy biologisk mangfold verdi.</p>
<p>Tun og eldre jordbruksbebyggelse</p>	<p>På vestsida fins kun åtte gårder, de fleste mindre gårder, og samtlige ligger langs riksveien på en smal stripe langs Lågen. De fleste bruka ligger nær Lågen, spesielt <i>Skutsvika</i> der landskapet preges av forbindelsen mellom tun og elv. En del eldre bygg fins bevart, men som regel ikke i helhetlige tunmiljø. Av områdets våningshus er kun to bevart i tilnærma opprinnelig stand. Her fins tømmerlåver, mens tre bruk har driftsbygninger fra 1920 og utover. Seks av åtte bruk har bevart stabbur, hvorav to er enetasjes. På begge <i>Gvila</i>-bruka og på <i>Konningen</i> har nærhet til gjennomfartsvei ødelagt tunidyllen. Kun to tun har en høy bygningsmessig tunverdi, nemlig <i>Skutsvika</i> og <i>Trollerud</i>.</p> <p>Østsida. De fleste gårder på østsida ligger et stykke opp i lia, enkeltvis eller to-tre bruk samlet. Noen bruk ligger også nede i dalbunnen. De største gårdene er middels store, og våningshusa her er mest eldre to- og treroms stuer, de fleste ombygd i begynnelsen av århundret. Ingen framtreddende stilretning. Her er også nyere våningshus. De mindre gårdene har enten gamle stuer eller nye bolighus, ofte avhengig av om bruket er bebodd eller ikke. De fleste driftsbygninger er eldre tømmerlåver, gjerne sammenbygd med nyere tømmerfjøs. I tillegg finnes og enkelte større driftsbygninger fra etter 1945. På småbruka finnes en del tømmerlåver. Nesten alle bruk har stabbur, hvor ca.2/3 er i to etasjer. Kjellerbu fins på <i>søre Håvarðsrud</i>, <i>Nord-Kvear</i> og <i>øvre Gvam</i>, mens <i>Refsrud</i> og <i>søre Kvear</i> har jordkjeller uten tømra bu oppå. <i>Søre Håvarðsrud</i> har også et kjellerbuloft. De fleste gårdene har også bevart andre mindre hus, særlig skjul og sommerstuer. Noen få mindre husdyrhus fins og. Kun <i>nedre Gvam</i> har smie i opprinnelig stand. Over halvparten av bruka har sommerfjøs, de fleste i bindingsverk. Noen få tun har bevart alle de gamle husa, men de fleste har enten bygd nye og lite tilpassa bygninger - eller så er bygg av betydning for tunets helhet blitt fjernet. Følgende gårder har tun med høy/middels eller høy verdi: <i>Håvenga</i> (133/28), <i>Gleda</i> (133/12), <i>Refsrud</i> (133/5,14), <i>Mellom-Håvarðsrud</i> (133/3), <i>Hagan</i> (125/3), <i>Håvarðsrud-hagen</i> (133/4), <i>Søre Kvear</i> (127/2), <i>Nord-Kvear</i> (127/1), <i>Nord-Garder</i> (124/1), <i>Hostveit</i> (122/18). <i>Søre Håvarðsrud</i> (133/10) er et tun med høy/svært høy verdi.</p>
<p>Totalinntrykk</p>	<p>Selv om landskapets hovedform binder området godt sammen, så er vegetasjonen så dominerende at både enkeltbruk og grender her danner små avgrensede landskapsrom og miljøer. I dalbunnen, hvor både brem- og slettegårdenes bygningsmasse og biologisk artsmangfold i eldre kulturmarkstyper har tildels lav verdi, har gårdene størst <i>estetiske verdier</i> som små lysninger i en ellers tett barskog. Fordi hovedfartsveiene også går her, har hevd og tilstand på dalbunnens brem- og slettegårder betydning for landskapsopplevelsen. I dag preges en del eldre jordbruksmark av brakklegging og gjengroing, men mer beskjedent langs hovedveien. Elva er et viktig opplevelseselement, og gårder langs denne er positive for variasjon og tilgjengelighet. Gårdene <i>Skutsvika</i> og <i>Trollerud</i> framheves som verdifulle gårder i dalbunnen.</p> <p>Ligårdene oppe i den østre lia, ligger mer tilbaketrukket og har liten betydning som blikk-fang nede fra dalbunnen. Her er det først og fremst gårdenes høye bygningsmessige og bio-logiske mangfoldkvaliteter som er særpreget, der flere enkeltgårder fortsatt har bevart intakte deler av et mer alderdommelig landskap. Til forskjell fra de fleste landskapsområdene ellers i Flesberg, så er nær samtlige av ligårdene her en viktig del av områdets kulturelle helhet.</p>

Bilde 10. *Skutsvika* er en av mange gårder i dalbunnen, men er den gården i Flesberg som har best kontakt med elva. Her flyter Lågen stille og rolig, og fordi hovedveien går tett langs elva så blir også tunet ekstra godt synlig. I dette landskapsområdet er det bare *Skutsvika* og *Trollerud* av gårdene på vestsida av elva som har høy bygningsmessig tunverdi. Begge er markante blikkfang fra vei.

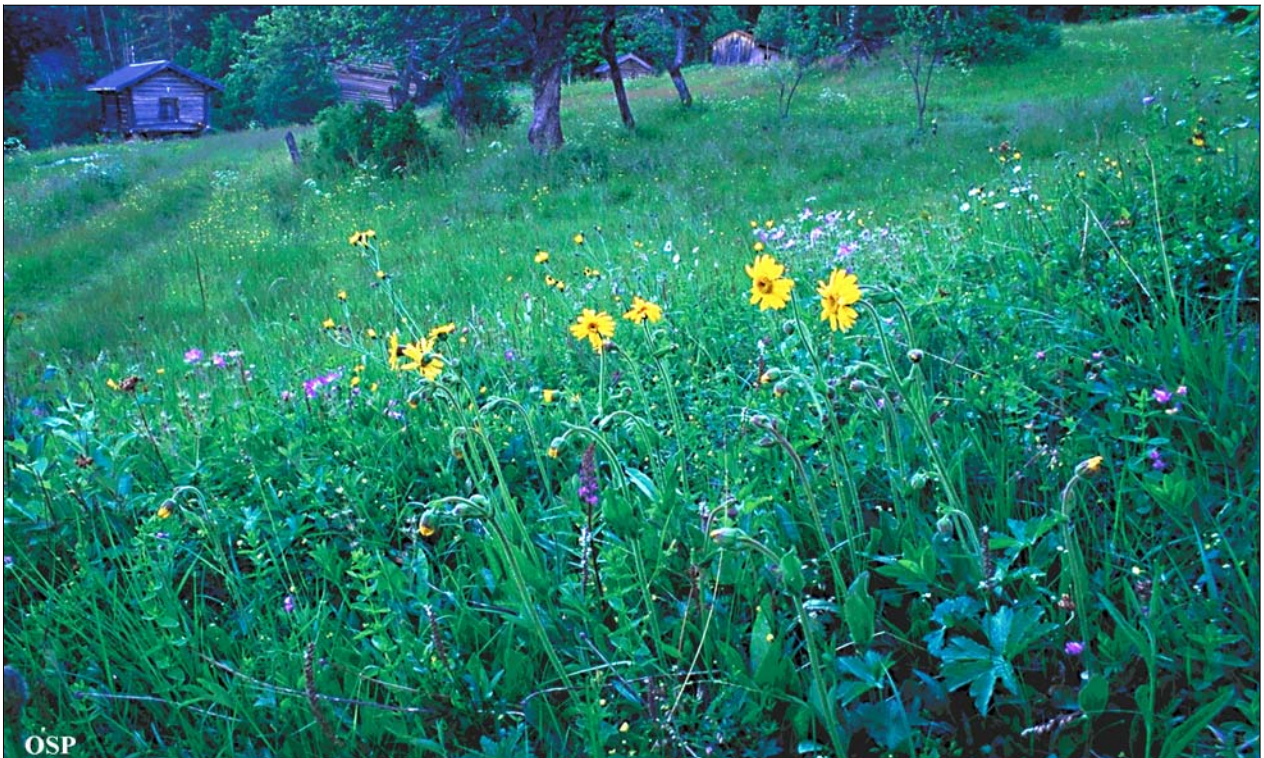
Bilde 11. Ved siden av varmekjær vegetasjon og eldre kulturmarkstyper med stedvis stort biologisk mangfold har mange av de vestvendte ligårdene i landskapsområdet også vakker og tradisjonsrik bebyggelse. Bildet viser en del av tunet til *Søre Håvardrud*, et tun med en høy/svært høy helhetlig bygningsverdi.

LANDSKAPS-KOMPONENT	Landskapsområde 2: Svene - Tåskjemogen
Landskapets hovedform	Fra <i>Gåsumkollen</i> og nordover mister hovedformen noe av den smale dalformen fra området i sør. Mens dalens østside fortsatt har et jevnt hellende plan, er vestsida enda mer rufsete og oppbrutt enn området lenger sør. Dette gjelder særlig fra <i>Gåsumkollen</i> og nord til den mer markant utsikkekende og høye <i>Dyrebukollen</i> . Her vider hoveddalen seg noe ut mot vest, og gir rom for et mellomliggende og delvis kupert "bakland" med mellomhøye koller heva over dalbunnen, uten synlig kontakt med denne. Nord for <i>Dyrebukollen</i> har hovedformen igjen en stram dalform, med en mer karakteristisk U-dals bred og flat dalslette enn i sør. Ved <i>Lampeland</i> dreier hoveddalen markant fra nord-sør til øst-vestgående retning. Områdegrensa er her trukket over to lave åskoller som stikker ut fra hoveddalsidene rett øst for <i>Garås</i> og <i>Stevning</i> . Ved <i>Lampeland</i> avgrenses området mot den bakenforliggende skogsregionen nord for de daltilhørende gårdene <i>Foss</i> , <i>Ranvik</i> og <i>Skartum</i> .
Geologiske småformer og løsmasser	Også dette området er prega av små og mellomstore åsrygger og koller. Mest markant er de der de bidrar til å danne et tilbaketrukkent og noe heva område innunder <i>Ramnåsen</i> , hvor en liten rad med småkoller hindrer innsyn ned til hoveddalen. Selve dalbunnen er helst flat, jevn og bred, med unntak ved <i>Svene</i> hvor den snevres inn der elva har gravd seg gjennom en is-randavsetning ved <i>Grettefoss</i> . Løsmassene i dalbunnen domineres av breelvegrus og fins på begge sider av elva særlig i nord. Her har gamle elveløp gravd ut godt synlige terrassekanter i grusavsetningene. Oppe i lisidene finnes morenejord av vekslende tjukkelse. I østlia er morenelaget skinnere enn lenger sør, med færre sammenhengende areal med tjukk morene-jord. I vestlia ses en mer mosaikkartet sammenblanding av morenejord og bart fjell, men med større innslag av sammenhengende areal med tjukk morenejord, særlig innunder <i>Ramnåsen</i> .
Vann og vassdrag	Ved <i>Grettefoss</i> kaster <i>Lågen</i> seg utfor en markant terskel i dalbunnen, og pga. at veien her krysser elva, får man nærkontakt med elva her. I resten av området renner elva ellers stor, bred og rolig i et forholdsvis strakt leie fram til <i>Lampeland</i> , der elva følger Numedalens kurs mot vest. Fra begge de langsgående veiene er nærkontakt med elva sparsommelig, men sted-vis god synskontakt på lengre avstand fins som følge av åpen jordbruksmark mellom vei og elv. <i>Lågen</i> har altså liten visuell betydning i det overordna landskapsrommet, men der små stikk- og kjerreveier fører ned til elva får man god nærkontakt i mer småskala landskapsrom. Elvebredden er for det meste jevn, med unntak i nord hvor det fins en del små loner og evjer. Av øvrig vannelement av betydning nevnes <i>Lyngdalselva</i> , som renner ut i <i>Lågen</i> nord i området, samt <i>Gåsumelva</i> lengst i sørvest. I tillegg fins tre små grytehulltjern, nemlig <i>Sotrudtjerna søndre</i> , <i>mellom</i> og <i>nordre</i> . Disse tjerna er noe atypiske for dalen.
Vegetasjon	Barskogsvegetasjon preger området, først og fremst ved å dekke landskapets hovedform, men og som ramme rundt jordbruksareal og langs <i>Lågen</i> . Homogene furumoer dominerer i oppstykket bestand på breelavsetningen nede i dalbunnen. I vestlia fins både skinn furskog på midlere bonitet og høyproduktiv gran- og barblandingsskog på bedre jord. I det kollete landskapet under <i>Ramnås</i> viser en eldre bjørkehagemark ved <i>Ramnåsgårdene</i> den klima-tiske forskjell i utforming av kulturmarkstyper på den mer skyggelagte vestsida og den sol-fylte østsida. På østsida vil en slik hagemarksskog sannsynligvis inneha varmekjære edel-lauvtrær, slik man bl.a. ser dem i kant rundt jordene til gården <i>Solli</i> . Også østsidas barskog påvirkes av høyere varmesum, skogen er mer tørrlendt her og ofte med innslag av lågurtarter.
Jordbruksmark og eldre kulturmarkstyper	Her fins tre gårdstyper; slettegårder i dalbunnen, ligårder på dalens østside og terrassegårder på vestsida mellom <i>Ravnås-Dyrebu</i> . På slettegårdene dyrkes mest korn på sand og myrjord, og her mangler ofte kantsoner. Ned mot <i>Lågen</i> fins noen få marginale areal i form av små ravinesystemer og kanter, men uten biologiske kvaliteter av særlig interesse. Flere av de minste slettegårdene er ute av drift, og bare på østsida er i alt 12 av 44 vurderte bruk (også enkelte ligårder) gått ut av bruk eller blir brukt som feriested, i tillegg fins noen få bebodde bruk hvor jorda ikke lenger er i hevd. I likhet med området i sør ligger slettegårdene på mer finsorterte grus- og sandavsetninger, og av naturlige grunner fins det derfor få elementer igjen av et tradisjonelt slåtte- og beitelandskap med f.eks. rydningsrøyser og steingjerder.

	<p>På ligårdene oppe i østsida fins en del rester etter ugjødsle slåtteeng, hvor særlig <i>Kronset</i> framheves med sørvendt og varmekjær engflora. Enkelte ligårder har ellers bevart mye av det gamle jordbrukslandskapet med rydningsrøyser og steingjerder. Dette gjelder særlig <i>Hagan, øvre Kopangen, Bråtenhaug, nedre Berg og Solli</i>. Området er likevel ikke så biologisk interessant som område 1, og det er f.eks. kun registrert styvingstrær på to av 19 gårder.</p> <p>På vestsida ligger brem- og hyllegårdene på <i>Ravnås, Toen</i> og <i>Dyrebu</i> hevet og godt tilbaketrukket fra selve dalbunnen. Vegetasjonen er karrig og artsfattig noe som også gjenspeiles i den kulturbetingede kulturmarksvegetasjonen. Her er ingen spesielle biologiske kvaliteter av interesse blitt registrert, men enkelte marginale areal har et betydelig og fint beitepreg. Samlet sett har jordbruksarealene i området lav til middels biologisk mangfoldverdi.</p>
<p>Tun og eldre jordbruksbebyggelse</p>	<p>Østsida. Her er noen større gårder på flata i dalbunnen og ellers ganske mange småbruk et stykke opp i den østre lia. Med unntak av noen få nedlagte husmannsplasser er ligårdenes bebyggelse konsentrert til søndre del av området (ovenfor <i>Ramsrud</i> i sør til <i>Mojaren</i> i nord). Gårdene i dalbunnen har helst store og åpne tun med blanding av eldre og nyere bygninger. De største tuna, som <i>Fjose, Lampeland, Flotåker, Skartum</i> og <i>Ranvik</i>, har høy tunverdi. Her fins en del likhetstrekk med gårdene på flatbygdene lenger ned i fylket, men i motsetning til disse har <i>Lampeland</i> og <i>Ranvik</i> fortsatt bevart mange 17- og 1800-talls tømmerhus. Lenger sør, i <i>Svene</i>, har de store gårdene hatt større utskifting av bygningsmassen. Det samme gjelder gårdene oppe i østlia. Av disse anses kun tunet på <i>Ramstad</i> og <i>Nord-Kopangen</i> å ha høy eller høy/middels tunverdi. Området har ellers noen relativt store våningshus fra forrige århundre som er godt bevart, husa på <i>Fjose</i> og <i>Skartum</i> nevnes særlig. Det er bevart en del tømmerlåver, men innslag av nyere driftsbygninger er stort. De fleste gårdene har stabbur, et par sågar to, og det er omtrent like mange enetasjes som toetasjes bur. Av andre mindre hus er det fortsatt bevart en del. Eldre smier fins antakelig kun på <i>øvre Grette</i> og <i>nedre Berg</i>. Kjellerbuer fins ikke. Følgende bruk har høy eller høy/middels verdi: <i>Ramstad</i> (122/10), <i>Nord-Kopangen</i> (117/5), <i>Beier</i> (112/3), <i>Fjose</i> (112/1), <i>Lampeland</i> (111/1), <i>Flotåker</i> (110/3), <i>Skartum</i> (110/1), <i>Ranvik</i> (105/1) og <i>Kronset</i> (21/1,2).</p> <p>Vestsida: Her ligger det 20 bruk, de fleste på den flate elvesletta. Unntak er <i>Dyrebu</i> som ligger så vidt oppe i lia og <i>Ravnåsgårdene</i> og <i>Toen</i> på et "plata" noe høyere enn dalbunnen. Her er både større gårder og mindre bruk (tidligere plasser), og nær alle har fast bosetting. Det er noen få større våningshus som alle er relativt godt ombygd. To av <i>Ravnåsgårdene</i>, to <i>Øygards</i>-gårder og <i>Myra</i> 138/22 har tømmerlåver, mer eller mindre ombygd, ellers dominerer nyere driftsbygninger. <i>Gåsrum</i> er eneste gård med låve i bindingsverk og fjøs i teglstein. De aller fleste bruk har like mange en og toetasjes stabbur, <i>Dyrebu</i> nevnes spesielt med et toetasjes stabbur med sval i stavverk, et enetasjes stabbur og en enetasjes mjølkebu. Vestsida har ellers forholdsvis få små eldre bygninger, det er f.eks. ingen kjellerbuer, og bare to smier (<i>Sandbekk</i> og <i>Toen</i>). Kun tunet på <i>Strand</i> (139/1) anses å ha høy verdi.</p>
<p>Totalinntrykk</p>	<p>Landskapets U-form og barskogen har størst betydning for det overordna landskapsbildet, noe som gjør at gårder og innmark helst ligger i små miljø i mindre landskapsrom. Ulikt området i sør har dette områdets ligårder et mer spredt preg, der bla. sammenhengende og helhetlige grender mangler. Da kun en ligård, <i>nord Kopangen</i> anses å ha høy/middels tun-verdi, og fordi områdets biologiske mangfold har lav/ middels verdi, vurderes områdets ligårder å ha svakere kulturlandskapskvaliteter enn område 1. Dette gjelder også terrasse-gårdene fra <i>Ravnås</i> til <i>Dyrebu</i> på vestsida av Lågen. Et lite og fraflytta miljø, terrassegården <i>Kronset</i>, framheves spesielt. Her finnes både gode bygningskvaliteter og et stort biologisk mangfold på de gamle kulturmarkstypene. Størst betydning for områdets landskapskarakter har imidlertid slettegårdene nede i dalbunnen, som her danner et sammenhengende hele i en til dels oversiktlig og vid dalbunn. Her er flere gårder med høy/middels til høy tunverdi (<i>Strand, Ramstad, Beier, Fjose, Lampeland, Flotaker, Skartum</i> og <i>Ranvik</i>). Ved sin beliggenhet langs hovedveien fungerer disse gårdenes tun som viktige estetiske blikkefang, hvor den samlede bygningsmassen ligger omgitt av ofte intensivt drevne jordbruksareal.</p>

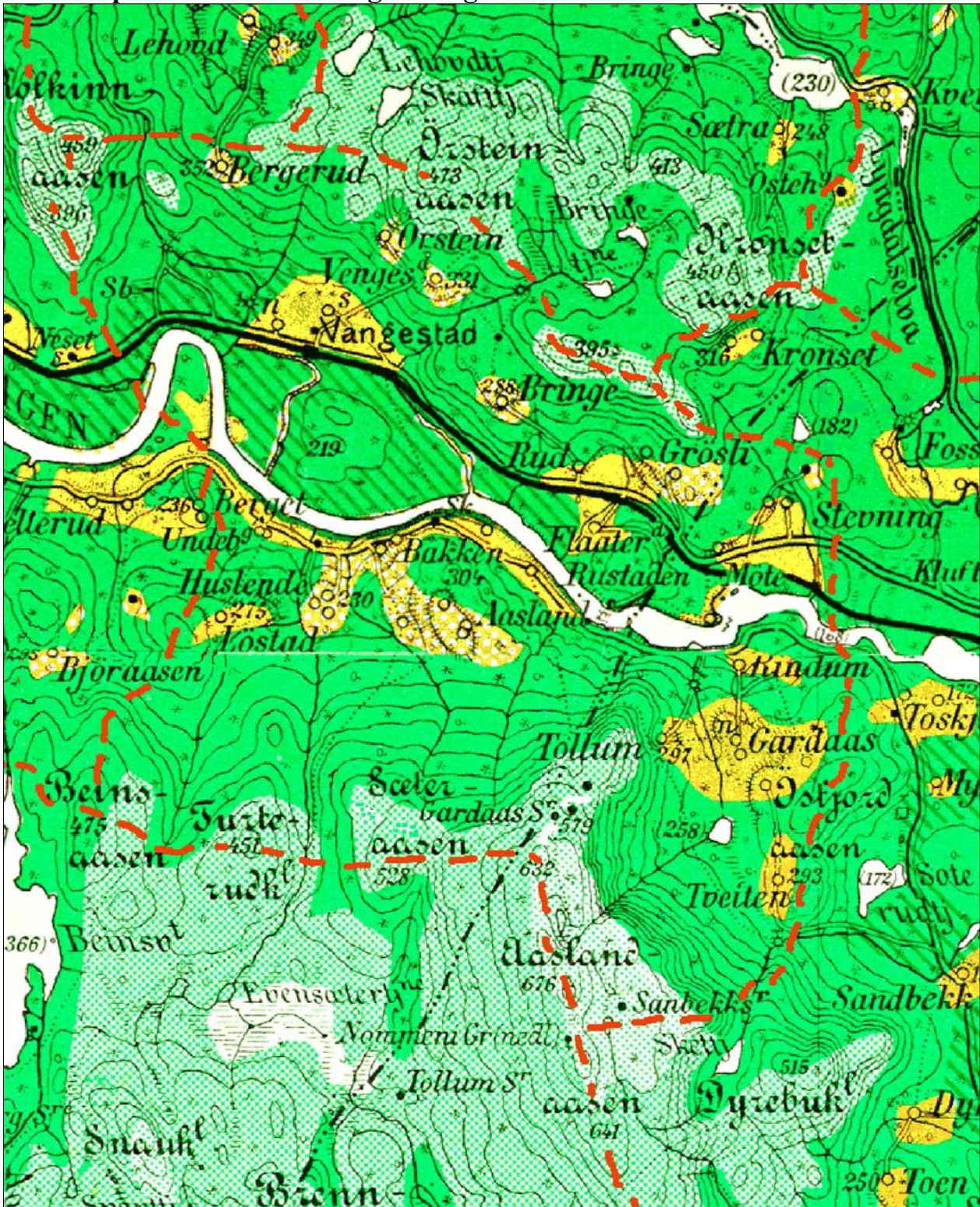

Bilde 12. På landskapsområdets vestsida ligger 20 gårdsbruk, hvorav de aller fleste på den flate elvesletta. Likevel ligger gårdene mer eller mindre spredt og danner små miljøer i mindre landskapsrom. Bildet viser et utsnitt fra tunet til gården Strand, som er eneste gård på vestsida med høy tunverdi. (F: J.J.)

Bilde 13. Den solvendte terrassegården *Kronset* blir spesielt framhevet i dette prosjektet. Her er det både gode bygningskvaliteter og et stort biologisk mangfold i de gamle kulturmarkstypene. I forgrunnen ses solblom, en forholdsvis uvanlig art i Flesberg som bl.a. betinges av tradisjonell engskjøtsel og slått.

Landskapsområde 3: Stevning – Vangestad

Landskapsområde 3. Stevning – Vangestad.

LANDSKAPS-KOMPONENT	Landskapsområde 3: Stevning - Vangestad
Landskapets hovedform	Hovedformen er en U-dal, men preges av flere koller og rygger som stedvis gir en noe usymmetrisk dalside. Særlig iøynefallende er dette i søndre dalside hvor en rekke mellomstore kolleframspring gir flere halvåpne landskapsrom. De mange og ulikt høye kollene gir flere steder den søndre dalsida et slakt kollepreg, noe som gir større solinnstråling enn normalt for sørsider og dermed og et gunstigere lokalklima. Nordre dalside har et jevnere preg, som gir store oversiktlige landskapsrom, ofte med amfiform. Områdegrensene er trukket over fire store kolle- og åsfremspring, nemlig <i>østre Garåsen-Tjernås</i> i øst og <i>Beinsåsen-Kolkinnåsen</i> i vest. Det mest karakteristiske ved hovedformen er den brede og tildels svært kultiverte dalbunnen som danner et markant gulv i landskapsområdet.
Geologiske småformer og løsmasser	Ved siden av hovedformens store ås- og kolleframspring fins en rekke småformer av betydning for områdets småskala innredning. Dette er småkoller, mindre rygger og hauger som stykker opp og gir dalbunnen et variert og halvåpent preg. Eksempler er <i>Kallaråshaugen</i> og <i>"Flotterudhaugen"</i> nord for elva, samt haugformasjonene ved <i>Åsland-Huslende</i> på sørsida. Sistnevnte er atypisk for hoveddalen i Flesberg, og er dannet ved raviner i morenejord. Ulikt hoveddalen ellers består dalbunnens løsmasser nesten kun av finsortert elvemateriale. Rester av terraserte grusavsetninger fins spredt innunder åsfoten. Her domineres dalsidene av morene, men med større mektighet i dalens "skyggeside" enn ellers. På "solsida" fins morenejord i et sammenhengende tynt dekke med enkelte større flater med tjukkere lag.
Vann og vassdrag	<i>Lågen</i> renner her østover i et bredt, rolig og småvinglet elveløp. I nord er selve elvebredden til dels rett, mens den på to steder i vest flikes opp av evjer, nemlig <i>Breidevja</i> og <i>evja vest for Kallaråshaugen</i> . I vest fins også Flesbergs eneste store meandersving ved <i>Bergsenga</i> . <i>Lågens</i> synlighet fra dalbunnen er vekslende, men god på sørsida av elva. Her går ofte vei og elv samla i dalfoten, noe som stedvis gir veien høyde og dermed innsyn oppover elva. På nordsida er kontakten med <i>Lågen</i> dårlig fordi hovedveien går lengre fra elveløpet i kant av nordre dalfot. På denne sida fører flere stikk- og kjerreveier ned til elva, noe som gir god tilgjengelighet. Pga. dalbunnens kultiverte preg er det god utsikt over elva fra mange høytliggende ligårder og utsiktspunkt. Utenom <i>Lågen</i> er vann tildels lite forekommende. Med unntak av <i>Huslendeelva</i> renner få bekker ned fra dalsidene. Kun et større tjern fins, nemlig det myromkransede <i>Garåstjernet</i> oppe i lia sør for <i>Garåsgrenda</i> .
Vegetasjon	Furuskog dominerer berglente koller og åsutspring, samt de spredte breelavsetningene under sørsidas åsfot. I dalsidene fins en jevn mosaikk av ulike barskogstyper. Lauvskog med innslag av edlere lauvtrær er vanlig rundt jordbruksarealene i dalsidene. At edellauvtrær også fins spredt i den nordvendte lia skyldes denne dalsidas slake og storkollete profil, som gir god lokalklimatisk effekt, samt et større innslag av tynn morenejord. Rundt gården <i>Åsland nordre</i> vokser f.eks. både ask, hassel og eik. Virkelig varmekjært er det imidlertid i den bratte sørvendte lia på motsatt side, hvor edellauvtrær som ask, lønn, lind, eik, hassel og kirsebær har gode vekstvilkår. Flere av disse treslagene står stedvis igjen som eldre styvingstrær. De store eikene på <i>Vingestad</i> framheves som unike i Flesberg. Også i selve dalbunnen har lauvtrær en vesentlig rolle i landskapsbildet, først og fremst som små markante randsoner langs åpne og flate jordbruksareal, i eiendomsdeler eller langs vei og elv.
Jordbruksmark og eldre kulturmarkstyper	Området er sammensatt og preget av ulike gårdstyper med ulikt biologisk mangfold. Mest iøynefallende er dalbunnens store slettegårder som <i>Vangestad</i> , <i>Rud</i> og <i>Stevning</i> på nordsida av <i>Lågen</i> og gårdene fra <i>Rindum</i> til <i>Underberget</i> på sørsida. Dette er korngårder med få kantsoner og et lavt biologisk mangfold. Også med tanke på øvrige kulturminner er slettegårdene fattig på jordbruksspor som f.eks. rydningsrøyser, steingjerder og styvingstrær. Oppe i den sørvendte dalsida finner vi ligårdene fra <i>Grosli</i> til <i>Bergerud</i> . Her fins varmekjær vegetasjon i form av mange lauvtrær, og det er registrert styvingstrær på fire av syv ligårder, et høyt tall. Den gamle frukthagen på <i>Vingestad</i> har en historisk dokumentasjon og er et verdifullt tilleggsэлемент som knapt har sin like i <i>Flesberg</i> . På flere av ligårdene er det registrert interessante engareal, med <i>Bergerud</i> som det fremste. Her er engene ugjødsle og har et svært artsrikt preg. Flere ligårder har også bevart en del av et tradisjonelt oppstykk, småskalajordbrukslandskap med rydningsrøyser og steingjerder. Det biologiske mangfoldet

	<p>tilknyttede ligårdene gamle og fortsatt delvis intakte jordbruksareal er høyt.</p> <p>Øvrige gårdstyper er de nordvendte li- og hyllegårdene på sørsida av dalen fra <i>Garås/Tveiten</i> til <i>Løstad</i>. Flere av disse gårdene har overraskende stor frodighet, til tross for en delvis nordvendt beliggenhet. Frodigheten skyldes en kombinasjon av gunstige jordarter, slakere dalside med større varmeinnstråling, men også driftsformer som bedre har bevart noen av jordbrukets eldre kulturelement. Her finnes et rikt mangfold av varmekjære lauvtrær, og styvingstrær er registrert på syv av 15 gårder. På de nordvendte li- og hyllegårdene finnes en del steingjerder og rydningsrøyser, men de kan ofte være skjult i vegetasjonsbryn og kanter, og preger derfor ikke landskapet på samme måte som i småskala og åpne innmarksareal.</p> <p>Totalt sett anses det biologiske mangfoldet tilknyttede områdes jordbruksareal å være middels.</p>
<p>Tun og eldre jordbruksbebyggelse</p>	<p>På nordsida er det 19 bruk, hvor ca. to tredjedeler ligger nede på elvesletta. Resten ligger i den bratte nordlia. Her er noen mindre bruk eller eldre husmannsplasser, men de fleste er større gårder. Hele åtte tun har høy eller høy/middels tunverdi. Dette er tun med mange hus, både eldre tømmerhus og hus fra begynnelsen av 1900-tallet. Her er også flere store og delvis spesielle våningshus (<i>Bergerud, Bringe, Nord-Vangestad</i> og <i>nedre Stevning</i>) som er godt bevart, mens noen (<i>Fløtterud, Vingestad</i> og <i>søre Vangestad</i>) er ombygd og har mista mye av sitt opprinnelig preg. Noen tømmerlåver fins fortsatt, men flere gårder har 1900-talls driftsbygninger, to-tre med teglsteinsfjøs. De fleste tun har stabbur, helst toetasjes. På østsida fins en del mindre uthus, spesielt har ligårdene tun med mange småhus med ulik funksjon, bl.a. et par smier. <i>Søre Grøslid</i> har kjellerbu. Følgende bruk har høy eller middels/ høy verdi: <i>Nedre Stevning, Kjennås, Søre Grøslid, Bringe, Vingestad, Ørstein, Nord-Vangestad</i> og <i>Bergerud</i>.</p> <p>På sørsida er det 22 gårder, hvorav syv ligger på elvesletta, mens resten ligger noe opp fra dalbunnen. Ved <i>Åsland</i> og <i>Garås</i> er flere bruk samla. Sørsida har en del store våningshus, bl.a. på <i>Løstad</i>, tre av <i>Åsland</i>gårdene, alle <i>Garåsgårdene</i> og på <i>Tveiten</i>. De fleste er eldre ombygninger av tidligere to- eller treroms stuer. Noen få sommerstuer av høy kvalitet fins også, f.eks. på <i>Nord-Underberget</i> og <i>Nord-Bakkan</i>. Driftsbygningene varierer; det fins syv tømmerlåver - de fleste sammenbygd med fjøs/stall. Låvene på <i>Nord-Underberget</i> og <i>Nord-Huslende</i> er eldst - trolig fra slutten av 1600-tallet. Det er tre-fire driftsbygninger i bindingsverk med teglsteinsfjøs, samt noen mindre og nyere driftsbygninger. Enkelte tun mangler driftsbygning. Nesten alle tun har stabbur, de fleste i to etasjer, og området har flere og finere stabbur enn områdene lenger sør i dalen. Fem gårder har kjellerbu, og mange bruk har også flere andre småhus. Sommerfjøs er det ganske mange av, mens kun <i>Mellom-Garås</i> og <i>Tveiten</i> har smie. Følgende gårder har høy eller høy/middels høy verneverdi: <i>Vestre Åsland, Søre Åsland, Nord-Garås, Mellom-Garås</i>. Følgende gård har høy/svært høy verdi; <i>Tveiten</i>.</p>
<p>Totalinntrykk</p>	<p>Dalpartiet preges av utstikkende bergrygger som gir en noe usymmetrisk dalside, særlig i sør der mellomstore kolleframspring gir halvåpne landskapsrom med høy solinnstråling. Nordre dalside er jevnere og har mer oversiktlige landskapsrom. En kultivert og bred dalbunn er karakteristisk, noe som stedvis gir fint innsyn til <i>Lågen</i>, særlig fra sørsida. Flere gårdstyper finnes, men mest markant er dalbunnens slettegårder. Dette er korngårder med lite biologisk mangfold og få kulturspor som rydningsrøyser og steingjerder. Likevel er disse gårdene svært viktige i kulturlandskapsammenheng, først og fremst i form av tunas betyding som visuelle blikkfang i den oppdyrka dalbunnen, men også ved å medvirke til visuell og fysisk tilgjengelighet til elva. Slettegårdene <i>Nedre Stevning</i> og <i>Nord-Vangestad</i> har høy eller høy/middels tunverdi. I nordre dalside ligger flere sørvendte ligårder omgitt av varmekjær vegetasjon. Her finnes flere styvingstrær og verdifulle slåtteenger, samt et stedvis godt bevart småskala jordbruk med bl.a. rydningsrøyser og steingjerder. Ligårdene <i>Bringe, Vingestad, Søre Grøslid, Ørstein</i>, og <i>Bergerud</i> er verdifulle utfra bygningsverdier og biologisk mangfold. De nordvendte li- og hyllegårder på dalens sørside har overraskende stor frodighet med varmekjær vegetasjon og styvingstrær på flere av gårdene. Her er følgende gårder verdifulle; <i>Vestre Åsland, Søre Åsland, Nord-Garås, Mellom-Garås</i> og <i>Tveiten</i>.</p>

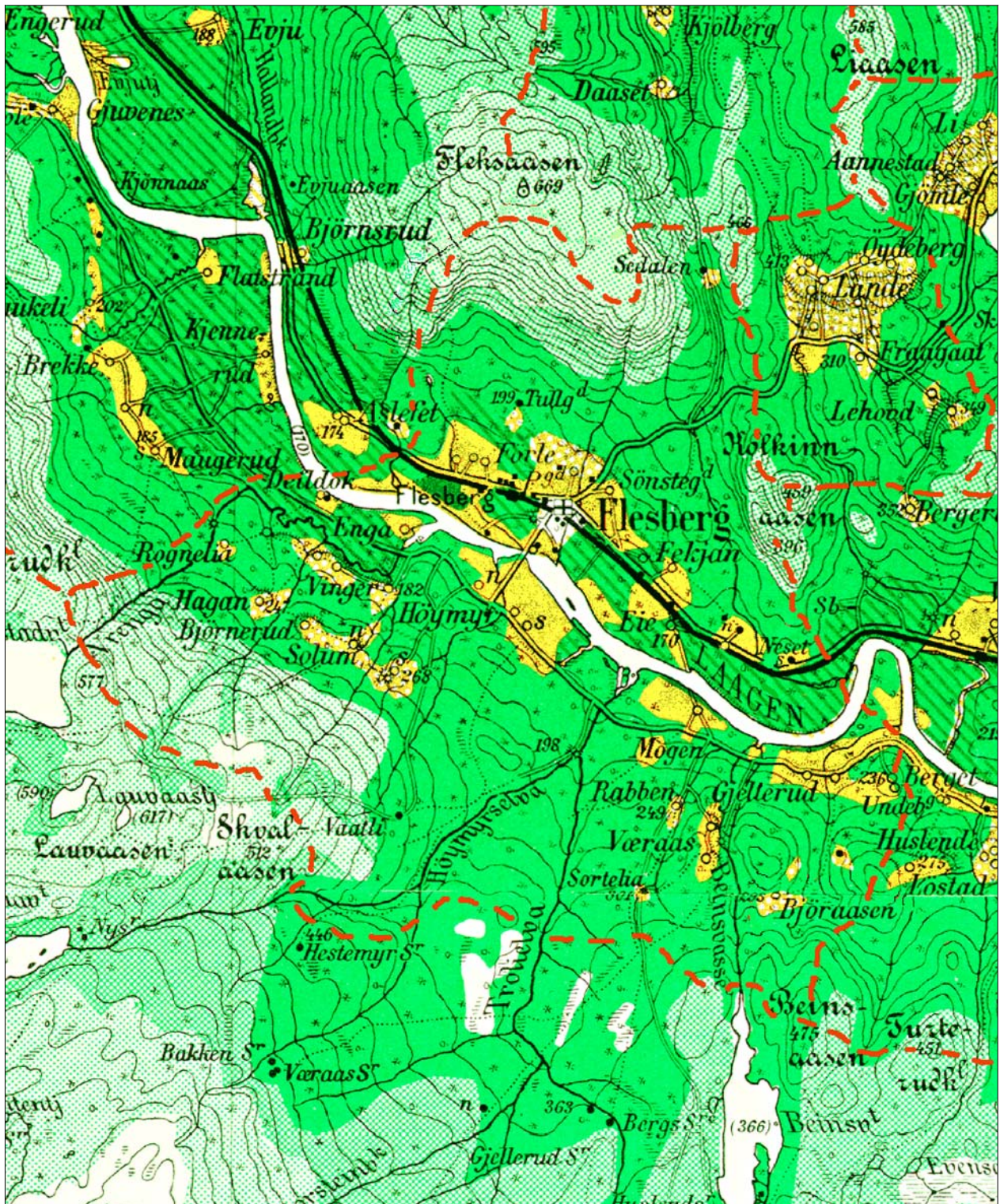

Bilde 14. Den gamle *Numedalsbanen* går nærmest parallelt med hovedveien, og der begge gjør en sving ved *Flotterud* åpnes et nytt landskapsrom. Bildet viser hvilket blikkfang *Rud* er fra veien, mens ligården *Bringe* ligger mer tilbaketrukket og bortgjemt oppe i lia. Her får man også et godt inntrykk av det store lauvtre innslaget rundt gårdene er i den sørvendte dalsida.

Bilde 15. Fra ligårder som *Ørstein*, får man ofte godt utsyn over hele landskapsrommet. Bildet viser hvordan skog og jordbruksmark på hver sin måte dominerer i dalbunnen, mens elva er lite synlig. (Foto: J.J.).

Landskapsområde 4 Neset – Flesberg sentrum

Landskapsområde 4. Neset – Flesberg sentrum.

LANDSKAPS-KOMPONENT	Landskapsområde 4: Neset - Flesberg sentrum
Landskapets hovedform	U-dal med sterk romlig avgrensning, særlig på nordsida av elva hvor <i>Kolkinnåsens</i> vestsida danner østgrense og vegg i et mindre landskapsrom ved <i>Neset</i> . Fra <i>Fekjan</i> til <i>Førli</i> finner vi et stort landskapsrom med <i>Flesberg sentrum</i> i midten. På motsatt side av elva danner søndre dalsida en sterk romlig vegg, med unntak av strekningen mellom <i>Værås</i> og <i>Solum søndre</i> hvor dalsida er mer slak og tilbaketrukket. Dalbunnen er markant flat, og ganske vid.
Geologiske småformer og løsmasser	Her finnes en rekke mindre mellomformer av betydning for avgrensning av små landskapsrom. I sørøst er <i>Hagaåsen</i> (områdedeler) og <i>Gjellerudkollen</i> eksempler på markante mellomformer i selve dalsida, mens i nord er både <i>Kolkinnåsens</i> vestsida og bergdraget ned fra <i>Fleksåsen</i> karakteristiske, og der nakne fjellblotninger og steile bergskrenter gir økt intensitet til området. En annen mellomform er en lav bergrygg øst for <i>Fekjan søre</i> , som kommer ned mot veien som en lang omfavnende arm. Elveavsetninger dominerer dalbunnens løsmasser på nordsida og i et smalt belte på <i>Lågens</i> sørsida. Ovenfor sistnevnte ligger store breelavsetninger som en sammenhengende og ofte terrasert brem under åsfoten, stedvis oppbrutt av små sandvifter avsatt av dalsidas småelver. Dalsidene domineres ellers av tjukke morenelag, med innslag av et tynt morenedekke og nakne fjellskrenter. Midtveis opp den slake delen av søndre dalsida, dvs. mellom <i>Værås</i> og <i>Bjørnerud</i> , fins i tillegg flere "uvanlige" terrengformer bl.a. kommunens største israndavsetning, samt mindre spylerenner og iskontaktskråninger. <i>Bjørnerud</i> er et eks. på en gård som er vakkert lokalisert på disse gamle terrengformene.
Vann og vassdrag	<i>Lågen</i> renner rolig i et sørøst-nordvestlig og rettlinja løp. Elvebreddene er helst symmetrisk, men også med et forholdsvis stort innslag av små evjer og bekkeutløp, som sammen gir variasjon til og langs elvebredden, særlig på sørsida. I dalbunnen er synskontakt med <i>Lågen</i> fra begge de langsgående veiene tildels dårlig, unntatt i sørøst fra <i>Berget</i> til <i>Gjellerud nordre</i> . Bare noen få stikk- og kjerreveier fører ned til <i>Lågen</i> , og tilgjengelighet til elva fra vei er ikke spesielt god. Flere store bekker har lokal betydning, bl.a. <i>Beinvasselva</i> ved <i>Værås</i> , <i>Trolielva</i> og <i>Høymyrelva</i> med felles utløp ved <i>Høymyrsengan</i> , og en meanderende nedre del av <i>Vrengja</i> som kommer ut fra <i>Vrengja kraftverk</i> .
Vegetasjon	Furu er dominerende treslag i dalbunnen og glissen furuskog dekker både dalbrekker med breelvegus og de markante bergryggene fra <i>Kolkinnåsen</i> , øst for <i>Fekjan</i> og <i>Fleksåsen</i> . Flere dal-fyllinger med elveavsetning domineres av furu, bl.a. rundt <i>Flesberg sentrum</i> , og her er det et stort innslag av bærlyngdominert barblandingsskog, særlig mot vest. Omfattende lauvtreinnslag preger også området, særlig i kant av jorder og tun, eller som randsoner langs elv, vei og jernbane. Mellom <i>Neset</i> og <i>Eie</i> fins et lite bestand av homogen, ensaldr bjørk. Innslag av mer varmekjære edellauvtrær fins ofte i tilknytning til tun eller innunder lune bergskrenter, men er likevel ikke så hyppig forekommende som i landskapsområdet østafør.
Jordbruksmark og eldre kulturmarkstyper	Områdets jordbruksareal domineres av de store flatene til slettegårdene ved Flesberg sentrum, dvs. av <i>Gjellerud</i> , <i>Væråsmogen</i> og <i>Høymyr</i> -gårdene på sørsida og strekket fra <i>Førli til Neset</i> på nordsida. Disse slettegårdene er for en stor del dyrka opp med store åkerareal til korn og potet. Langs og mellom de store og åpne jordbruksarealene er det få kantsoner. Et interessant biologisk mangfold område fins i relasjon til jordbruksarealene ved <i>Gjellerud-Berget</i> , dvs. i arealmosaikken mellom <i>Lågen</i> , <i>Gjellerudtjernet</i> , <i>Bergsenga</i> og små kroksjøer/kanaler. Slettegårdene her har likevel bare lav til middels biologisk mangfoldverdi. En etasje høyere opp i den sørvestre dalsida av <i>Lågen</i> ligger nord- til østvendte ligårder fra <i>Bergshagen</i> til <i>Rognlia</i> . Disse er til dels ganske ulike, men kan utvise en brukbar artsrikdom selv om jordbruksarealene er slakt nordvendte. Til tross for en del edle lauvtrær er det her bare registrert styvingstrær på en av 11 gårder. Disse gårdene har et middels biologisk mangfold, og mangler også en del andre kulturspor med direkte tilknytning til jordbruk. <i>Sedalen</i> ligger ensomt til som en høytliggende sørvendt ligård i en liten sidedal på nordsida av dalen. Jordbruksarealene har et middels biologisk mangfold, men er prega av forfall. Totalt sett anses det biologiske mangfoldet tilknyttta området jordbruksareal å være middels.

<p>Tun og eldre jordbruksbebyggelse</p>	<p>Nordsida har 14 bruk og de fleste ligger nede i den forholdsvis breie dalbunnen. Unntak er <i>Sedalen</i> høyt opp i dalsida og plassen <i>Tullegård</i> i lia ovenfor <i>Førli</i>. På austsida ligger også kommunens gamle sentrum med kirke, skole m.m, noe som klart har satt preg på byggeskikken. De fleste gårdene er relativt store. To gårder skiller seg ut; <i>Flesberg prestegård</i> og <i>Eie</i>. Her er våningshusa ulik bygningene ellers i bygda, både ved størrelse og byggemåte. Også våningshuset på <i>Sønstegard</i> og <i>Nord-Førli</i> er av en uvanlig type, mens <i>Nord-Fekjan</i> har typisk sveitserstil noe det er litt av i Flesberg. Av mindre tømmerstuer fins kun et fåtall bevart, stua på <i>søre Fekjan</i> nevnes spesielt. Av driftsbygninger fins noen tømmerlåver, et par tidlig 1900-talls i bindingsverk og noen nyere. Nesten alle bruk har stabbur, tidligere plasser har stabbur i en etasje, ellers har noen gårder bevart to bur, både i en og to etasjer. Flere gårder har store tun med mange bygninger, f.eks. <i>Sønstegard</i>. Gårder med høy eller høy/svært høy verneverdi er: <i>Eie</i> (38/1), <i>Nord-Fekjan</i> (38/3), <i>Sønstegard</i> (39/1), <i>Flesberg prestegård</i> (39/2), <i>Sedalen</i> (35/2), <i>Mellom-Førli</i> (40/3) og <i>Nord-Førli</i> (40/4).</p> <p>På sørsida er det 25 bruk. De minste gårdene ligger lengst nord og litt oppi lia, ellers fins noen større gårder både på elvesletta og høyere opp i dalsida. Kun et fåtall gårder har store tun med mange eldre verneverdige bygninger. <i>Søre Høymyr</i> utmerker seg spesielt, men <i>Mellom-Høymyr</i> og de to <i>Bergetgårdene</i> har også høy verdi. De fleste bruk har nyere eller ombygde våningshus/stuer, men det er også bevart noen eldre med høy verdi, bl.a. på <i>Mellom-Høymyr</i>, <i>søre Høymyr</i>, <i>øvre Værås</i> og begge <i>Gjellerudgårdene</i>. <i>Søre Høymyr</i> har freda våningshus (ca.1840) og stue (1731), også <i>Nord-Gjellerud</i> har ei freda stue (1781). Vel halvparten av gårdene har fortsatt tømmerlåve, og foruten <i>nedre Værås</i> har ingen bruk driftsbygninger i bindingsverk med teglsteinsfjøs. De fleste tun har stabbur, og det er ca. dobbelt så mange toetasjes som enetasjes. De toetasjes stabburene med sval i stavverk på <i>øvre Værås</i> og <i>Nord-Gjellerud</i> utmerker seg spesielt. <i>Øvre Værås</i> har også et kjellerbuloft. Følgende bruk har høy/middels høy, høy eller høy/svært høy verdi <i>Søre Solum</i> (9/8), <i>Enga</i> (9/3), <i>Mellom-Høymyr</i> (10/1), <i>Øvre Værås</i> (11/4), <i>Østre Berget</i> (13/3), <i>Vestre Berget</i> (13/1). Tunet på <i>Søre Høymyr</i> (10/3) anses å ha svært høy verdi.</p>
<p>Totalinntrykk</p>	<p>U-dal med sterk romlig avgrensing, med tildels svært steile dalsider, unntatt mellom <i>Værås</i> og <i>Solum søndre</i> som har en slak og tilbaketent nordvendt dalside. <i>Lågen</i> renner rolig i et sørøst-nordvestlig og rettlinja løp og elvebredden og har et forholdsvis stort innslag av små evjer, poller og bekkeutløp som skaper variasjon, særlig på sørsida. Fra dalbunnen er syns-kontakt med <i>Lågen</i> generelt dårlig. Selve dalbunnen er markert flat, og de fleste steder ganske vid. Flere mindre mellomformer med utspring fra dalsidene stykker opp dalbunnen og gir enkelte godt avgrensede landskapsrom hvor enkeltgårders tun er markante blikkfang. Store og åpne jordbruksflater dominerer de sentrale deler av dalbunnen, noe som bl.a skyldes at det fins få kantsoner mellom jordbruksarealene. Både tilgang til elva og en mer biologisk-estetisk skjøtsel av kantsoner vil være en aktuell kulturlandskapsutfordring for slettegårdene, særlig fordi disse gårdene i dag har en lav til middels biologisk mangfoldverdi. Fordi slettegårdene virker som visuelle blikkfang er først og fremst en helhetlig skjøtsel av tun viktig. Følgende gårder har tunverdier som gjør at de bør prioriteres; På nordsida; <i>Eie</i>, <i>Nord-Fekjan</i>, <i>Sønstegard</i>, <i>Flesberg prestegård</i>, <i>Mellom-Førli</i> og <i>Nord-Førli</i>, på sørsida; <i>Enga</i>, <i>Mellom-Høymyr</i> og <i>Søre Høymyr</i>.</p> <p>En etasje høyere opp i den sørvestre dalsida av <i>Lågen</i> ligger nord- til østvendte li- og bremgårder fra <i>Bergshagen</i> til <i>Rognlia</i>. Disse er til dels ganske ulike, men har en middels artsrikdom selv om jordbruksarealene her er slakt nordvendte. Disse gårdene har et mindre innslag av kulturminner som rydningsrøyser og steingjerder enn det som er vanlig. Enkelte av li- og bremgårdene her har imidlertid fine tunkvaliteter, og i kulturlandskapsammenheng vil bygningsmasse, men særlig det mer skyggebetingede <i>biologiske artsmangfoldet</i> være et viktig referanseområde til sammenlikning med de solvendte ligårdene. Både ligårdene <i>Søre Solum</i> og <i>Øvre Værås</i> og bremgårdene <i>Østre Berget</i> og <i>Vestre Berget</i> har fine tunkvaliteter.</p> <p>I Flesberg sammenheng er <i>Sedalen</i> en "kuriøsitet" med sin ensomme og høye beliggenhet i en liten sidedal på nordsida av dalen. Jordbruksarealene har et middels biologisk mangfold, men er prega av forfall. Tunet har imidlertid høye kvaliteter, og området har høyt særpreg.</p>

OSP

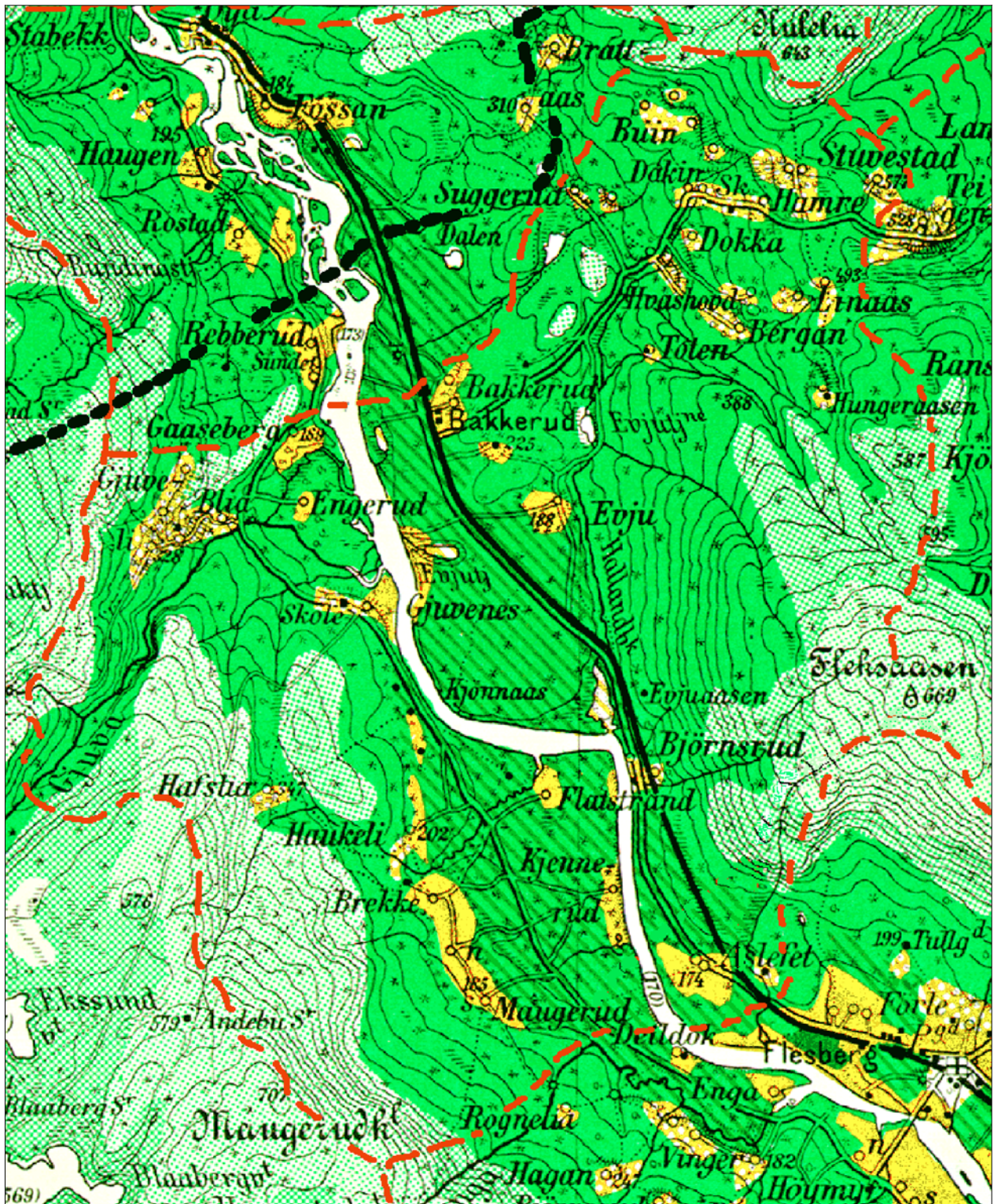
Bilde 17. Selve dalbunnen er markert flat og de fleste steder ganske vid. Store og åpne jordbruksflater dominerer sentrale deler av dalbunnen, mens mindre terrengformer og skogsteiger danner små landskapsrom hvor slettegårdenes gårdstun ligger som blikkfang. Fra dalbunnen er synskontakten med Lågen forholdsvis dårlig, men kommer man høyt nok opp i dalsidene er utsikten stedvis veldig god.

OSP

Bilde 18. Både en og to etasjer opp fra dalbunnen ligger nord- til østvendte brem- og ligårder fra *Bergshagen* til *Rognlia*. Bildet viser *Bjørnerud* et lite bruk med dagens innmark på en lang og smal hylle. På slike nordvendte "skyggegårder" er ikke det biologiske mangfoldet særlig stort. Likevel er også disse gårdenes kulturmarkstyper verdifulle bl.a. som referanseområder mot de mer solrike ligårdene på motsatt side.

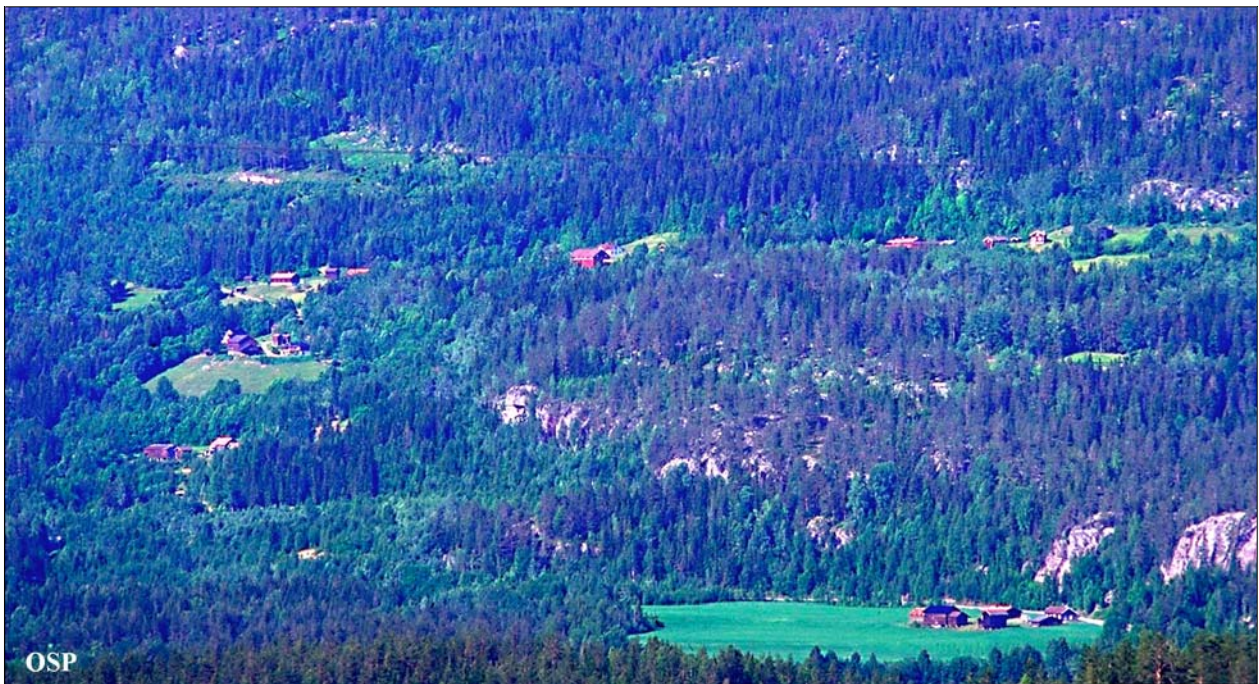
Landskapsområde 5: Aslefet/Maugerud – Juveli/Stuvestad

Landskapsområde 5. Aslefet/Maugerud – Juveli/Stuvestad.

LANDSKAPS-KOMPONENT	Landskapsområde 5: Aslefet/Maugerud - Juveli/Stuvestad
Landskapets hovedform	Hoveddalen går i nord-nordvestlig retning, med klar U-dals form. Særlig danner <i>Fleksåsens</i> vestvendte lise en markant og bratt dalavgrensning. På samme side, men lenger nord, erstattes noe av det bratte dalsidepreget av en mer slak og "tilbakelent" skogsli nord for <i>Stuvestadgrenda</i> . På vestsida er dalsida steil med en markant høyreist li fra <i>Maugerud-kollen</i> i sør til <i>Juveligrend</i> i nord. I Flesberg er dalbunnen her på sitt breieste.
Geologiske småformer og løsmasser	Ulikt andre områder i Flesberg mangler dalavsnittet småformer som stykker opp dalbunn og dalfot i mindre landskapsrom, noe som gjør at hoveddalen her har et mer oversiktlig preg. Unntak er <i>Haukåsens</i> framspring i nordvest som danner et visuelt skille mellom midtre og nordre del, samt en lav langstrakt fjellrygg bak <i>Gåseberg</i> som er en mellomdel som områdegrensa er trukket over. En annen "småform" er en dyp og flere km lang canyon som <i>Juva</i> renner gjennom ovenfor <i>Juveligrend</i> . Denne er atypisk for dalen, og har en særegen opplevelsesverdi. Området preges ellers av store moer med breelvegrus som dekker hele den flate dalbunnen, kun avbrutt av et smalt belte med mer finsortert elvesand langs <i>Lågen</i> . Ovenfor dette ses elvereoderte terrassekanter, stedvis opp mot dalfoten eller langs middels store bekkeløp. Ovenfor breelavsetningen dominerer morenejord i dalsidene med avtagende mektighet dess høyere opp i lia en kommer, etter hvert ofte oppstykket av bart fjell.
Vann og vassdrag	Til tross for størrelsen renner <i>Lågen</i> forholdsvis stille og anonymt gjennom området. Med unntak av strekket fra <i>Bjørnsrud</i> til <i>Breivad</i> på østsida, og ved <i>Tjernås</i> på vestsida, har man lite synskontakt med elva fra hovedveiene i dalbunnen. Flere stikk- og kjerreveier fører ned til <i>Lågen</i> , noe som gir god tilgjengelighet. Elveløpet er storslynet, og de fleste steder er elvebredden rettlinjert. Unntak fins ved utløpet til <i>Evjubekken</i> , <i>Tovebekken</i> og <i>Juva</i> , som her sammen med evjene øst for <i>Engerud</i> danner et tagget og variert elveløp. I tillegg til <i>Lågen</i> nevnes <i>Juva</i> , som også renner ganske anonymt ned lia, men gjennom flere ulike miljø. Mest storslått er canyonen som <i>Juva</i> renner gjennom lengst opp i dalsida, men også fossetrykene og "mølla" nedenfor vestsideveien under <i>Juveligrend</i> er viktige miljø. I tillegg fins enkelte småpytter og tjern spredt i området, bl.a. <i>Kjennerudtjernet</i> , <i>Mogtjern</i> og <i>Tjerneringen</i> i dalbunnen, <i>Evjutjerna</i> og <i>Suggerudtjern</i> i østre dalside, samt <i>Jutultjern</i> som en mer atypisk isbreerodert botn øverst i østre dalside. Slike småtjern har stor lokal betydning.
Vegetasjon	I dalbunnen preges vegetasjonsbildet av store, flate og ensformige furumoer på gamle breelavsetninger. Der løsmassene er mer finkorna fins også barblandingskog. Oppe i dalsidene er skogsmosaikken større. Her dominerer barskog med spenn fra høyproduktiv granskog til skrinns og krokete furuskog på grunnlendt fjell. Lauvtreinnslaget varierer, men er forholdsvis lite utbredt i den skyggelagte nordøstvendte dalsida. Et unntak er <i>Juveligrend</i> , som med sin mer østvendte beliggenhet har et betydelig innslag av edlere lauvtrær. Rundt <i>Juveligrend</i> fins et frodig lauvskogsbelte omkranset av barskog, noe som kan skyldes gjengroing av eldre brakklagte eng- og åkerareal, beiter og hageskog. Det mest artsrike og frodige skogsbildet fins imidlertid oppe i den sør- og sørvestvendte <i>Stuvestadgrenda</i> . Her fins en rekke små bestand med ulike varmekjære lauvtrær i et frodig belte rundt flere av gårdene. En del trær bærer fortsatt preg av tidligere styving.
Jordbruksmark og eldre kulturmarkstyper	Området har flere ulike delområder eller grender. <i>Stuvestadgrenda</i> og <i>Juveligrend</i> skiller seg ut, høyt oppe i lisdene på hver sin side av dalen. Ligårdene i <i>Juveligrend</i> er sørøstvendte, mens de i <i>Stuvestadgrenda</i> er sørvestvendte, begge har et varmekjært preg og vesentlig bedre lokalklima enn brem- og slettegårdene ned mot dalbunnen. <i>Juveligrend</i> har fine kvaliteter i form av varmekjær vegetasjon og friskfuktige enger med oseanisk preg, og grendas kulturmarkstyper har middels til høy biologisk mangfoldverdi. <i>Stuvestadgrenda</i> er et mer usammenhengende og oppstykket småskalert landskap som stedvis er tett omgitt av frodig lauvskog. Her fins mange småbruk med stor variasjon i driftsintensitet, og dermed også en varierende grad av gjengroing. En del ugjødsle og intakte engflekker som antas å ha en temmelig rik flora. Området har jevnt over et varmekjært preg med mange edle lauvtrær. Det er registrert styvingstrær på 12 av 19 gårder. Også <i>Stuvestadsgrendas</i> kulturmarkstyper har fra middels til høy biologisk mangfoldverdi. Begge grendene har mange kulturminner

	<p>i form av rydningsrøyser og steingjerder. Også <i>Hafslia</i> er en ligård, der den ligger østvendt og einbølt til sør for <i>Juveli</i>.</p> <p>De lavereliggende slettegårdene ligger ned mot <i>Lågen</i> fra <i>Aslefet</i> til <i>Gåseberg</i>. I tillegg finnes det bremgårder på sørsida fra <i>Maugerud</i> til <i>Haukeli</i>, samt <i>Bakkerud</i> og <i>Evjubakken</i> på østsida. Disse gårdene har et uensartet preg, fra moderne og intensivt drevne korngårder på elveslettene til gjengroingspreg på vestsidas minste bremgårder. Slettegårdene har jordbruksareal med lavt biologisk mangfold og det er få utvikla kantsoner mot <i>Lågen</i>. Et unntak er evja ved <i>Evju</i>, men den er svært gjengrodd. Ved <i>Juvenes</i> er det ellers fine kantsoner. Biologisk mangfold knytta til brem- og slettegårdenes jordbruksareal er fra lavt til middels. Totalt vurderes området kulturmarkstyper å ha et middels til høyt biologisk mangfold.</p>
<p>Tun og eldre jordbruksbebyggelse</p>	<p>Østsida har i alt 30 bruk. De største gårdene (<i>Aslefet</i>, <i>Evju</i> og <i>Bakkerud</i>) ligger nede på elvesletta, mens det oppe i <i>Stuvstadgrenda</i> fins mange småbruk. Med unntak av våningshusa på <i>Evju</i> og <i>Øvre Stuvstad</i> er de fleste våningshus eldre tømmerstuer som er mer eller mindre ombygd. Våningshuset på <i>Søre Bakkerud</i> nevnes spesielt - en treromsstue (ca. 1700) med dør og vinduer fra empireperioden. På østsida er det få sommerstuer, men noen vasshus. Om lag halvparten av gårdene har tømmerlåve. Bare <i>Evju</i> har driftsbygninger i bindingsverk fra ca. 1900, mens resten enten har nyere driftsbygninger eller mangler. De fleste gårder har stabbur, og det er litt flere toetasjes enn enetasjes. Kun et enetasjes bur på <i>Evju-Bakkan</i> har sval i stavverk. Fire gårder har kjellerbu, ellers finnes det tre smier og ca. ti sommerfjøs, de fleste i tømmer. I <i>Stuvstadgrenda</i> har mange bruk et stort antall bygninger. Dette er små bruk hvor det har vært liten modernisering av driftsbygningene. I hovedsak er husa enkle og små, og utmerker seg ikke spesielt. Gårder med høy eller høy/middels verdi er: <i>Evju</i> (42/1), <i>Søre Bakkerud</i> (43/1), <i>Suggerud</i> (46/5), <i>Nord-Bergan</i> (44/1), <i>Øvre Dakkin</i> (46/2), <i>Mellom-Buin</i> (48/1), <i>Nord-Buin</i> (48/3) og <i>Søre Buin</i> (48/5).</p> <p>Vestsida har 20 bruk og over halvparten er større gårder. Med unntak av <i>Juveligrend</i> ligger alle gårdene nede på elvesletta. Her fins noen få store og godt bevarte våningshus, hvor fire nevnes særlig; <i>søre Maugerud</i>, <i>Gåseberg</i>, <i>Mellom-Juveli</i> og <i>Juvenes</i>. Øvrige bruk har mindre tømmerstuer i mer eller mindre ombygd stand. Blant de eldste er mønsåsstua på <i>søre Juveli</i>. Det fins mange tømmerlåver, og kun et par større driftsbygninger fra første halvdel av 1900. Driftsbygningen på <i>Juvenes</i>, i bindingsverk med teglsteinsfjøs, nevnes spesielt. Her er også bevart noen sommerstuer og vasshus. Med unntak av de minste plassene har nærmest alle tun stabbur, kun et fåtall har to. De fleste stabbur er i to etasjer, men ingen har sval i stavverk. Flere smier fins også bevart. De større gårdene har mest helhetlige tun med mange bygninger bevart, dette gjelder særlig i <i>Juveligrend</i>. Gårder med høy/middels eller høy verdi er: <i>Gåseberg</i> (2/1), <i>Blia</i> (4/1), <i>Åsen</i> (5/1), <i>Søre Juveli</i> (6/3), <i>Mellom-Juveli</i> (6/2), <i>Nord-Juveli</i> (6/1), <i>Juvenes</i> (7/1), <i>Toresenga</i> (7/2,1). Tunet på <i>Søre Maugerud</i> (8/3) har svært høy verdi.</p>
<p>Totalinntrykk</p>	<p>Ulikt øvrige dalavsnitt i Flesberg mangler området småformer som stykker opp dalbunn og dalfot i mindre landskapsrom, noe som gjør hoveddalen mer oversiktlig. Dalen er her på sitt breieste, og domineres av store, flate og ensformige furumoer. Som store åpne og homogene flater ligger slettegårdene fra <i>Aslefet</i> til <i>Gåseberg</i> med sine jorder i mosaikk med furuskogen. Noen få spredte bremgårder ses på sørsida fra <i>Maugerud</i> til <i>Haukeli</i>, samt <i>Bakkerud</i> på østsida. Disse gårdene er mer uensartet, med bl.a. en del gjengroing på de minste bremgårdene. Det biologiske mangfoldet knytta til brem- og slettegårdenes kulturmarkstyper er lavt til middels. Her er gårdstuna viktige blikkfang, og slettegårder med tun av høy/middels til høy verdi bør stimuleres til å opprettholde sitt velholdte og tradisjonelle tunbilde. Mest interessant er de to jordbruksgrendene på hver side av dalen, <i>Stuvstadgrenda</i> og <i>Juveligrend</i>. Begge har bedre lokalklima enn brem- og slettegårdene, noe som også ses på vegetasjonen. <i>Juveligrend</i> har varmekjær vegetasjon og friskfuktige enger. <i>Stuvstadgrenda</i> er mer oppstykket, og bruka har variert driftsintensitet og dermed en del gjengroing. Begge grenders kulturmarkstyper har middels til høy biologisk mangfoldverdi, og her er mange steingjerder og rydningsrøyser. Flere av de solvendte li- og terrassegårdene her oppe har middels til høy tunverdi. Fordi gårdene i <i>Stuvstadgrend</i> ligger mer spredt kan de forvaltes noe mer isolert og enkeltvis, mens ligårdene i <i>Juveligrend</i> opptrer mer samlet og har derfor også verdi utfra en større helhet.</p>

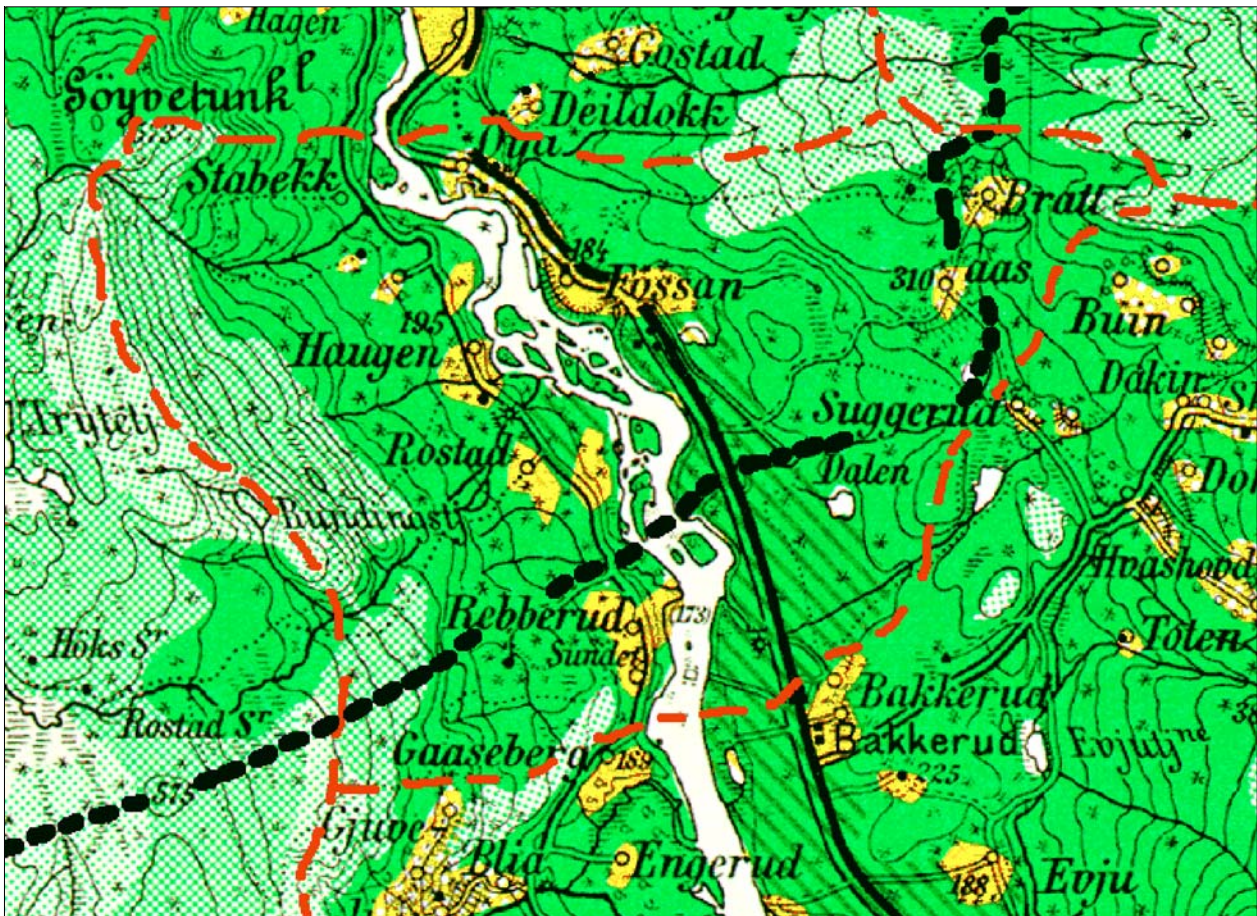

Bilde 19. Samtlige landskapsområder i hoveddalen domineres av barskog, noe som gjør at alle former for åpen jordbruksmark er viktig for både landskapsvariasjon og mangfoldet av naturtyper. Bildet viser hvordan slettegården *Gåseberg* og den sørøstvendte *Juveligrendas* brattlendte ligårder på ulik måte preger landskapet.

Bilde 20. På motsatt side av *Juveli* ligger *Stuvstadgrenda*, en jordbruksgrend hvor gårdene ligger mer spredt. Her er det varmekjær vegetasjon og flere artsrike kulturmarkstyper. Bildet viser en styva ask på den sørvendte terrassegården *Mellom Buin*, - en gård med høy tunverdi og interessant biologisk mangfold.

Landskapsområde 6: Brattås – Øye (Rollag kommune)

Landskapsområde 6. Brattås – Øye (Rollag kommune)

LANDSKAPS-KOMPONENT	Landskapsområde 6: Brattås - Øye (Rollag kommune)
Landskapets hovedform	Landskapets hovedform er todelt. De høyeste deler av dalsidene har en vid U-dalsprofil, hvor særlig vestre dalside danner en klar og markant romlig vegg og avgrensning. Den østre dalsida har en mer diffus karakter, hvor en slak og grovkupert profil bryter med U-dalsformen. Selve dalbunnen er ikke like bred som lenger ned i hoveddalen.
Geologiske småformer og løsmasser	De geologiske småformene er fåtallig, men viktige for inndelingen i små landskapsrom langs dalbunnen. På vestsida fins slike mellomdelere som utstikkende koller og rygger, bl.a. brattkanten mellom <i>Gåseberg</i> og <i>Sundet</i> , det lavlendte åsdraget med kommunegrensa, samt brattkanten til åsdraget ned fra <i>Gøyvetonkollen</i> som danner grense mot elvegjellandskapet i nord. I øst kommer et tilsvarende, men mindre markert åsdrag ned fra <i>Kalleholåsen</i> . Lenger sør stykker <i>Tjønnåsen</i> og <i>Bakkerudåsen</i> opp dalprofilen gjennom sine lave, framstikkende former. Sistnevnte fungerer som områdedelers mot sør. Også her domineres dalbunnens løsmasser av breelvavsetning, og flere steder ses terrasserings ovenfor elveløpet. Langs dalfoten fins også et fåtall dødisgroper. Mer finsortert elvemateriale ligger helst i et smalt belte i og langs elvas innersvinger. Dalsidene domineres av et tynt sammenhengende dekke med morene, stedvis noe tjukkere. På vestsida er dette noe oppstykket av partier med bart fjell.

<p>Vann og vassdrag</p>	<p>I Flesberg har <i>Lågen</i> her sitt mest varierte elveløp, og det skyldes en strittrennende strekning i elvegjellandskapet ovenfor. I dette området roer imidlertid <i>Lågen</i> seg og materialet elva bragte med seg ovenfra er avsatt i et variert elvedelta bestående av en rekke holmer, evjer og nes. Fordi elva er regulert gjør den lave vannføringen til at gamle elvegrunner og hyppig oversvømt flommark som oftest er tørrlagt. I øvre del går elva i et dypt senket løp omkranset av godt terraserte breelvvassetninger, mens terrenget lenger ned flater ut slik at arealene langsetter er i noenlunde høyde med elva. Selv om dalbunnen er smal, og veiene stedvis går heva over elveløpet, så får man helst dårlig innsyn til elva, noe som reduserer elvas visuelle betydning i landskapet. Tilgjengeligheten er god pga. flere stikkveier som fører ned til elva. På vestsida har <i>Rostadelva</i> lokal betydning både i dalsida og ved sitt utløp nede i deltaet. Her fins tre småtjern, <i>Rebberudtjernet</i> på vestsida og <i>Bakkerudtjernet</i> og <i>Tjønningen</i> på østsida.</p>
<p>Vegetasjon</p>	<p>Barskogen dominerer dalsider og dalbunn. I dalbunnen råder karrig furuskog på grunnlente flate moer, men ikke fullt så store og monotone som lenger sør. Her finnes også et betydelig innslag av mer triviell barblandingsskog. I og rundt dalbunnens jordbruksarealer ses vegetasjonsbelter i form av smale lauvkjerr. Homogene lauvtrebestand finnes og, ofte med bjørke-dominans som f.eks. ved <i>Bakkerud holdeplass</i>. Oppe i dalsidene finnes en variert mosaikk av ulike barskogstyper, betinga av løsmassedekke og næringsforhold. Rundt de soleksponerte ligårdene på østsida av dalen fins og innslag av gamle styvingstrær, men området er ikke like frodig som lenger sør. Gårdene i Rollag er ikke vurdert i denne sammenheng.</p>
<p>Jordbruksmark og eldre kulturmarkstyper</p>	<p>Jordbrukspåvirkningen i området er tildels liten, og omfattes i Flesberg bare av fire gårder. Både <i>Ribberud</i>, <i>Ribberudplassen</i> og <i>Oredalen</i> er slettegårder. Her fins både mindre tørrengrester, fukteng/dam i gjengroing og et hestebeite i god hevd ned mot <i>Lågen</i>. Slettegårdene vurderes likevel kun som middels interessante, mest på grunn av begynnende gjengroing og forfall. De øvrige av områdets slettegårder ligger i Rollag og vurderes ikke her.</p> <p>Den fjerde Flesberg gården er <i>øvre Brattås</i> som er en sørvendt ligård nesten tre km. i luftlinje fra slettegårdene. <i>Øvre Brattås</i> er enda ikke nøye undersøkt med tanke på biologisk mangfold, men her fins bl.a. styvingstrær. Med sin nære tilhørighet til Stuvstadgrenda er det naturlig å se <i>øvre Brattås</i> i samme forvaltningsmessige sammenheng som ligårdene der.</p> <p>Totalt vurderes områdets ulike kulturmarkstyper å ha et middels biologisk mangfold.</p>
<p>Tun og eldre jordbruksbebyggelse</p>	<p>På østsida er det bare en gård i Flesberg, nemlig <i>øvre Brattås</i>. Det er flere gårder i Rollag, men de blir ikke omtalt her. Tunet på <i>øvre Brattås</i> anses å ha høy verdi, og to av bygningene, en kornløe og et stabbur, har svært høy verneverdi. Tunet på <i>øvre Brattås</i> har ellers mye til felles med gårdene i Stuvstadgrenda (område 5), og bør derfor omhandles på samme måte som gårdene der.</p> <p>Vestsida har bare tre bruk i Flesberg. To av dem ligger på elvesletta og ett ligger på et platå noe høyere enn dalbunnen. Bare en av gårdene har fast bosetting i dag. Både <i>Ribberud</i> og <i>Ribberudplassen</i> har bevart 1900-talls våningshus i tømmer, mens <i>Oredalen</i> har en eldre stue. <i>Ribberudplassen</i> har driftsbygning fra vårt århundre, de to andre tømmerlåver. Samtlige bruk har stabbur. Alle de tre bruka anses å ha tun med høy/middels eller høy verneverdi.</p>
<p>Totalinntrykk</p>	<p>De høyeste deler av dalsidene har fortsatt vid U-dalsprofil, hvor særlig vestre dalside danner en klar og markant romlig vegg og avgrensing. Østre dalsida er derimot slak og grovkupert og mangler noe av U-dalsformen. Selve dalbunnen er ikke like bred som lenger ned i hoveddalen. <i>Lågen</i> renner gjennom et variert elvedelta med en rekke holmer, evjer og nes. Selv om dalbunnen er smal, og veiene stedvis går heva over elveløpet, så er det til dels dårlig innsyn til elva. Jordbrukspåvirkningen er liten, og omfattes bare av fire Flesberggårder hvorav tre slettegårder på elvas vestsida. Samtlige av disse gårdene har høy/middels til høy tunverdi, og har med sin tette plassering langs veien også betydning som estetiske blikkfang. Den fjerde gården er den einbølte ligården <i>Øvre Brattås</i> et stykke opp i motsatt dalside. Denne gården har høy tunverdi, i tillegg til at den trolig har enkelte fine biologiske kvaliteter. Samtlige fire gårder anses som verdifulle i en lokal kulturlandskapssammenheng.</p>

OSP

Bilde 21. *Ribberud* er en av landskapsområdets tre slettegårder i Flesberg kommune. På grunn av en smal dalbunn, ligger både jordbruksmark og gårdstun her forholdsvis tett og intimt til mot veien. En barskogsdominert øg stvendt li danner en fin bakgrunn for det tradisjonelt formede og godt bevarte tunet.

OSP

Bilde 22. *Øvre Brattås* er den eneste ligården på Flesberg sida i dette landskapsområdet. Tunet ligger et godt stykke opp i den vestvendte dalsida. I likhet med området slettegårder har også *Øvre Brattås* høy tunverdi. Stabburet midt i bildet, og en gammel kornløe anses å ha svært høy verneverdi.

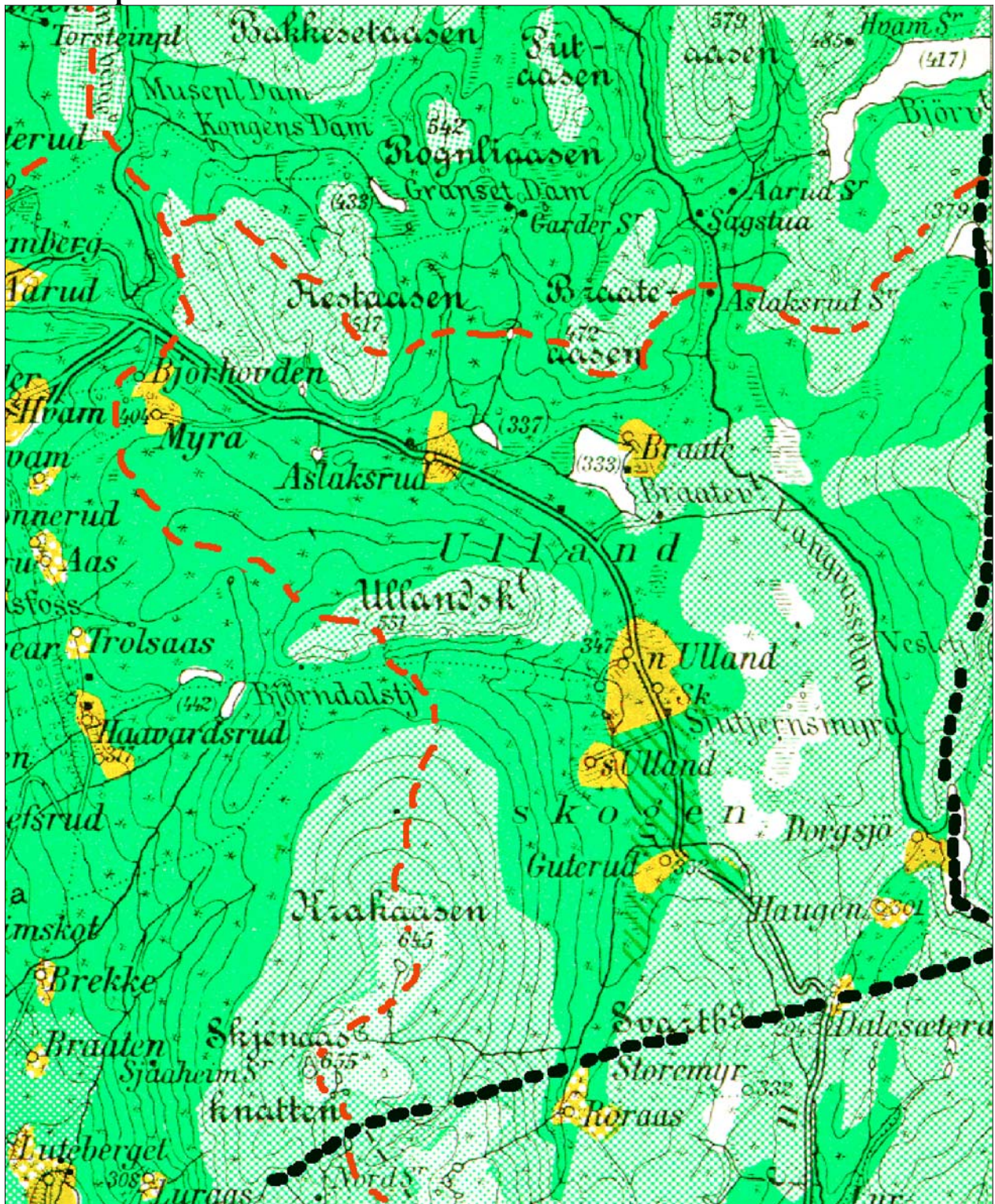
Landskapsområder i Flesberg som hører til region 7 Østlandets skogtrakter

På de foregående sidene presenterte vi landskapsområder i Flesberg som tilhørte landskapsregion 10 *Nedre dalbygder på Østlandet*. Fra selve Numedalen beveger vi oss nå nordøst – østover og går inn landskapsregion 7 *Østlandets skogtrakter*. I denne regionen har Flesberg 14 landskapsområder som her vil bli presentert (områdene 7 – 20). Som navnet forteller preges denne landskapsregionen først og fremst av skog. Dette gjør at gårdene i denne regionen ofte ligger svært spredt, gjerne enkeltvis eller parvis, og omkranset av tett barskog. Til forskjell fra hoveddalens landskapsområder gjør dette at enkeltgårder her ofte danner *egne* og godt avgrensede miljøer.

I landskapsregion 7 *Østlandets skogtrakter* ligger gårdene spredt i smågrender, parvis eller enkeltvis. Bildet viser et unntak nemlig Flesbergs største skogsgrend *Lyngdal* - her sett fra Ligrenda.

Landskapsområde 7 Aslaksrud - Ulland

Landskapsområde 7 Aslaksrud – Ulland.

LANDSKAPS-KOMPONENT	Landskapsområde: 7 Aslaksrud - Ulland
Landskapets hovedform	<p>Hovedformen er et større dalbasseng omgitt av middels høye koller og åsrygger, men uten at området har en entydig, markert dalprofil. I vest avgrenses området av <i>Ullandskollens</i> (584 m.o.h) markante og stedvis bratte østside, i nord av et småkupert og ujevnt høydedrag mellom <i>Heståsen</i> (528 m.) og <i>Bråtåsen</i> (480 m.). I øst følger avgrensingen en avtagende og lavere åskam langs kommunegrensa mot Øvre Eiker fra <i>Grasåsen</i> (496 m.) og sør for <i>Brenn-åsen</i> (410 m.) på østsiden av <i>Dørsjø</i>. I sørenden av vannet trekkes grensa vestover like nord for småbruket <i>Dalsetra</i>, over <i>Svartberget</i> (426 m.) og fram til den høye <i>Skjennåsknatten</i> (656 m.). Fra denne går grensa nordover over <i>Krakåsen</i> (626 m.) og tilbake til <i>Ullandskollen</i>. Innimellom disse åsryggene ligger en vekselvis småkupert og flat dalbunn, med en svak helning fra vest (345 m.) mot øst (ca. 295 m.).</p>
Geologiske småformer og løsmasser	<p>De geologiske småformene består av en rekke mindre koller, skrenter og bergdrag i bunnen av dalbassenget. Alle disse lave og småknudrete småformene bidrar til en småskala innredning som gir rom for ulike delområder/miljø med ulike karaktertrekk, bl.a. sprekkedalsjøen <i>Dørsjø</i>, myrlendet rundt <i>Sjutjernmyra</i>, skogkollelandskapet langs <i>Langvasselva</i> eller de mer storskala og kultiverte flatene rundt <i>Ulland-gårdene</i>. Ved siden av småformene preger også løsmasser de ulike delområders karaktertrekk. Et tynt og og usammenhengende morenedekke dominerer, ofte oppstykket av bergdrag og skrenter med bart fjell. Tjukkere morenedekke fins i bunnen av dalbassenget, hovedsakelig i vest langs foten av den høyreiste åskammen fra <i>Krakåsen</i> til <i>Ullandskollen</i>. Herfra strekkes det tjukke morenlaget seg nordøstover over områdets midtre deler, hvor de støter mot og avgrenses av torvmyrer. Til forskjell fra øvrige landskapsområder i skogregionen har dette området også enkelte større elveavsetninger med finsortert sand, bl.a. langs <i>Langvasselva</i> lengst i nord og spredt i et område mellom gårdene <i>Ulland søre</i> og <i>Guterud</i>.</p>
Vann og vassdrag	<p>Vannforekomstene er forholdsvis mange, men dominerer likevel ikke landskapbildet uten-om i enkelte delområder. Størst er det myromkransede <i>Bråtatjern</i> (336 m.) som ligger oppe i dalavsnevringen i nord. Mest idyllisk er sprekkedalsjøen <i>Dørsjø</i> (295 m.) som har en god og intim avgrensing av den lave, men markante åskammen som avgrenser området i øst. Ellers fins flere små myromkransa tjern og pytter, bl.a. <i>Tovstjern nordre</i> (394 m.) og <i>søndre</i> (392 m.) og <i>Aslaksrudtjern</i> (340 m.) i dalpassasjen mellom <i>Ullandskollen</i> og <i>Heståsen</i> i nord. Inne på <i>Sjutjernmyra</i> ligger flere små myrpytter (ca. 335-40 m.). Mellom <i>Ulland østre</i> og <i>søre</i> ligger <i>Vesletjern</i> (340 m.). Både <i>Bråtatjern</i>, <i>Dørsjø</i>, <i>Aslakstjern</i> og <i>Vesletjern</i> ligger nær gårdsbruk, men bare <i>Dørsjø</i> framheves som et særlig vakkert element rundt det nedlagte bruket. I tillegg til områdets tjern og pytter fins også et større bekke- og elveløp, nemlig <i>Langvasselva</i> som i nord etterhvert går i samløp med <i>Kvernbekken</i> fra <i>Bråtatjern</i>. Både enkeltvis og sammen går disse to vannårene i et småkroket løp fram til <i>Vollsnarholen</i> (330 m) hvor den snart renner sørover gjennom først et trangt elvegjel fram til <i>Saghølen</i> (310 m) og etterhvert i roligere fart ut på vestsiden av <i>Dørsjø</i>. Et langt mer beskjedent bekkeløp er <i>Guterudelva</i> i sørvest.</p>
Vegetasjon	<p>Glissen og skrinn furuskog dominerer både på områdets mange opplendte koller og høydedrag, men også på mer flatt lende som f.eks. rundt <i>Myra</i> og <i>Bråtan</i> eller spredt på myrene. I tillegg er barblandingsskog godt utbredt på midlere boniteter, bl.a. fra <i>Guterud</i> og sørover langs <i>Lurdalsveien</i>. Mer homogen granskog finnes stedvis rundt innmarksarealer, bl.a. ved <i>Aslaksrud</i>, men helst som større bestand i frodige forsenkninger med tjukt løsmassedecke. Granplantinger er stedvis framtreddende, særlig i godt eksponerte ller. Innslag av yngre lauvskog varierer, men kan danne store bestand på gamle hogstflater. Varmekjære edellauvtrær finnes, men spredt og kun på særlig klimatisk gunstige steder, som f.eks. i <i>Ullandskollens</i> østvendte side. Her er det artsrike forhold, og øverst oppunder brattkanten finnes trolig fragment av alm-lindeskog. Ved <i>Dørsjø</i> gir enkelte tette vierkjerr og bjørkekratt en fin ramme mot sjøen, mens starrbelter og vannliljer i selve vannkanten forsterker idyllen. Samlet sett har områdets vegetasjon et fattig preg.</p>

<p>Jordbruks- mark og eldre kultur- markstyper</p>	<p>Området består av flere ulike gårder fra veldrevne gårder på <i>Ulland</i> med store åpne og intensivt drevne areal, til fraflytta småbruk med vekslende grad av forfall og gjengroing av jordbruksmarka, slik det bl.a. kan ses ved <i>Dørsjø</i>. I dette området ligger gårdene spredt og omgitt av skog, myr og berglendte koller. Bare et par gårder har fortsatt bevart deler av en gammel og tradisjonell småskala innmarksstruktur, dvs. med rydningsrøyser, åkerreiner og spredte styvingstrær (<i>Bråta</i> og <i>Aslaksrud</i>) i og rundt innmarka. <i>Bråta</i> og <i>Nygård</i> er gode eksempler på dette. Det biologiske mangfoldet tilknyttet jordbrukets ulike kulturmarkstyper varierer fra høyt på <i>Aslaksrud</i> (trolig også på <i>Bråta</i>) til lavt på <i>Bjørhovden</i>. <i>Aslaksrud</i> er trolig også det beste eksemplet i Flesberg på at også nordvendte gårder kan ha et rikt biologisk mangfold dersom høstingsbrukets tradisjonelle driftsformer til en viss grad blir hevdholdt. Totalt sett vurderes områdets ulike kulturmarkstyper å ha et middels biologisk mangfold.</p>
<p>Tun og eldre jordbruks- bebyggelse</p>	<p>Innenfor området er det totalt 12 bruk, som representerer en blanding av flere mindre bruk og enkelte mellomstore gårder. Fire av gårdsbruka er uten fast bosetting. Av gårdsbrukas våningshus er det to bygninger i sveitserstil som utmerker seg, på <i>søre Ulland</i> og <i>Nord Ulland</i>. De øvrige er i hovedsak nyere eller ombygde eldre våningshus. På de minste gårdsbruka fins det fortsatt tømmerlåver, mens det på de største er 1900-talls driftsbydet gninger i bindingsverk. <i>Østre Ulland</i> har trolig en 1800-talls driftsbygning i bindingsverk (med tømmerfjøs). De fleste gårder har stabbur, og samtlige er i to etasjer. De største gårdene har et tunbilde med såkalt flatbygdspre, dvs. med forholdsvis store bygninger. Gårder med høy tunverdi er: <i>Nord-Dørsjø</i> (130/7), <i>Søre Ulland</i> (130/6), <i>Østre Ulland</i> (130/4) og <i>Nygård</i> (130/13).</p>
<p>Totalinntrykk</p>	<p>Landskapets hovedform er et større dalbasseng omgitt av middels høye koller og åsrygger, men uten at området har en entydig og markert dalprofil. Områdets geologiske småformer består av en rekke mindre koller, skrenter og bergdrag i bunnen av dalbassenget. Disse lave og småknudrete formene er med på å gi området en variert småskala innredning med ulike delområder/landskapsrom som spenner seg fra sprekkedalssjøen <i>Dørsjø</i>, myrlendet rundt <i>Sjutjernmyra</i>, skogkollelandskapet langs <i>Langvasselva</i> eller de storskala og kultiverte jordbruksflatene rundt <i>Ulland</i>-gårdene. Vannforekomstene er forholdsvis mange, men dominerer likevel ikke landskapbildet utenom i enkelte delområder. Størst er det myromkransede <i>Bråtatjern</i> (336 m.) oppe i dalavsnevringen i nord, mens <i>Dørsjø</i> (295 m.) er mest idyllisk. Glissen og skrinn furuskog dominerer på områdets mange opplendte koller og høydedrag, men også på flatt lende. I tillegg er barblandingskog godt utbredt på midlere boniteter, mens mer homogen granskog finnes rundt innmark og i frodige forsengkninger med tjukt løsmasse-dekke. Granplantinger er enkelte steder framtreddende, særlig i godt eksponerte ller.</p> <p>Innenfor dette skoglandskapet finnes det totalt 12 gårdsbruk, hvor fire er uten fast bosetting. Gårdene varierer fra mindre bruk til enkelte mellomstore gårder, og er forholdsvis ulike, dvs. fra veldrevne gårder på <i>Ulland</i> med store åpne og intensivt drevne åkerareal, til fraflytta einbølte skogs- og innsjøgårder med vekslende grad av forfall og gjengroing av jordbruksmark. Et karaktertrekk, nokså typisk for <i>Østlandet skogtrakter</i>, er at gårdene ligger spredt og omgitt av skog, myr og berglendte koller. Bare noen få av gårdene har opprettholdt deler av en eldre og mer tradisjonell småskala innmarksstruktur, dvs. med mange små rydningsrøyser, åkerreiner og spredte styvingstrær i og rundt innmarka. <i>Bråta</i> og <i>Nygård</i> er gode eksempler på dette. Det biologiske mangfoldet på disse gårdenes kulturmarkstyper varierer fra høyt på <i>Aslaksrud</i> til lavt på <i>Bjørhovden</i>. De største gårdene har tunbilde med flatbygdspre, dvs. med forholdsvis store bygninger. I det lokale kulturlandskapsarbeidet bør følgende gårder prioriteres: <i>Dørsjø</i> (både høy tunverdi og høye landskapsestetiske verdier), <i>Søre Ulland</i>, <i>Østre Ulland</i> og <i>Nygård</i> (høy tunverdi) og <i>Aslaksrud</i> (høye og særegne biologiske kvaliteter i form av å være en nordvendt skogsgård).</p>

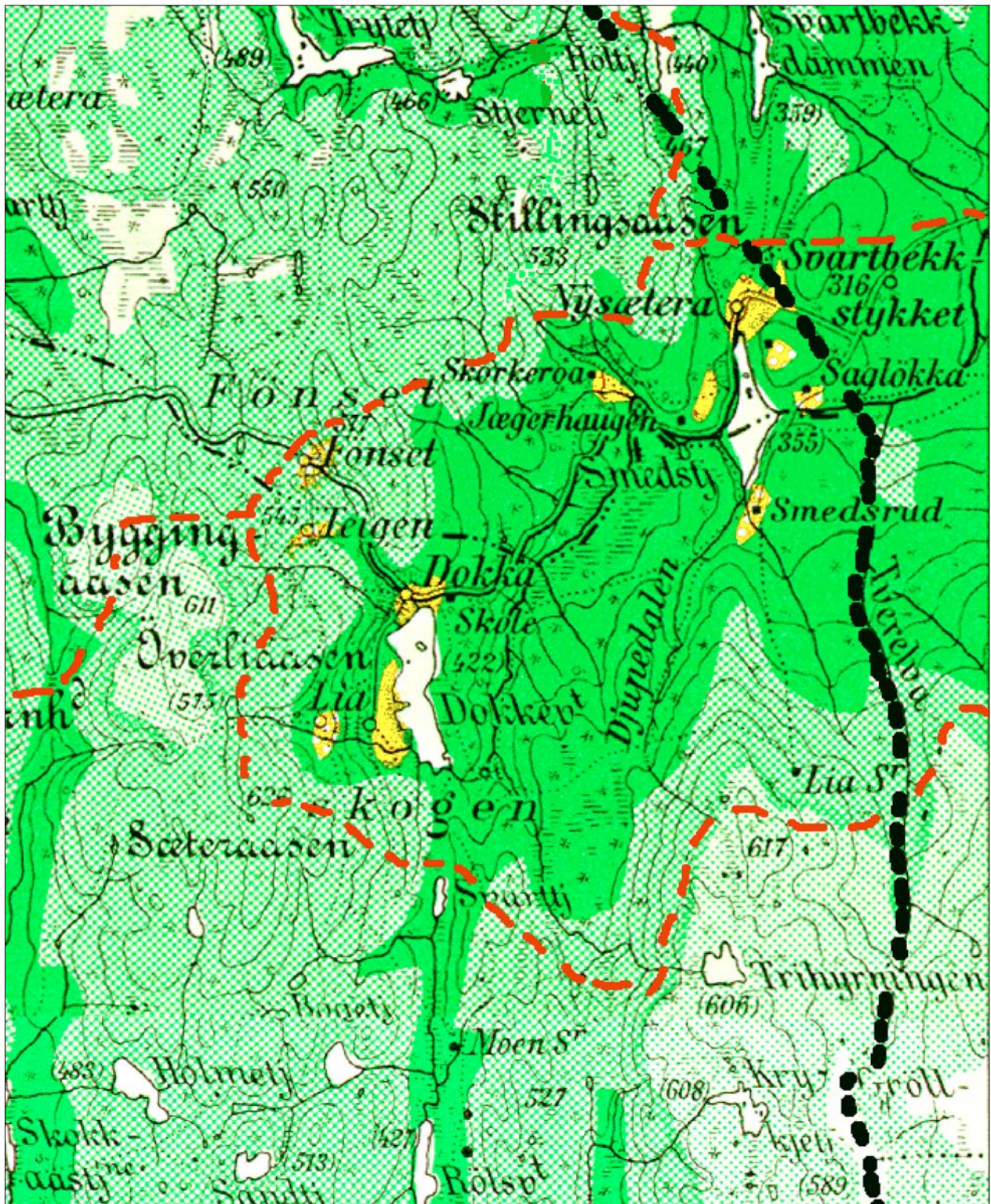

Bilde 23. Ved *Ulland* finner vi et oversiktig og åpent landskapsrom som nok kan sies å være atypisk for skogregionens jordbruksområder. En vid dalgang med god vest-avgrensning gir her et åkerlandskap hvor gårdene har stor likhet med dalregionens brem- og slettegårder. Bildet viser bremgården *Nygård* (F: J.J.)

Bilde 24. Innsjøgården *Nord Dorsjø* er en av Flesbergs mest idylliske gårder. Med fin beliggenhet ved sprekke-dalssjøen *Dorsjø* har gården også et potensiale for såkalt baseturisme, dvs. å tilbringe ferien i ro og mak på ett sted over lengre tid. At gården har høy tunverdi gjør den også verdifull i kulturlandskapssammenheng.

Landskapsområde: 8 Fønset – Dokka - Nysetra

Landskapsområde 8 Fønset – Dokka – Nysetra.

LANDSKAPS-KOMPONENT	Landskapsområde: 8 Fønset - Dokka - Nysetra
Landskapets hovedform	Landskapets hovedform domineres av et kraftig nedskåret trau med fliket form, omgitt av markante åser. Bunnen i det nedskårne trauet heller fra vest mot øst gjennom tre tydelige trinn; <i>Dokkavatnet</i> (424 m) i sørvest, <i>Losmyrene</i> (375 m) i midten og <i>Smedsvatnet</i> (362 m) i nordøst. I vest avgrenses området av det steile østvendte åsdraget fra <i>Seteråsen</i> (629 m), <i>Øverliåsen</i> (618 m.) og videre nordover. I nord danner den høyreiste <i>Fønsetåsen</i> (578 m) en storformet sørvendt kile, med en svært bratt og vestvendt li samt en langt slakere østvendt åsside med et mer småkollert preg, men som likevel danner en markant nordvegg. I nordvest går grensa over et småkupert flaterende lende, før det på <i>Øvre Eikersida</i> i øst stiger mot <i>Himre Svartåsen</i> (481 m.) og videre over <i>vestre Svartåsen</i> (538 m.). Herfra går grensa vestover over kommunegrensa ved <i>Grøllelia</i> (583 m.) og herfra rett vestover fram til <i>Seteråsen</i> .
Geologiske småformer og løsmasser	Området har flere geologiske småformer som deler inn det overordna landskapsrommet. I dalbunnen blir de tre trinna adskilt av småkoller og lave bergdrag, noe som gir tre ulike delområder. På østsiden demmes <i>Dokkavatnet</i> opp av et langt bergdrag som hever seg 25 meter over vannspeilet. <i>Losmyrene</i> følger dalsvingen nordøst over, og omgis av et forlenget småkollerterrang fra nord- og søråsens dalfot. Mot nordøst avgrenses <i>Losmyrene</i> fra <i>Smedsvatnet</i> av en liten kolle. Ellers gir flere store bergdrag, små skar og kluffer, ofte med gunstige klimaforhold. En slik fins innunder <i>Fønsetåsen</i> hvor den bratte vestvendte lia står inn mot den østvendte forlengelsen av <i>Øverliåsen</i> . Dette danner en sørøstvendt lun dalkluft ved <i>Fønset</i> med helning mot <i>Dokkavatnet</i> . Områdets løsmasser består av et tynt, usammenhengende morenedekke, særlig på grunnlendte åsrygger og koller, men også i vestvendte lier. Tjukk morene finnes ned mot dalfoten av bratte østvendte lier, som f.eks. på nordvestsiden av <i>Dokkavatnet</i> og <i>Losmyrene</i> . Ved <i>Smedsvatnet</i> ligger det tjukke morenelaget jevnere fordelt rundt vannet. Store, sammenhengende myrer er det forholdsvis lite av. I tillegg til <i>Losmyrene</i> i dalbunnen, finnes en del spredte småmyrer i åsen sør i området.
Vann og vassdrag	Til tross for at vann dekker forholdsvis lite av områdets totalareal, så er de sentrale element når man ferdes på veiene nede i dalbunnen. Både <i>Dokkavatnet</i> og <i>Smedsvatnet</i> er sentrale blikkfang i hvert sitt delområde, særlig der åpne jordbruksareal eller våtmark/myr gir godt innsyn. I nordøstenden av <i>Losmyrene</i> fanger det lille <i>Sagtjernet</i> opp <i>Dokkaelvas</i> tilsig gjennom myrarealene, og fra dette tjernet renner vannet gjennom en trang kil ut i <i>Smedsvatnet</i> . Foruten disse vannene finnes flere småtjern og myrpytter, særlig oppe i åsene i sørvest. Med unntak av <i>Smedsvatnets</i> utløp, <i>Smedselva</i> , lever øvrige bekker og elver en skjult tilværelse i landskapet. Fra den tørre solvendte <i>Fønsetåsen</i> kommer kun noen få flombekker, mens det fra små myrareal i den skyggelagte sørsida renner atskillige flere bekker og småelver bl.a. <i>Grøllebekken</i> i sørøst.
Vegetasjon	Barskogens ulike vegetasjonstyper følger områdets terrengformer og løsmasser. På grunnlendte og høyt beliggende kollepartier dominerer skrinne og glissen furuskog, særlig øverst i hele veståsen og oppe på <i>Fønsetåsen</i> i nordvest. Overgang til blandet barskog, med gran og furu, ses i et belte innunder den skrinne furuskogen, gjerne i små skar og renner med midlere bonitet og bedre drenering. Høyvokst barskog, gjerne dominert av gran på godt jorddekke, finnes mest ned mot dalbunnen på tjukk morene, og særlig i de slake nedre liene mot <i>Losmyrene</i> . Blandingsskog, med lauv- og barttrær, eller rene lauvtrebestand finnes i mosaikk med den høyvokste barskogen, men nesten alltid i nærhet av områdets gårder. Dette viser at områdets lauvtreinnslag som oftest er kulturpåvirka, og skyldes en tidlig og omfattende jengroing av gamle eng- og beiteareal. Mest utbredt er slike lauv- og blandingsbestand rundt gårdene vest for <i>Dokkavatnet</i> . Ved gårdene <i>Fønset</i> , <i>Teigen</i> og <i>Øvre-Lia</i> kan dette bl.a. ses i form av gamle styvingstrær blant yngre blandingsbestand, eller som omfattende osperynninger på gammel kulturjord.

<p>Jordbruks- mark og eldre kultur- markstyper</p>	<p>Jordbrukspåvirkningen er spesiell og variert. Arealene ligger knyttet til de østvendte gårdene vest for <i>Dokkvatnet</i> og flere smågårder i nærhet av og rundt <i>Smedstjern</i>. Arealene ved skogsgårdene <i>Fønset</i> og i noen grad <i>Teigen</i> samt ligården <i>Øvre Lia</i> viser tiltagende gjengroing som følge av brakklegging. Her er det delvis sterk tilgroing med osp, som flere steder enten har nådd en skogfase eller ses som rynningsoppslag på gamle jordbruksareal. <i>Fønset</i>, <i>Teigen</i> og <i>Øvre-Lia</i> har også anselige kulturkvaliteter fra et tradisjonelt slåtte- og beitebruk, bl.a. flere styvingstrær. Disse gårdenes kulturmarkstyper er også svært frodige og artsrike, til tross for at flere teiger preges av tilgroing. <i>Øvre Lia</i> utmerker seg med et høyt karplantemangfold, antagelig det høyeste for en enkeltgård i Flesberg, selv om engene er noe gjødsla. En del fuktareal med interessant biologisk mangfold finnes også, bl.a. ved <i>Teigen</i> (dam) og ved innsjøgårdene <i>Nedre Lia</i> (beite ved <i>Dokkvatnet</i>) og <i>Nysetra</i> (eng mot <i>Smedstjern</i>), og fem av gårdene har registrerte styvingstrær. Som helhet drar dette den biologiske verdien på områdets kulturmarkstyper noe opp.</p> <p>Totalt sett har områdets kulturmarkstyper et høyt biologisk mangfold, men med en klar grad av forfall som illustreres klart i en gradient fra <i>Øvre Lia</i> via <i>Teigen</i> til <i>Fønset</i>.</p>
<p>Tun og eldre jordbruks- bebyggelse</p>	<p>I området er det 10 bruk, men bare halvparten er fast bebodd og kun på tre av gårdene er det i dag aktiv drift. Området er mye prega av forfall og på de gårdene hvor det enten fortsatt er jordbruksdrift, eller som inntil nylig har vært i drift, har det skjedd en modernisering av bygningsmassen. Dette har medført at kun et fåtall eldre bygninger er bevart. Totalt fins det kun to bevarte tømmerlåver i området samt noen få driftsbygninger i bindingsverk fra begynnelsen av 1900-tallet. Syv av gårdene har stabbur, hvorav seks er enkle toetasjes bur i tømmer. Det mest spesielle våningshuset står på <i>Fønset</i>, en stor toetasjes midtgangsbygning fra ca. 1800. Det er imidlertid i like sterkt forfall som resten av det ellers så helhetlige tunet. I området forøvrig er det bevart noen få sommerstuer og vedskjul, men ellers svært få andre bygningstyper. Av 10 gårdsbruk er det bare skogsgården <i>Skulkerøa</i> (100/6) som har høy tunverdi. Dette er et lite nedlagt bruk som i dag nyttes som feriested, men hvor alle hus er bevart.</p>
<p>Totalinntrykk</p>	<p>Landskapets hovedform er her et kraftig nedskåret traue med fliket form, omgitt av markante åser. Bunnan i trauet heller fra vest mot øst gjennom tre tydelige trinn; <i>Dokkavatnet</i> i sørvest, <i>Losmyrene</i> i midten og <i>Smedsvatnet</i> i nordøst. I dalbunnen skilles disse av småkoller og lave bergdrag som deler området inn i tre mindre landskapsrom, hvor 10 eldre gårdsbruk ligger fordelt. På østsiden demmes <i>Dokkavatnet</i> opp av et langt og lavt bergdrag. Her er det fem gårder; to innsjøgårder (<i>Nedre Lia</i> og <i>Dokka</i>), to skogsgårder (<i>Fønset</i>, <i>Teigen</i>) og en ligård (<i>Øvre Lia</i>). <i>Losmyrene</i> følger dalsvingen mot nordøst og er omgitt av et småkollert terreng i forlengelsen av både nord- og søråsens dalfot. Eneste gård her er den einbølte skogsgården <i>Skulkerøa</i>. Mot nordøst avgrenses <i>Losmyrene</i> fra <i>Smedsvatnet</i> av en mindre kolle. Rundt <i>Smedsvatnet</i> ligger fire "innsjøgårder" med vekslende synlighet mot vannet (<i>Nysetra</i>, <i>Grøn-lia</i>, <i>Sagløkka</i> og <i>Smedsrud</i>). I enkelte av dalsidene gir større bergskrenter, småskar og kluffer grunnlag for et gunstig lokalklima hvor varmekjære trær og urter trives, bl.a. innunder <i>Fønsetåsen</i> hvor en sørøstvendt lun dalkluft ved <i>Fønset</i> heller mot <i>Dokkavatnet</i>.</p> <p>Fordi kun fem av 10 bruk har fast bosetting, og bare tre er i drift, er både deler av den eldre bebyggelsen og mye jordbruksmark preget av sterkt forfall. Dette gjør at "jordbrukspreget" etterhvert er blitt både spesielt og variert. Arealene ved skogsgårdene <i>Fønset</i> og i noen grad <i>Teigen</i>, samt ligården <i>Øvre Lia</i>, viser tiltagende gjengroing som følge av brakklegging. Til tross for dette er det disse gårdene som har bevart betydelige kulturkvaliteter fra et tradisjonelt slåtte- og beitebruk, og kulturmarkstypene her har et høyt biologisk mangfold - til tross for sterkt gjengroingspreg på mange av teigene. På de gårdene hvor det fortsatt er jordbruksdrift, eller som inntil nylig har vært i drift, er bygningsmassen blitt modernisert. Dette har medført at et fåtall eldre bygg er bevart, mens forfallet på bl.a. den fraflytta gården <i>Fønset</i> er ekstremt. Til tross for at bare et bruk anses å ha høy tunverdi (<i>Skulkerøa</i>), så er også den nedlagte skogsgården <i>Fønset</i> interessante i kulturlandskapsammenheng, bl.a. som pedagogisk referanseområder på hva som skjer når en gård blir fraflyttet og fritt forfaller.</p>

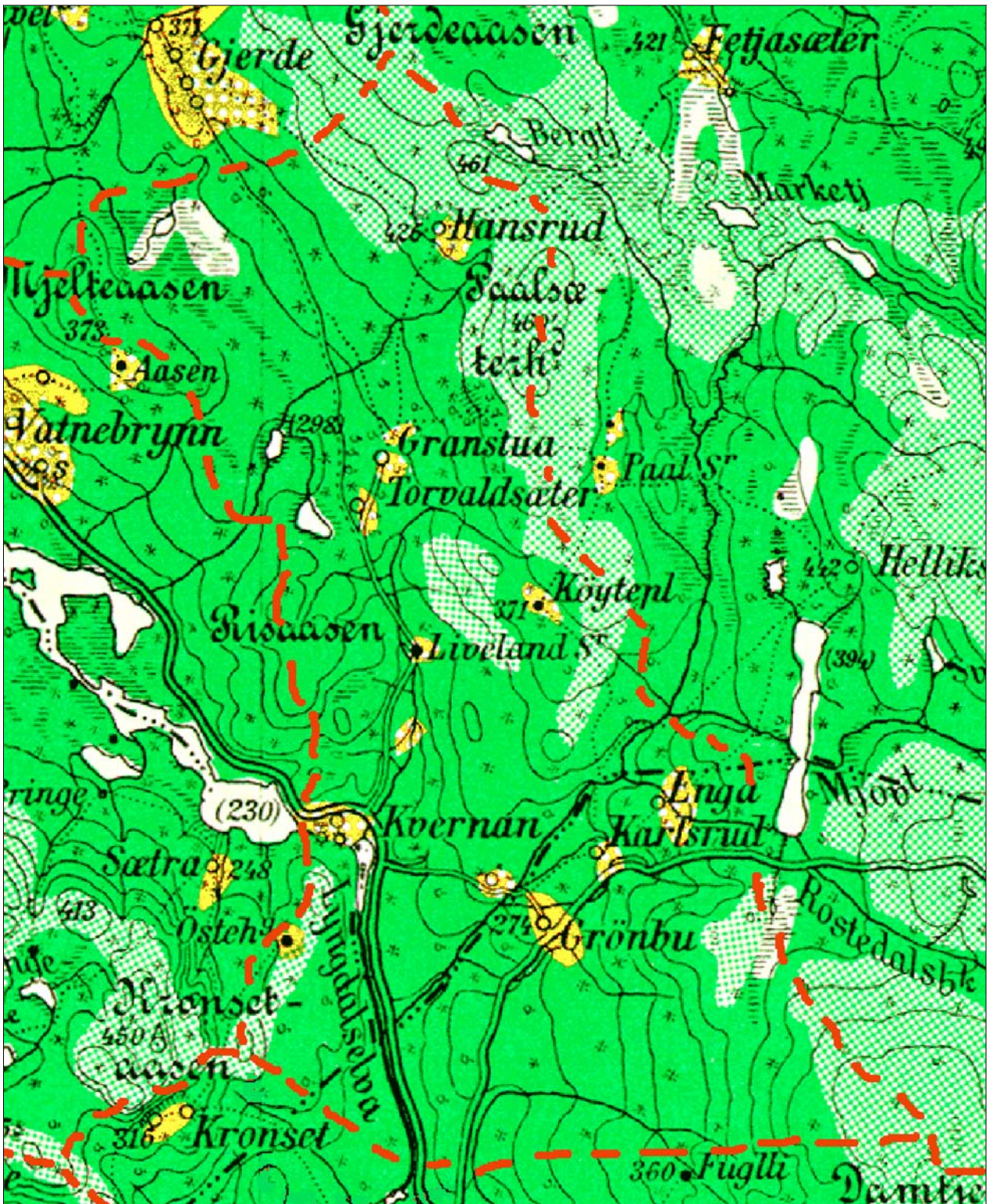

Bilde 25. Av områdets 10 gårder er den ubebodde innsjøgården *Nysetra* av de mer velholdte. Med beliggenhet i nordenden av *Smedsvatnet* er den en kjærkommen avveksling langs veien gjennom skogslandskapet.

Bilde 26. Til forskjell fra *Nysetra* er ikke *Fønsetgården* akkurat velholdt. Likevel er gården pedagogisk interessant i kulturlandskapssammenheng. Sterkt forfalne hus og gjenvoksende jordareal gir her asosiasjoner om hvordan gårder i Norge lå øde etter "Svartedauen", her i betydningen av hvor raskt også bygninger og dyrkingsland i vår tid forfaller når de ikke lenger blir stelt.

Landskapsområde: 9 Hanserud – Grønbu.

Landskapsområde 9 Hanserud – Grønbu.

LANDSKAPS-KOMPONENT	Landskapsområde: 9 Hanserud – Grønbu
Landskapets hovedform	I nord består hovedformen av en terrassert sidedal som skilles fra <i>Vatnebrynvatnet - Ligrenda</i> ved sitt tilbaketrukne og nord-sørgående fallende skogdalspreg. Mot øst er dalsiden høyreist og markant, med tildels bratte lier fra <i>Gjerdessa - Pålseterhøgda</i> (485 m.o.h.) og ned til <i>Torvaldsetertjern</i> (304 m.) i dalbunnen. Mot vest er dalkonturen svakere og avgrenses av et vesentlig lavere og ujevnt kolledrag. Fra <i>Gjerdessa - Pålseterhøgda</i> trekkes østgrensa sørover fram til <i>Granstugo søre</i> , og herfra videre i kant av myrflatene nordvest for <i>Mjovatn</i> . På høyde med åsdraget vest for <i>Mjovatn</i> endrer hovedformen preg, fordi sidedalen her drenerer ned i dalgangen fra <i>Vatnebrynvatnet</i> og ned til hoveddalen. Her trekkes sørgrensa like øst for <i>Grønbu nedre</i> og vestover ned den småkuperte lia, over <i>Lyngdalselva</i> nedenfor samløpet med <i>Grønbu elva</i> (205 m.) og opp til <i>Kronsetåsen</i> . Herfra går vestgrensa over <i>Damvatnets</i> (240 m.) utløp og opp sidedalen over <i>Risåsen</i> (370 m.) og <i>Mjeltåsen</i> (377 m.). Fordi hovedformen ikke er ensartet, er området heller ikke særlig oversiktlig.
Geologiske småformer og løsmasser	Områdets geologiske småformer er ikke markante, men fordi de er mange preger de landskapskarakteren. Småformene består i hovedsak av utallige små opplendte bergkoller og finnes tett både i østre dalside og "nede" i dalbunnen. De mange kollene gir området en småskala innredning og et uoversiktlig preg. I vest danner to mellomstore småformer, <i>Risåsen</i> og <i>Mjeltåsen</i> , et lavkupert åsdrag som skiller området fra landskapsområdet i vest. Lengst i sør, der sidedalen kommer ut i den større dalgangen fra <i>Vatnebryn-bassenget</i> , er forekomst av småformer vest for <i>Lyngdalselva</i> langt mindre, noe som gjør at <i>Kronsetåsens</i> steile åsside framtrer som en godt synlig og markert vegg. Områdets løsmasser består av et tynt og ofte usammenhengende dekke med morenjord, hvor små kolletpopper ofte har et skrint jorddekke i veksling med bart fjell. Forekomst av tjukk morene finnes mer spredt, gjerne i lave forsøkninger eller på sørøst siden av oppstikkende koller (isfram-støtets leside). I tillegg finnes en del torvjord på myrene i sidedalens dalbunn.
Vann og vassdrag	Vannforekomstene i området er generelt små og har kun visuell betydning innenfor små lokale delområder. Her finnes bare to småtjern, <i>Torvaldsetertjern</i> (304 m.) og <i>Risåstjern</i> (299 m.), som begge ligger i sidedalens dalbunn og som får sitt vanntilfang fra småbekker som drenerer ned til myrrealene lenger overfor. Fra <i>Risåstjernet</i> drenerer vannet ut av området gjennom <i>Risåsbekken</i> i vest og ut i <i>Vatnebrynvatnet</i> . Lenger sør, i dalgangen ned fra <i>Vatnebrynvatnet</i> , er <i>Lyngdalselva</i> et viktig visuelt element i landskapet fordi den renner parallellt med hovedveien, noe som både gjør den lett synlig og tilgjengelig. <i>Kvernanlona</i> er et rolig innslag i den ellers strittrennende elva. Høyt oppe i østlia kommer <i>Svarttjernbekken</i> ned i samløp med <i>Mjovatnets</i> utløpsbekk, og danner tilsammen <i>Grønbu elva</i> som med en godt skjult ferd ned en småkollet dalside renner ut i <i>Lyngdalselva</i> lengst sør i området. Kun en gård har en sterk tilknytning til vann, nemlig <i>Kvernan</i> . Her danner samspill mellom foss/lone og gårdsmiljø en sterk og opplevelsesrik helhet. Gårdene <i>Steinsset</i> og <i>Bergseter</i> kan sies å ha en viss nærtilknytning til vann, om enn langt svakere.
Vegetasjon	Vegetasjonen i området er totalt dominert av barskogens ulike vegetasjonstyper. Sett under ett er nok glissen furuskog på skrint morenedekke mest vanlig, da den dekker de fleste av områdets småkoller og bergdrag med skrinne morenjord. Vel så iøynefallende er de storvokste bærlyngdominerte barblandings- og/eller granskogspartiene på midlere eller god bonitet. At disse kan virke mer framtrødende i landskapet enn den glisne furuskogen skyldes kanskje at de fleste av områdets veier ofte går gjennom eller i kant av slike bestand. Større forekomster av lauvtrær i reine lauv- eller blandingsbestand er sjeldent, og ses helst som kulturbetingede fenomen som lunder, kruller eller randsoner rundt åpne jordbruksareal eller som blandingskjerr på og rundt enkelte myrer.

<p>Jordbruks- mark og eldre kultur- markstyper</p>	<p>Gårdene ligger tildels spredt og for det meste oppe i den vestvendte lia. På fortsatt hevdholdt jordbruksmark dyrkes helst grasfôr til slått og beite. Inneblant mer intensivt drevne enger fins også endel marginale restareal med ugjødsla slátteeng, bla. på <i>Kvernán</i>, <i>Steinset</i> og <i>Grønbu</i>. Disse engene er tildels rike, men mangler de biologiske kvalitetene som er registrert i andre deler av <i>Flesberg</i>. Flere av disse naturengrestene viser i tillegg et begynnende forfall, dvs. som regel gjengroing. Styvingstrær er bare registrert på <i>Hanserud</i> (selje). Totalt sett vurderes området ulike kulturmarkstyper å ha et lavt biologisk mangfold.</p>
<p>Bebyggelse og tekniske anlegg</p>	<p>I området er det 12 bruk, og de fleste er ganske små. Kun syv av disse har fast bosetting. Med unntak av <i>Kvernán</i> ved <i>Lyngdalselva</i> ligger alle bruk fordelt spredt og einbølt i skogen. <i>Kvernán</i> og <i>Grønbu</i> (området største gårder) har begge våningshus ombygd i sveitserstil, mens øvrige tun ellers mest har små tømmerstuer som mer eller mindre er ombygd. Av uthusbygninger fins det omtrent like mange tømmerlåver som driftsbygninger i bindingsverk fra vårt århundre. <i>Kvernans</i> driftsbygning, med støpt fjøs fra 1920, er eldst av de sistnevnte. Alle gårder har stabbur, og det er omtrent like mange enetasjes som toetasjes. Ingen stabbur har sval i stavverk. I området fins også en del mindre hus, bl.a. vedskjul, stall, sommerfjøs og smie. Det er bare bevart tre sommerstuer, men noen flere vasshus. Tunet på <i>Kvernán</i> skiller seg klart ut, i og med at det her både er mølle og kraftverk og sag nær tunet. Følgende bruk har høy verdi: <i>Grønbu</i> (104/1), <i>Kvernán</i> (94/8), <i>Søre Granstugo</i> (93/7) og <i>Hanserud</i> (93/12).</p>
<p>Totalinntrykk</p>	<p>Den barskogsledte hovedformen er en terrassert sidedal øst for <i>Vatnebrynvatnet</i>. Den jevnt fallende skogdalen har til dels bratte lier mot øst. Mot vest er dalkonturen svakere og avgrensnes av et lavt ujevnt kolledrag. Ved åsdraget vest for <i>Mjovatnet</i> endrer området preg da sidedalen her drenerer ned i den store dalgangen fra <i>Vatnebrynvatnet</i> og herfra ned i selve Numedalen. Fordi hovedformen ikke er ensartet, og fordi den tette barskogen dominerer, er heller ikke området særlig oversiktlig. De 12 gårdene som fins i området er små bruk med spredt enkeltvis beliggenhet på solrike steder i dalsidene. Kun syv gårder har fast bosetting. På fortsatt hevdholdt dyrka mark dyrkes det gras. Her er også enkelte restareal med ugjødsla slátteeng, men uten den artsrikdom som ofte ses ellers i kommunen. Områdets ulike kulturmarkstyper har et lavt biologisk mangfold, og har liten verdi i skjøtselssammenheng. Fire gårdstun har høy bygningsmessig tunverdi. To av disse har også særegne landskapskvaliteter, nemlig åsgården <i>Hanserud</i> og skogsgården <i>Kvernán</i>. Dette er gårder som på hver sin måte har en beliggenhet som skiller seg fra mange av skogsregionens øvrige gårder: <i>Hanserud</i> med sin storslagne utsikt og <i>Kvernán</i> med sin tette nærhet og historie knyttet til elva.</p>

Bilde 27. Det vesle bruket *Hanserud* kan stå som selve definisjonen på en åsgård; nemlig gårder som ligger høyt og fritt mot toppen av en ås, og som dessuten har godt utsyn mot motsatt dalside og/eller andre blåner. Fra *Hanserud* ser man rett sørover, bl.a. over til *Garås-grenda* og videre ned hoveddalen.

Bilde 28. *Kvernán* er på mange måter en spesiell gård i Flesberg, der den ligger sørvendt til nedenfor Lyngdalselvas utløp fra *Vatnebrynvatnet*. I kulturlandskapssammenheng særpreges gården p.g.a. sitt gamle møllebruk, og anlegget her ble kåret til årets kulturminne i Flesberg i kulturminneåret 1997. (F: J. J.)

Landskapsområde 10: Vatnebrynvatnet - Ligrenda

Landskapsområde 10 Vatnebrynvatnet – Ligrenda.

LANDSKAPS-KOMPONENT	Landskapsområde: 10 Vatnebryrvatnet – Ligrenda
Landskapets hovedform	Det overordna landskapsrommet har form som en markert dalgang. Bunnen i en usymmetrisk dalform dannes av <i>Vatnebryrvatnet</i> (240 m.), et fåtall andre skogstjern og store myrflater. Dalsidene rundt har et noe ujevnt storformet og oppstykket preg. I vest danner den østvendte <i>Liåsen</i> (578 m) en markant vegg, som mot sørvest faller i høyde og danner et lite pass i overgang mot <i>Ørsteinåsens</i> (482 m) nordvendte side. I sørøst avgrenses området av den bratte <i>Kronsetåsen</i> , over elveterskelen i dalbunnen ved gården <i>Kvernán</i> og opp den mer moderat slake østre dalsida til <i>Risåsen</i> (370 m.) og <i>Mjeltåsen</i> (360 m). Til tross for disse mellomåsenes lave høyde danner de områdegrense mot landskapsområdet i øst. Som grense mot <i>Lyngdal</i> i nord, som hører til samme overordna landskapsrom i dalgangen, er <i>delområde-grensa</i> trekt over den flate myr- og skogdekte dalbunnen der veien tar av til <i>Ligrenda</i> .
Geologiske småformer og løsmasser	De fleste småformer av betydning for landskapsbildet finnes rundt <i>Vatnebryrvatnet</i> . Her bidrar flere mindre tanger og nes til at vannkonturen får en noe fliket form som gir ulike deler av landskapet rundt vatnet et småskalapreg. I dalbunnen ligger vannspeil og myr-arealene i ulike høydetrinn med fall mot sør-sørøst. Områdets løsmasser består av morene-jord. Lengst ned i dalbunnen og et stykke opp i den østvendte <i>Liåsen</i> finnes tjukke morene-lag, mens et skinnere jorddekke preger de øvre delene av åspartiene. I tillegg til morenejord kan også myr og våtmarksareal være dominerende enkelte steder i dalbunnen, sælig langs <i>Vatnebryrvatnets</i> sørøstre deler, men også i dalbunnen opp mot <i>Lyngdal</i> i nord.
Vann og vassdrag	Med sine store flate, mange tanger, kiler og nes er <i>Vatnebryrvatnet</i> et element som gir området særpreg. Dens vannspeil er godt synlig bl.a. fordi gjennomfartsveien på østsiden av vannet stedvist går tett inn til. Fra ulike utsiktspunkt gjør det store vannspeilet at også gårdene oppe i <i>Ligrenda</i> blir godt synlige på lang avstand. Selve vannet ligger på 238 m.o.h. På grunn av sin flikete form har vannets ulike deler flere navn; I vest det av lange <i>Mjovatnet</i> som gjennom det smale <i>Mjosund</i> har forbindelse til selve <i>Vatnebryrvatnet</i> . I øst er sistnevnte oppstykket av flere holmer bl.a. <i>Storholmen</i> . Fra denne går <i>Vatnebryrvatnet</i> østover gjennom <i>Risåroa</i> , <i>Vengestadvilen</i> , <i>Seterhvilen</i> og <i>Damvatnet</i> - hvorfra <i>Lyngdalselva</i> har sitt utløp. Alle disse ligger i samme høyde og omgis av barskog og myr, stedvist også av smale siv og starrbelter. <i>Gjømlevatnet</i> (246 m) er et annet stort vann vest for <i>Vatnebryrvatnet</i> . Dette ligger mer bortgjemt til når man ferdes i dalbunnen, men fra <i>Ligrenda</i> er <i>Gjømlevatnet</i> særlig framtrædende. I området finnes også flere mindre tjern bl.a. <i>Bringetjern</i> (239 m) som renner ut i <i>Vengestadvilen</i> i øst, <i>Ørsteintjern</i> (381,5 m) og <i>Lehovdtjern</i> (368 m) høyt oppe i <i>Ørsteinåsen</i> , samt det vesle <i>Nerlitjernet</i> (270 m) nordøst for <i>Ligrenda</i> .
Vegetasjon	Skogen er viktig for både det overordnede landskapsbildet og for avgrensning av jordbrukets innmarksarealer. Område <i>Vatnebryrvatnet-Ligrenda</i> utgjør nedre del av en dalform som særmerkes av at skogen jevnt over har høy bonitet. Dette gjør at barskogen nok er homogen, men pga. landskapets mange småformer og flikete vannkonturer virker skogen mer variert enn den egentlig er. I dalbunnen er furu og barblandingsskog vanligst. Furuskog preger opp-lendte koller, men rammer også oftest inn vannene, gjerne med en smal front av bjørkekrær mot vannkanten. I liene dominerer ofte høyvokst granskog, flere steder med frodig høg-staude- og lågurtsamfunn. I flere bratte lisider har det vært omfattende hogst, og ulike alder på foryngelsesflatene er med på å prege liene. Enkelte steder har hogsten vært forholdsvis hard. Naturlig lauvoppslag på enkelte av flatene er stor. I de solvendte liene finnes også lauv-skog rundt innmarka. Oppe i <i>Ligrenda</i> gir kirsebær, ask, hengebjørk og hegg lauvskogen et godt edellauvpreg. Lauvkruller finnes ofte som små øyer inneblant produksjonsarealene.

<p>Jordbruks- mark og eldre kultur- markstyper</p>	<p>Jordbruksarealene er lokalisert til den sørøstvendte <i>Ligrenda</i> eller ved <i>Vatnebryn</i>-gårdene øst for <i>Vatnebryrvatnet</i>. I tillegg kommer gården <i>Setra</i> som ligger for seg selv sør for vannet. <i>Ligrenda</i> er preget av husdyrhold, med melkekyr på tre av seks gårder. Her finnes et variert kulturlandskap med et relativt høyt biologisk mangfold på små slåtteeengrester, beiter og åkerholmer. Her fins også mange rydningsrøyser og steingjerder. <i>Vatnebryn-gårdene</i> har noe u gjødsla slåtteeeng, bl.a fine tørreng og tørrbakker på <i>søre Vatnebryn</i>. <i>Vatnebryn-gårdene</i> har likevel et lavere biologisk mangfold enn <i>Li-grenda</i>. Styvingstrær finnes på to av ti gårder. Totalt sett har området ulike kulturmarkstyper et middels til høyt biologisk mangfold.</p>
<p>Tun og eldre jordbruks bebyggelse</p>	<p>I området er totalt 15 bruk vurdert. De fleste gårdene er middels store og med fast bosetting. På sør sida av <i>Vatnebryrvatnet</i> finnes flere tidligere husmannsplasser. Området har noen større våningshus med sveitserstilspreg, men også et par eldre bygninger med høy verdi, bl.a. en 1600-talls stue på <i>søre Vatnebryn</i> og våningshuset på <i>Gjømle</i> som ble ombygd i 1804. Mindre tømmerstuer er det svært få av i området, men på husmannsplassene <i>Taksrud</i>, <i>Vika</i> og <i>Åsen</i> er de bevart. De aller fleste gårdene har fortsatt tømmerlåver, og bare <i>Nerli</i> og <i>nedre Li</i> har typiske bindingsverkslåver fra 1900-tallet. Nesten alle bruk har stabbur, noen også to, og det er flere toetasjes enn enetasjes. <i>Søre Vatnebryn</i>, <i>Gjømle</i> og <i>Nerli</i> har toetasjes stabbur med sval i stavverk. Sommerhus og vasshus er det få av, det er også få smier og sommerfjøs, men en del vedskjul. Det er flere forholdsvis store tun med mange eldre bygninger. Følgende bruk har høy verdi: <i>Søre Vatnebryn</i> (94/4), <i>Nord-Vatnebryn</i> (94/2), <i>Åsen</i> (99/5), <i>Nerli</i> (30/1,2) og <i>Øvre Li</i> (31/2). Tunet til <i>Gjømle</i> (29/1) anses å ha svært høy verdi.</p>
<p>Totalinntrykk</p>	<p>Det overordna landskapsrommet har form som en markert, men kort dalgang. Bunnen i den usymmetriske dalformen dannes av <i>Vatnebryrvatnet</i> (240 m.), samt noen få skogstjern og større myrflater. Åssidene rundt har et noe ujevnt og oppstykket preg. De fleste småformer av betydning for landskapsbildet finnes rundt <i>Vatnebryrvatnet</i>. Her gir mindre tanger og nes en fliket form på strandlinja, noe som stedvis gir strandlinjelandskapet et småskalapreg. I dalbunnen ligger vannspeil og myrarealene i ulike høydegrader med fall mot sør-sørøst. Ved siden av morenejord kan også myr og våtmarksareal dominere enkelte partier av dalbunnen, sælig langs <i>Vatnebryrvatnets</i> sørøstre deler, men også i dalbunnen opp mot <i>Lyngdal</i> i nord. Den dominerende barskogen er viktig for landskapsbildet, da den kler hovedformens åser, koller, tanger og nes. Barskogen står også som ramme rundt både jordbruksgrender og enkelt-gårder. Hogstflater er et vanlig innslag i et slikt skogsdominert landskap, og de fleste steder vil ikke hogstflater være til "visuell sjenanse". Unntaket er der hogstflatene bryter ned det visuelle bildet av barskogen som ramme rundt godt synlige jordbruksmiljøer, som for eksempel <i>Ligrenda</i>. Fordi denne jordbruksgrenda ligger godt eksponert i den østvendte lia vil også hogstflatene påvirke områdets estetiske kvaliteter. Pr. i dag er hogsten overfor <i>Ligrenda</i> akseptabel, men lite skal til før det visuelle helhetsinntrykket forringes.</p> <p>Jordbruksarealene ligger i den sørøstvendte <i>Ligrenda</i> eller ved <i>Vatnebryn</i> gårdene øst for <i>Vatnebryrvatnet</i>. <i>Ligrenda</i> er preget av husdyrhold, med melkekyr på tre av seks bruk, og her oppe finnes et variert kulturlandskap med høyt biologisk mangfold på små slåtteeeng-rester, beiter, åkerholmer, rydningsrøyser og steingjerder. Også <i>Vatnebryngårdene</i> har noen u gjødsla enger, men gårdene her har et lavere biologisk mangfold enn gårdene i <i>Li-grenda</i>. Totalt sett har området ulike kulturmarkstyper et middels til høyt biologisk mangfold.</p> <p>15 av områdets gårdstun er vurdert, og dette er middels store gårder med fast bosetting. På sør siden av <i>Vatnebryrvatnet</i> finnes også flere tidligere husmannsplasser. Området har noen store våningshus med sveitserstilspreg, men også et par eldre bygninger med høy verdi. Små tømmerstuer er bl.a. bevart på husmannsplassene <i>Taksrud</i>, <i>Vika</i> og <i>Åsen</i>. De fleste gårdene har tømmerlåver. Nesten alle bruk har ett eller to stabbur, mens mindre småhus er det generelt få av. Likevel er det flere forholdsvis store tun med mange eldre bygninger. Fem av femten undersøkte gårder har høy tunverdi, mens tunet til <i>Gjømle</i> har svært høy verdi.</p>

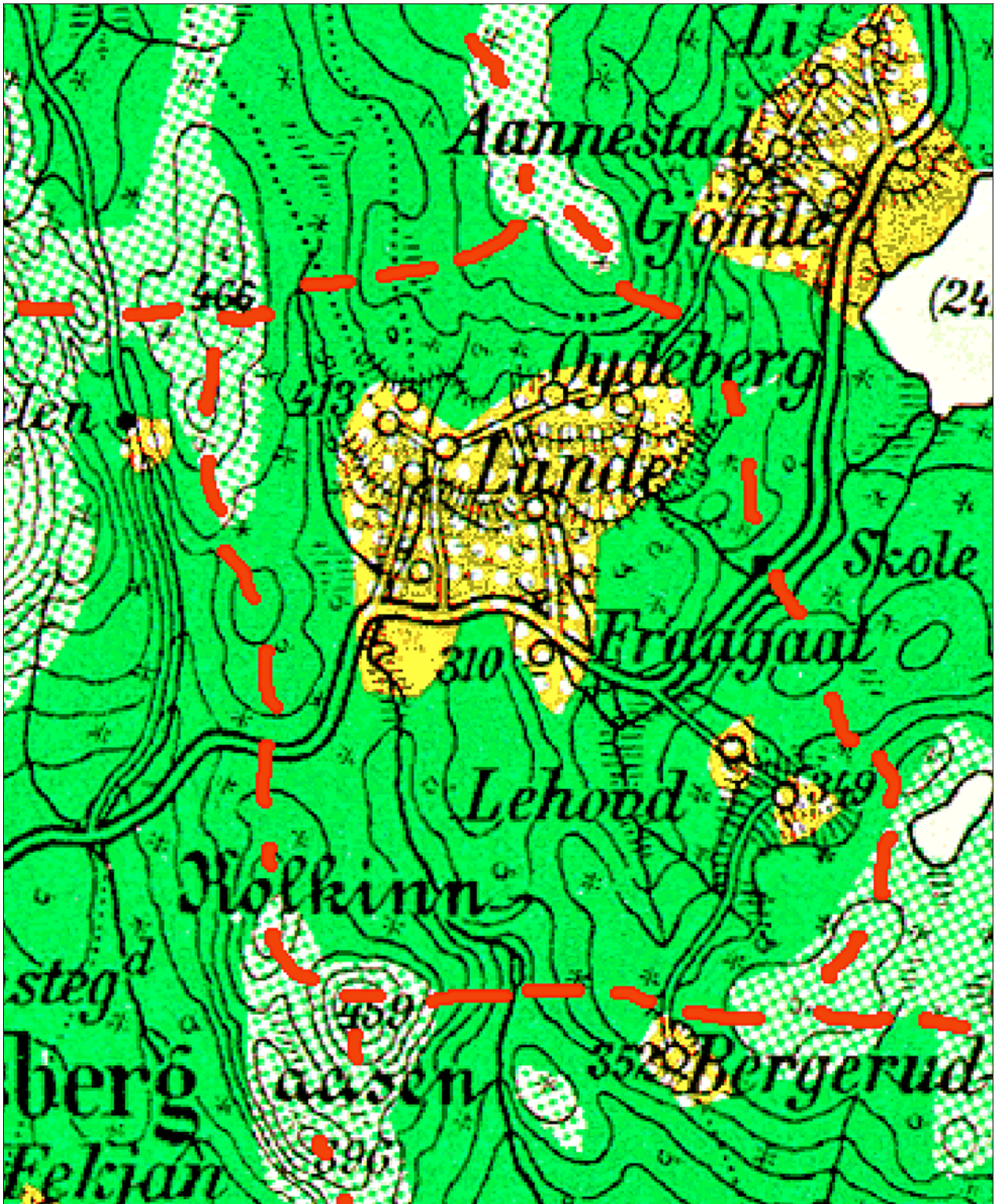

Bilde 29. Som landskapselement er barskogen naturlig nok svært sentral i region 7 Østlandets skogtrakter sine mange landskapsområder. Fra toppen av *Ligrenda* ser man godt hvorfor, bl.a. gjennom hvordan skogen kler dette områdets mange åsdrag, koller, tanger og nes. I *Ligrenda* er også det vakre utsynet til nære vann og fjerne åser med på å heve grendas totale kulturlandskapsverdi.

Bilde 30. Vurderer man *Ligrenda* fra motsatt hold ser man at også *innsyn* er viktig. Her fungerer barskogen som ramme rundt et blikkfang, nemlig jordbruksgrenda i den bratte åssiden. Naturlig nok er også hogstflater et vanlig innslag i slike skogsdominerte landskap, og de fleste steder er ikke hogstflater til særlig "visuell sjenanse". Unntaket er der de bryter med sin "rolle" som ramme rundt godt synlige jordbruksmiljø. Pr. i dag har hogsten overfor *Ligrenda* vært hard, og det skal lite til før det visuelle helhetsinntrykket forringes.

Landskapsområde: 11 Landegrenda

Landskapsområde 11 Landegrenda.

LANDSKAPS-KOMPONENT	Landskapsområde: 11 Landegrenda
Landskapets hovedform	Landskapsområde <i>Landegrenda</i> kunne nok ha inngått som del av <i>Vatnebryrvatnets</i> overordna landskapsrom, men er på grunn av manglende kontakt med vannet og sin særegne åsbeliggenhet "mellom" skog- og dalregionen, blitt avgrenset som et eget lite landskapsområde. Områdets nordre bakvegg dannes av to større åsformer, nemlig <i>Øybergsåsen</i> i nordøst og <i>Sedalsåsen</i> i nordvest. Utsyn herfra avgrenses raskt av den grovkuperte åsprofil i sør med <i>Kolkinnåsen</i> i sørvest og flere mindre koller og knauser hen mot <i>Ørsteinåsen</i> i sørøst. Bunnen av landskapsrommet dannes av en dyp forsenkning mellom alle de ovenfor nevnte åsene, og består både av flate myrpartier og et småskala grovkupert kolleterreng.
Geologiske småformer og løsmasser	Flere mindre småformer danner markante formasjoner av betydning for innredningen av storformen. En slik "små" form er f.eks. å se i områdets nordre bakkant, dvs. den smalt kløftede passasjen mellom <i>Øybergsåsen</i> og <i>Sedalsåsen</i> som her deler bakrommet i to. I den sørvestre delen av området fins en rekke oppstikkende små tredekte bergknatter og knauser, noe som her gir både bunn av landskapsrommet og den søndre åssiden et grovskåret og usymmetrisk preg. Løsmassene i området domineres av et skrint dekke med morene, med enkelte spredte forekomster med tjukkere lag. På enkelte oppstikkende topper eller brattere bergskrenter ses også endel skrinne areal med fjell i dagen.
Vann og vassdrag	Områdets mest iøynefallende vann er det flikete <i>Landetjerna</i> (339,5 m.) nede på myrflatene sør for selve <i>Landegrenda</i> . Med tanke på tilgjengelighet ligger dette tjernet godt til i forhold til grendevei og bebyggelse. I tillegg fins et noe mindre tjern, <i>Svartjern</i> (285 m), like innenfor åskammen og områdegrensa ned mot hoveddalen vest for gården <i>Bergerud</i> . Dette tjernet ligger atskillig mer tilbaketrukket enn <i>Landetjerna</i> , nede i en markant bergforsenkning og omgitt av barskog. Ellers fins ingen store bekker og elver, kun små flombekker.
Vegetasjon	På sørsiden av <i>Landegrenda</i> preges vegetasjonen i den småkuperte bunnen av området av en mosaikk av ulike barskogstyper. Tette granholt på mindre flater, små kollesider og i frodige søkk er vanlig, ofte også langs vei. Mer høyvokst barblandingsskog på god bonitet preger enkelte større flater. På de mest oppstikkende og tørrlendte kollene finnes helst furu på middels bonitet. I tillegg til at barskogen i seg selv er variert, bidrar den grovkuperte <i>Kolkinnåsen-Ørsteinåsen</i> til at skogen også visuelt oppfattes som variert. I den smale passasjen mellom <i>Øybergsåsen</i> og <i>Sedalsåsen</i> ruver høyvokst granskog på god bonitet. På de lave og opplendte kolledragene på begge sider av denne står barskog med høy furuandel på middels bonitet. Også ellers rundt grenda står barskogen tett som bakenforliggende ramme. Innslag av lauvskog er stort, både i kant av innmark og på mindre åkerholmer inniblant englapper og beiter. Flere lauvkjerr bryter opp det brattlendte innmarkspreget, og enkelte lauvforekomster framstår som markante, f.eks. randsona i den lange nedgående eiendomsgrensa mellom <i>Lande øvre/vestre</i> og <i>Lande søre</i> . P.g.a. <i>Landegrendas</i> lune beliggenhet er innslaget av varmekjær vegetasjon forholdsvis høyt. Dette ses bl.a. gjennom forekomsten av flere ulike edellauvtrær. Her er også enkelte eldre styvingstrær. På oppsiden er noe eldre beitemark i ferd med å gro igjen, særlig ved <i>Øyberg</i> . Enkelte areal er også plantet til med gran. Nede ved <i>Landetjerna</i> omkranser en del våtmarks- og myrvegetasjon det vesle tjernet.

<p>Jordbruks- mark og eldre kultur- markstyper</p>	<p>Jordbruksarealene ligger i den sørvendte og noenlunde sammenhengende <i>Landegrenda – Øyberg</i>, samt <i>Lehovdgårdene</i> som ligger mer for seg selv i sørøst og noe nordvendt. Jordbruksarealene har en noe oppbrutt innmarksstruktur, som egentlig er interessant. Flere av gårdene har bevart en del tradisjonelt jordbrukslandskap med rydningsrøyser og styvingstrær, særlig på <i>Øvre Lande</i>, <i>Østre Lande</i> og <i>Østre Øyberg</i>. Her er også en blanding av gjødsla og ugjødsla beiter, gjødsla og ugjødsla slåtteeeng, kruller med edle lauvtrær og kantsoner. Det er registrert styvingstrær på tre av 11 gårder. En del planering, tilgroing og granplanting trekker ned på helhetsinntrykket. Også en god del eldre beitehager er tilgrodd, særlig ved <i>Øyberg</i>. Ned mot <i>Landetjern</i> fins en del fuktige areal, og <i>Myrvoll</i> har en del oppdyrka myrjord. Totalt sett har områdets ulike kulturmarkstyper et middels biologisk mangfold, hvor ingen av gårdene skiller seg merkbart ut.</p>
<p>Tun og eldre jordbruks- bebyggelse</p>	<p>I området er 11 bruk vurdert, alle med fast bosetting. På de fleste tun fins mindre og ombygde tømmerstuer, mens <i>Østre Øyberg</i> har en stor hovedbygning som er svært ombygde. Bare fire av brukene har bevarte tømmerlåver. De fleste gårder har stabbur, nesten bare toetasjes. Det mest spesielle av disse er stabburet på <i>søre Lande</i> som er fra middelalderen. Første etasje av dette toetasjes stabburet har sval i stavverk og er datert 1337. Ellers fins det fire kjellerbuer i området. Gårdsbruk med høy/middels eller høy tunverdi er; <i>Østre Lande</i> (28/3), <i>Vestre Øyberg</i> (33/2) og <i>Nedre Lehovd</i> (28/2).</p>
<p>Totalinntrykk</p>	<p>Landskapsområde <i>Landegrenda</i> er på grunn av sin særegne beliggenhet "mellom" både skog- og dalregionen blitt avgrenset som et eget landskapsområde. Områdets nordre bakvegg dannes av <i>Øybergsåsen</i> i nordøst og <i>Sedalsåsen</i> i nordvest. Utsynet fra selve grenda stoppes imidlertid raskt av en grovkupert åsprofil med <i>Kolkinnåsen</i> i sørvest og flere mindre koller og knauser mot <i>Ørsteinåsen</i> i sørøst. Bunnen av landskapsområdet er en dyp forsinking mellom alle de nevnte åsene, og består av flate myrpartier og et kupert småkulle terreng. Flere viktige småformer finnes, bl.a den smale kløfta mellom <i>Øybergsåsen</i> og <i>Sedalsåsen</i> i nord. Løsmassene domineres av et skrint morenedekke, med enkelte spredte forekomster av tjukkere lag i den nordvendte dalsiden. På disse moreneavsetningene ligger samtlige av områdets gårdsbruk. Også i dette landskapsområdet er barskogen dominerende.</p> <p>Jordbruksarealene ligger i den sørvendte og noenlunde sammenhengende <i>Landegrenda</i> og på <i>Øyberg</i> og <i>Lehovdgårdene</i>. De sistnevnte ligger noe for seg selv i sørøst, og har en mer nordvendt eksponering. Innmarka har en noe oppbrutt struktur, med en blanding av gjødsla og ugjødsla beiter, gjødsla og ugjødsla slåtteeeng, kruller med edle lauvtrær og kantsoner. En del planering, tilgroing av gamle beitehager og granplanting trekker ned helhetsinntrykket. Ned mot <i>Landetjern</i> fins en del fuktige areal, og <i>Myrvoll</i> har en del oppdyrka myrjord. Totalt sett har områdets ulike kulturmarkstyper et middels biologisk mangfold, men ingen av gårdene skiller seg ut.</p> <p>De fleste tun har mindre og ombygde tømmerstuer, mens bare fire bruk har bevart sine gamle tømmerlåver. De fleste tun har stabbur, de fleste i to etasjer, og ellers fins det fire kjellerbuer i området. Bare tre av gårdene har fra middels høy til høy tunverdi (<i>Østre Lande</i>, <i>Vestre Øyberg</i> og <i>Nedre Lehovd</i>). Da gårdene ligger så tett som de gjør bør området i kulturlandskapsammenheng ses under ett for å få en best mulig helhet. Men, fordi området har svært varierende kvaliteter, både når det gjelder landskapsestetiske, bygningsmessige og biologisk mangfoldverdier, har ikke området som helhet noen særlig høy kulturlandskapsverdi.</p>

JJE

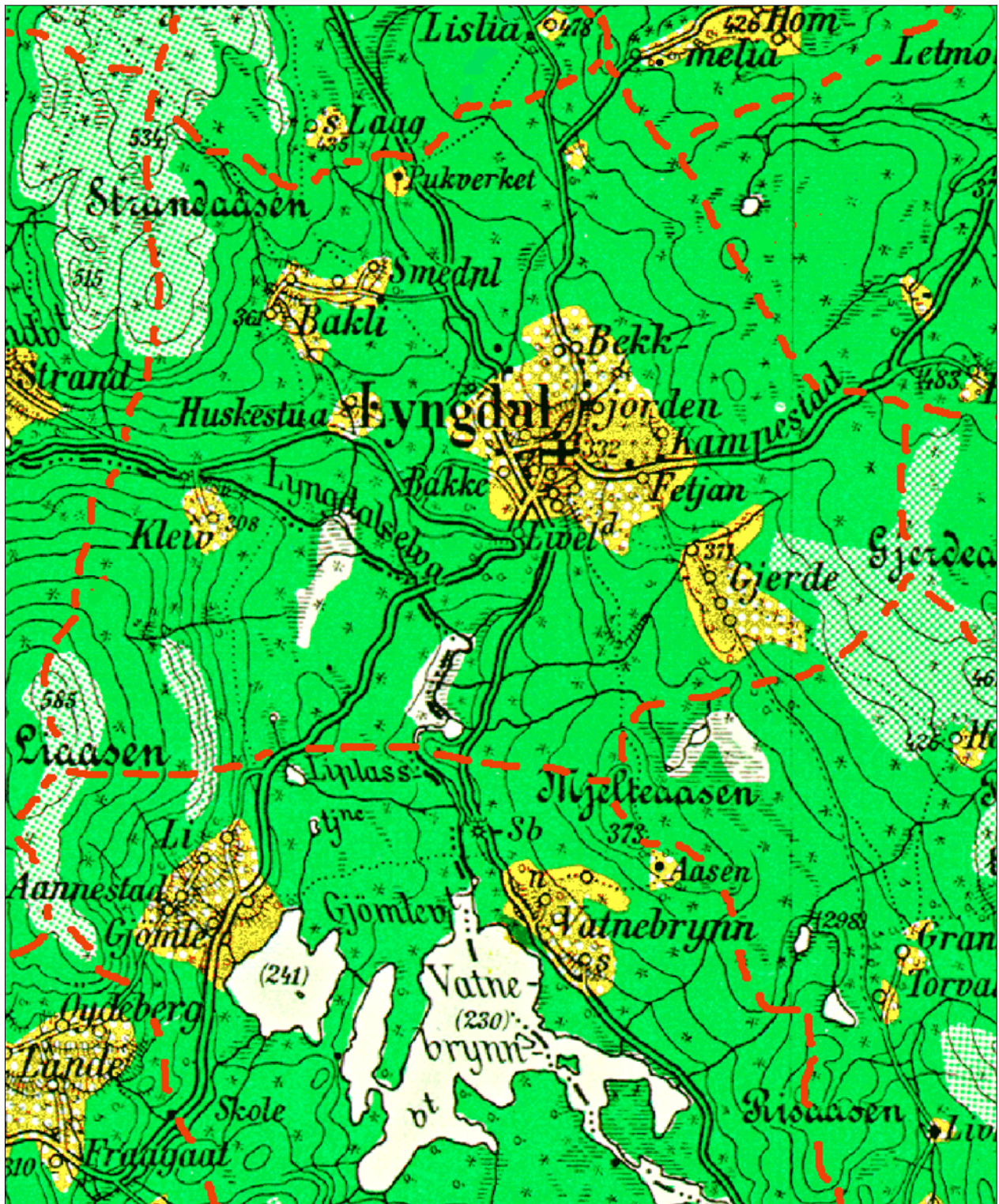
Bilde 31. *Landegrenda* er det minste landskapsområdet i Flesberg, og er avgrenset p.g.a. sin noe særpregede og innestengte beliggenhet mellom dal- og skogregionen. Her er flere mindre gårdsmiljøer, men de fleste ligger oppe i den sørvendte lia. Her er også rester av et alderdommelig kulturlandskap, men området er sterkt preget av ulike moderne tilpasninger. Bildet viser et utsnitt fra øvre del av selve Landegrenda. (F: J. J.)

JJE

Bilde 32. Sørøst i området, litt opp i en mostående slak nordli vendt mot Landegrenda, ligger Lehovdgårdene. Bildet viser *Nedre Lehovd* (28/2) hvor tunet ligger på en liten høyde omgitt av innmark som ligger nede i et lite søkk i både nord og sør. Gården har mange tradisjonelle bygninger og har høy/middels høy tunverdi. (F: J. J.)

Landskapsområde: 12 Lyngdal

Landskapsområde 12 Lyngdal.

LANDSKAPS-KOMPONENT	Landskapsområde: 12 Lyngdal
Landskapets hovedform	Landskapsområde Lyngdal ligger nord i samme overordna landskapsrom som <i>Vatnebryn-vatnet</i> , der dalgangen ender opp i nord-nordøst i en svært slak og vid skålformet krok. Avgrensingen mot landskapsområdet i nord er trukket mellom gårdene <i>Pukverket</i> og <i>Låg søndre</i> , der terrenget slaker ut nordover. Dalgangen er tildels markert i vest hvor nordre del av <i>Liåsen</i> og <i>Strandåsen</i> danner en klar avgrensning og visuell profil. I øst er avgrensingen mer diffus hvor en langslak lisiside strekker seg opp fra 240 til ca 490 moh. Bunnen av landskapsrommet utgjøres av et stort, myrlandt og tildels flatt parti.
Geologiske småformer og løsmasser	Området har få visuelt markante småformer av betydning for landskapsbildet. Et småhuskete preg gir, sammen med vegetasjonen, en stor lokal romlig inndeling, med mange småmiljø i det overordna landskapsrommet. Et eksempel er det huskete preget og en lav og liten mellomås sørøst for <i>Bakli</i> , noe som gjør at den vestre del av grenda blir liggende i ei lita varmekjær dolp innunder <i>Strandåsen</i> , men med stedvis flott utsikt ut mot <i>Vatnebrynvatnet</i> i sør. De fleste steder har den østre lisia en jevn slak karakter, bl.a. i <i>Lyngda sentrum</i> . Løsmassene domineres av morenejord, som oftest av et noe tynt dekke. Tjukkere morenelag finnes særlig ned mot dalbunnen, og i enkelte små bergdrag, som f.eks. sør for <i>Gjerde</i> . Finsorterte elveavsetninger fins kun et lite stykke langs <i>Lyngdalselva</i> mellom <i>Liåsen</i> og <i>Strandåsen</i> like øst for gården <i>Kleiv</i> .
Vann og vassdrag	Området er heller fattig på vann og <i>Lyngdalselva</i> er eneste vannforekomst av en viss størrelse. Fra åspassasjen mellom <i>Liåsen</i> og <i>Strandåsen</i> renner elva noe hastig ned til og forbi <i>Sagfossen</i> før den etterhvert roes, og bukker seg stilt og mer tilbaketrukket gjennom den flate dalbunnen i sør. Langs dette partiet fins to store loner i elveløpet, nemlig <i>øvre-</i> og <i>nedre Lona</i> lengst sør i området. Inneblant de flate myrarealene fins kun et par tjern og småputter. I tillegg ligger <i>Livlandstjernet</i> rett ved fylkesveien. Kun et fåtall små sildrebekker renner gjennom området. Ingen av områdets gårder har direkte tilknytning til vann.
Vegetasjon	Skogsarealene i området har gjennomgående god bonitet, og i den slake vestvendte dalsida dominerer høyvokst granskog. Særlig er granpreget sterk nedenfor <i>Lyngdalsgrenda</i> , men også rundt <i>Bakli-</i> og <i>Gjerde</i> . Innslag av barblandings- eller lysåpen karrig furuskog ses særlig mot de grunnlendte åstoppene nordøst for <i>Lyngdalsgrenda</i> , nord for <i>Bakli</i> eller sørøst for <i>Gjerdegårdene</i> . På samtlige steder veksler boniteten fra middels til liten. I vestlia fins enkelte hogstflater, men de er lite synlig. Målt mot <i>Li-</i> og <i>Landegrendas</i> solvente ligårder er nok området mindre varmekjært. Dette ses bl.a. ved at antall edellauvtrær er generelt sett mindre her, men likevel høyere enn i barskogsområdene i nord og nordøst. Lauvtreinnslaget er dog forholdsvis høyt noe som både skyldes grendestørrelser og en ofte langstrakte form som gir mange kanter. Særlig gjelder dette <i>Lyngdal</i> som også har en flikete form med mange kjerr og lauvkruller. Langs <i>Lyngdalselva</i> fins og enkelte våtmarksareal.
Jordbruksmark og eldre kulturmarkstyper	Jordbruksmarka er her knyttet til grender av ulik størrelse, der særlig <i>Lyngdal kirkebygd</i> kan kalles for en stor skogsgrend. I tillegg hører <i>Gjerdegårdene</i> , <i>Bakli-grenda</i> og enkelte mer spredtliggende gårder med. De fleste gårdene er middels store og ligger helst sør - eller vestvendt til et stykke opp i lia. Den fulldyrka jorda nyttes hovedsaklig til grasfôr til slått og beite. Innenfor området fins også en del mindre areal med gammel kulturmark, men dette er ikke noe framtreddende trekk i landskapet. Området har en brukbar variasjon når det gjelder biologisk mangfold knyttet til hevdholdt kulturmark og/eller restareal. Her nevnes spesielt en del ugjødsle enger, beiter, kantsoner og fuktdrag. Likevel bærer mye av jordbruksarealene et så sterkt preg av modernisering at det biologiske mangfoldet utarmes. Dette har også flere steder skjedd gjennom brakklegging med påfølgende gjengroing. Det er registrert styvings-trær på åtte gårder, mest ask. Av steder med alderdommelig preg og høyt mangfold framheves gårder som <i>Holjerud</i> og <i>øvre Bakli</i> , men begge disse er typisk nok ikke bebodd. Totalt framviser områdets ulike kulturmarkstyper fra middels til høyt biologisk mangfold.

<p>Tun og eldre jordbruksbebyggelse</p>	<p>Totalt er 30 gårdsbruk vurdert. Av disse har 25 fast bosetting og de aller fleste er i drift. De største gårdene ligger både sentralt i selve Lyngdalsgrenda og nær kirken, og flere av dem har både bevart mange eldre bygninger og et helhetlig tunpreg. Det er stor variasjon blant våningshusa, og de eldste er trolig en 1600-talls treromsstue på <i>Fekjan</i> og en stue på <i>Lyngjorda</i> fra 1680 (helt ombygd i 1924). Videre nevnes en stor upanelt midtkammerbygning på <i>Livland</i> (ca. 1850), en stor panelt treromsstue på <i>Øvre Bakli</i> og en stor bygning ombygd i sveitserstil på <i>Mellom-Bekjorden</i>. På de gamle husmannsplassene <i>Høljerud</i> og <i>Kjerstiplassen</i> fins fortsatt små tømmerstuer. Noe under halvparten av bruka har fortsatt tømmerlåve, men de fleste er bygd inn i nyere driftsbygninger. Ellers fins en del driftsbygninger i bindingsverk fra første halvdel av 1900-tallet, mens både <i>Bakke</i> og <i>Nord-Kleivjorden</i> har driftsbygninger med teglstensfjøs fra 1930-åra. Nesten alle bruk har stabbur, og de største gårdene i Lyngdal har to. Det er dobbelt så mange toetasjes som enetasjes stabbur. Seks bruk har fortsatt kjellerbu, noe som er relativt mange i forhold til andre områder i Flesberg. På ca. 1/3 av gårdene finnes det sommerstue i tømmer. Omtrent like mange bruk har vasshus i enten tømmer eller bindingsverk. I tillegg finnes en del vedskjul, fem smier og ca. like mange sommerfjøs.</p> <p>Gårdstun med høy/middels eller høy tunverdi er: <i>Søre Berget</i> (99/5), <i>Nord-Kleivjorden</i> (98/1), <i>Søre Kleivjorden</i> (98/2), <i>Lyngjorda</i> (97/1), <i>Høljerud</i> (90/9), <i>Fekjan</i> (92/1), <i>Nord-Gjerde</i> (93/14), <i>Dalegards-Gjerde</i> (93/9), <i>Øvre Bakli</i> (70/3) og <i>Mellom-Bakli</i> (70/2). Bruk med tun med svært høy verdi er: <i>Livland</i> (95/1) og <i>Mellom-Bekjorden</i> (90/4).</p>
<p>Totalinntrykk</p>	<p>Området ligger i samme overordna landskapsrom som <i>Vatnebrynvatnet</i>, og ender i nord – nord-øst opp i en slak skålformet krok. I vest danner nordre del av <i>Liåsen</i> og <i>Strandåsen</i> en god avgrensing, mens i øst danner en langslak lise side strekker seg opp fra 240 til ca 490 moh en mer diffus grense. Bunnen av landskapsrommet er et stort myrlendt parti oppstykket av småkoller som gir et småhuskete preg. Den tette barskogen gir mange små landskapsrom med bl.a. flere gårds- og grendemiljøer. Løsmassene domineres av morene, og tjukkere morenelag fins særlig mot dalbunnen. Fra åspassasjen mellom <i>Liåsen</i> og <i>Strandåsen</i> renner Lyngdalselva hastig, før den etter <i>Sagfossen</i> buker seg stille og tilbaketrukket gjennom dalbunnen i sør.</p> <p>Jordbruksmarka er knyttet til spredte grender av ulik størrelse, der <i>Lyngdal kirkebygd</i> er den største. <i>Gjerdegårdene</i> og <i>Bakligrenda</i> har et mer typisk smågrendepreg. De fleste gårdene er middels store og ligger sør eller vestvendt til i lia. Dyrka mark består helst av kultureng, men her fins også fine rester med eldre naturenger. Den biologiske mangfold variasjonen på hevdholdt kulturmark og/eller restareal er god, likevel bærer mange marginale jordbruksareal preg av nedlegging med påfølgende gjengroing. Det er registrert styvingstrær på åtte gårder. Totalt sett har området kulturmarkstyper med middels til høyt biologisk mangfold.</p> <p>30 av områdets gårdstun er vurdert. Av disse har 25 fast bosetting hvorav de fleste er i drift. De største gårdene ligger i selve Lyngdal, og flere har mange eldre bygg og et helhetlig tunpreg. På husmannsplassene <i>Høljerud</i> og <i>Kjerstiplassen</i> fins fortsatt gamle tømmerstuer. Nesten alle tun i området har stabbur pluss som oftest ett eller flere småbygg. I tillegg finnes en rekke eldre låver og småhus. Hele 10 gårdstun har fra høy middels til høy tunverdi, mens gårdene <i>Livland</i> og <i>Mellom-Bekjorden</i> har svært høy tunverdi. I lokal kulturlandskapssammenheng har området som helhet høy prioritet. <i>Høljerud</i> og <i>Øvre Bakli</i> er gårder med alderdommelig preg og høyt biologisk mangfold, men ingen av disse er bebodd.</p>

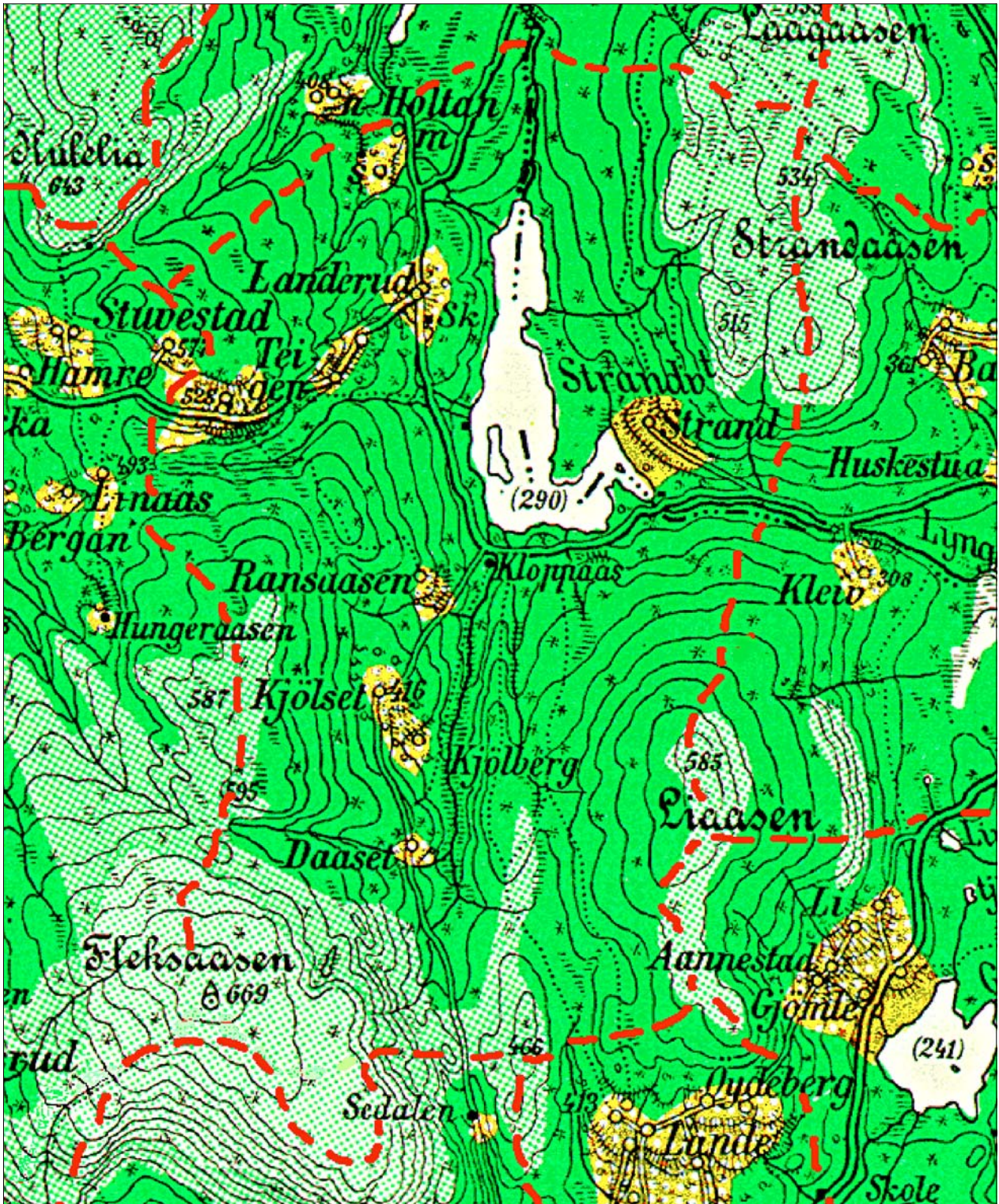

Bilde 33. De største gårdene i området ligger i Lyngdal, og flere av disse har mange eldre bygninger som til sammen danner svært helhetlige tun. Bildet viser et utsnitt fra sentrale deler av Kirkebygda, med bl.a. bygninger på gårdene *nordre Kleivjorden*, *søre Kleivjorden* og *Berget øvre*.

Bilde 34. Husmannsplassen *Holjerud*, nord for Lyngdal, er en av områdets mest verdifulle kulturmiljøer. Her finnes et svært godt bevart bygningsmiljø, samt høye biologiske kvaliteter på gamle ugjødsla og fortsatt hevdholdte slåtteenger. At bruket også blir vakkert avgrenset av skogen øker helhetsverdien ytterligere.

Landskapsområde: 13. Strandevatnet

Landskapsområde 13 Strandevatnet.

LANDSKAPS-KOMPONENT	Landskapsområde: 13 Strandevatnet
Landskapets hovedform	Området har en noe usymmetrisk nord-sørgående dalform, hvor <i>Strandevatnets</i> vannspeil danner bunnen i det overordna landskapsrommet. Rundt selve vannet danner både østre og vestre side tildels bratte vegger gjennom sine 200 meter høye dalsider. Dalgangen fortsetter videre mot nord, men området avgrenses mot <i>Haugesjø</i> ved en kilometerlang småkupert terskel mellom de to vanna. Ved <i>Strandevatnets</i> sørøstre ende dreier dalen østover gjennom et smalt u-forma pass mellom <i>Strandåsen</i> og <i>Liåsen</i> . Sør for <i>Strandevatnet</i> fortsetter den nord-sørgående hovedformen som en stigende dal med form lik en båtkjøl. Her stiger dalbunnen fra 296 m. ved <i>Strandevatnet</i> til ca. 500 m. sør for <i>Dåset</i> . Ulikt u-dalspreget rundt <i>Strandevatnet</i> , har dalgangen opp til <i>Dåset</i> en mer markant v-dals form, dvs. formet av elvegravning og ikke is. I denne dalgangen er mye av kontakten med <i>Strandevatnet</i> borte, og "sidedalen" bør kanskje ses som et eget delområde utfra sin klare v-dalskarakter.
Geologiske småformer og løsmasser	Områdets mange småformer har betydning for småskala inndelingen av det overordna landskapsrommet. En slik form er skaret oppe i vestre dalside, mellom <i>Kulelia</i> (647 m) - <i>Dokkåsen</i> (586 m). Langs <i>Strandevatnets</i> vestsida bidrar en rekke småkoller og bergknatter i midtre deler av lia, bl.a. <i>Natten</i> (359 m), <i>Rugdeberget</i> (409 m) og <i>Kvennberget</i> (365 m), til at dalsida har et småkupert preg. Østre dalside har enkelte småkoller, men framstår likevel med et jevnere preg. Langs <i>Strandevatnet</i> skaper <i>Maurnes-tangen</i> , <i>Strandevika</i> og <i>Bukkøya</i> variasjon til vannspeilet. I nord er terskelen mot <i>Haugesjø</i> mindre markant, men virker her som en områdedeler. Karakteristisk for den sørlig stigende v-dalen er enkelte lune dalskåler i midtre del av vestlia. Morene er dominerende løsmasse, med tildels tjukke avsetninger nederst i <i>Strandevatnets</i> vest side, samt i nedre vestsida i den stigende V-dalen opp mot <i>Dåset</i> . På østsida, og i de øvre deler av vestlia er morenelaget tynnere, men fortsatt tildels sammenhengende.
Vann og vassdrag	Som nevnt er <i>Strandevatnet</i> selve gulvet i landskapsrommet og er et naturlig blikkfang når man enten beveger seg litt oppe i dalsidene eller nede langsetter vannlinja. Selve vannflata har en noe karakteristisk L-form, noe som skyldes at den i sørøst følger u-dalens hovedform inn mot passet mellom <i>Strandåsen</i> og <i>Liåsen</i> . Utover L-formen er strandlinja jevnt symmetrisk, med unntak av to utsikende nes omlag midt på vannets østsida. I tillegg skaper osset til <i>Haugesjøelva</i> i nord og <i>Kjølbergbekken</i> i sør, samt <i>Strandevatnets</i> utløp i sørøst variasjon i strandlinja. <i>Haugesjøelva</i> kommer i et rettlinja løp nordfra, og renner stedvis stritt gjennom et lite juv ved <i>Landerudfossen</i> . Foruten de nevnte elvene, og den vesle <i>Svartebekk</i> i nordvest, har området få småbekker. To av gårdene <i>Øvre Ner-Teigen</i> (53/8) og <i>Holtan søre</i> (55/1,2) har oppdemte dammer.
Vegetasjon	Ved siden av <i>Strandevatnet</i> har vegetasjonen størst betydning for innredningen av landskapet hovedform. Barskogen står som ramme rundt vannet og kler de bratte lisdene helt opp til himmelsjå. Til tross for en del hogst, særlig i østsida er skogens silhuettvirkning godt bevart. På grunn av barskogens tette og høyvokste preg, danner vegetasjonen helst en visuell barriere for storslagne utsyn over vann og motsatt side. Det er derfor verdt å nevne at små hogstflater på <i>nedsida</i> av skogsveier i den vestre dalsida, stedvis bidrar til slike utsyn, og dermed også kan virke positivt for landskapsopplevelsen. Spennvidden i barskogstypene varierer, men med et betydelig innslag av granskog med bærlyng eller lågurt preg. Furuskogen er mindre framtrædende her. Lauvtrær finnes ofte i samblanding med barskog innunder bratte solrike skrenter, men er underordnet i skogbildet. I tillegg finnes en del lauvtrær lokalt i kant av dyrka mark rundt tun, eller som småkjerr og randsoner langs vei og ellers åpne areal.

<p>Jordbruks- mark og eldre kultur- markstyper</p>	<p>Jordbruksmarka ligger mest på enslig liggende ås- og skogsgårder på vestsiden av <i>Strandevatnet</i>, bare innsjøgården <i>Strand</i> ligger på østsiden. I området er det 12 bruk hvorav tre er uten fast bosetting, men det er ikke aktiv jordbruksdrift på alle bebodde bruk. Både områdets jordbruksareal og typer av gårder viser stor variasjon. Nesten samtlige gårder har bevart strukturer og deler av det tradisjonelle høstingslandskapet, dvs. en innmark med tildels små oppstykketeiger og rydningsrøyser inneblant, bl.a. på <i>Kjølberg</i>, <i>øvre Teigen</i>, <i>østre Landerud</i> og <i>søre Holtan</i>. Med tanke på biologisk mangfold fins de mest verdifulle arealene på <i>øvre Teigen</i> og <i>Strand</i>. Her finnes fortsatt ugjødsle og urterike engareal av svært god kvalitet. Flere steder er det edle lauvtrær og styvingstrær registrert på tre av 12 bruk. Det er enkelte fuktige areal av interesse for biologisk mangfold, bl.a. en kunstig dam ved <i>øvre Nerteigen</i>. Området er noe heteroent, og særlig skuffende er det tildels fattige artsmangfoldet på <i>Dåset</i>, som ellers har et temmelig alderdommelig preg.</p> <p>Totalt sett må områdets ulike kulturmarkstyper sies å ha et middels biologisk mangfold, med unntak av <i>Øvre Teigen</i> og <i>Strand</i> som begge har et høyt biologisk mangfold.</p>
<p>Tun og eldre jordbruks- bebyggelse</p>	<p>I området er det 12 bruk, hvorav ni har fast bosetting. På de aller fleste av gårdene fins det bevart mange eldre hus, men med varierende grad av ombygging og forfall. <i>Dåset</i>, som er kommunens bygdetun, utmerker seg både ved et høyt antall hus og høy autentisitet. Her fins ca. 20 eldre bygninger, og trolig hadde mange av Flesbergs store og middelstore gårdsbruk et lignende tun som <i>Dåset</i> ved slutten av forrige århundre. Områdets våningshus viser en viss variasjon, men de fleste er ombygd. <i>Kjølberg</i> er eneste bruk hvor en gammel tømmerstue er bevart uendret. Enkelte sommerstuer og vasshus er bevart, alle i tømmer. Over halvparten av gårdene har fortsatt tømmerlåver, og det fins noen få driftsbygninger i bindingsverk fra midten av 1900-tallet. Nesten alle tun har stabbur, de fleste i to etasjer. <i>Strand</i> og <i>Kjølset</i> har toetasjes bur med sval i stavverk. Området har ellers noen få kjellerbuer og sommerfjøs, smie er det kun på <i>Dåset</i>. Gårder med høy tunverdi er: <i>Kjølberg</i> (36/4) og <i>Strand</i> (69/1,2,3), mens <i>Dåset</i> (35/1) har svært høy verdi.</p>
<p>Totalinntrykk</p>	<p>Det overordna landskapsrommet preges av <i>Strandevatnets</i> store vannspeil og til dels bratte åssider langsetter vannet. Sør for <i>Strandevatnet</i> snevres dalformen inn til en V-dal som stiger mot sør. I denne dalgangen mistes mye av kontakten med vannet. Barskogen står som ramme rundt vannet og kler de bratte lisdene opp til himmelsjå. På grunn av barskogens høyvokste preg danner skogen ofte en visuell barriere for utsyn over vannet. Ulike barskogstyper finnes i mosaikk, men med dominans av granskog med bærlyng eller lågurt preg. Furskoger er mindre framtrædende. Lauvtrær finnes ofte sammen med bartrær innunder bratte og solrike skrenter. Både dalbunnens og åssidene terrengformer virker på områdets romlige karakter, og særlig på <i>Strandevatnets</i> vestsida gir en rekke koller og bergknatter i midtre del av lia til at dalsida har et småkupert preg. I denne dalsida ligger enkelte spredte skogsgårder. Et særpreg for V-dalen i sør er enkelte dalskåler i midtre deler av vest lia. Også her finnes det enkelte gårdsbruk.</p> <p>Jordbruksmarka er underordnet i området, og det som finnes ligger spredt på enslige ås- og skogsgårder på vestsida av <i>Strandevatnet</i> eller oppe i V-dalen. På østsida fins bare ett bruk, nemlig innsjøgården <i>Strand</i>. Området har 12 gårder, hvorav tre er uten fast bosetting. Det er heller ikke jordbruksdrift på alle bebodde bruk. Nær alle gårder har innmark preget av små teiger med rydningsrøyser inneblant. Verdifulle kulturmarkstyper med høyt biologisk mangfold fins bl.a. på <i>Øvre Teigen</i> og <i>Strand</i>. På de fleste av områdets gårder er det bevart flere eldre hus, men med varierende grad av ombygging og forfall. <i>Dåset</i>, kommunens bygdetun, utmerker seg med vel 20 hus og en høy beliggenhet oppe i V-dalen. <i>Kjølberg</i> og <i>Strand</i> har høy tunverdi, mens tunet på <i>Dåset</i> har svært høy verdi. Totalt sett er innsjøgården <i>Strand</i> den mest særpregede gården, med både høyt biologisk mangfold, høy tunverdi og en fin landskapsestetisk beliggenhet.</p>

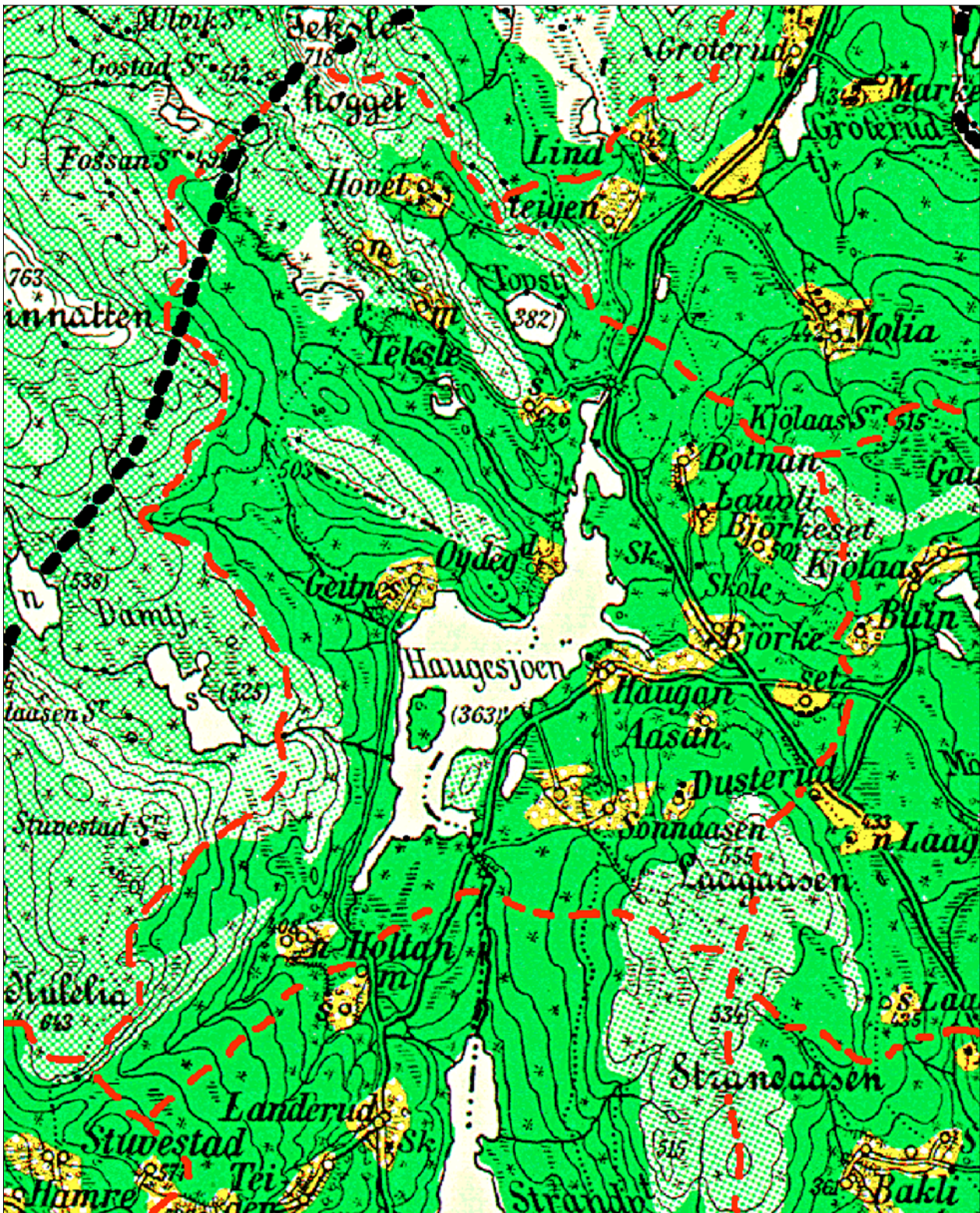

Bilde 35. Innsjøgården *Strand* er eneste gårdsbruk på østsiden av *Strandevatnet*. Med hellning mot vannet er gården godt synlig fra de fleste steder oppe i vest lia. *Strand* er en av få gårder i Flesberg som har høye biologisk mangfoldkvaliteter, høy tunverdi og som også har høy estetisk landskapsverdi p.g.a. sin terrengplassering.

Bilde 36. Flere av gårdene i landskapsområdet har kulturmarkstyper knyttet til den gamle innmarka. En type som er mer uvanlig i Flesberg er beitepåvirket bjørkehagemark. På gården *Kjolberg* finnes et ungt bestand av typen, og her vokser også ballblom på den åpne marka i forkant.

Landskapsområde: 14 Haugesjø

Landskapsområde 14 Haugesjø.

LANDSKAPS-KOMPONENT	Landskapsområde: 14 Haugesjø
Landskapets hovedform	Til forskjell fra <i>Strandevatn</i> har <i>Haugesjø</i> området en mer usymmetrisk hovedform, særlig i nord. I sør ses et mer markant og lett avgrenset daltrau hvor et stort og til dels fliket vannspeil omgis av steile dalsider og hvor u-dalsformen har en jevn åskontur. I nord splittes u-dalsformen opp av tre sørøst-nordvest gående steilt markante bergrygger; <i>Geitnesåsen</i> , <i>Teksleåsen</i> og <i>Linteigåsen</i> . Mellom disse ligger små skogdaler, med et jevnt fall mot bunnen av landskapsrommet, dvs. <i>Haugesjøens</i> nordende. Fordi kontakt med <i>Haugesjø</i> er liten fra disse skogdalene kan de ses som egne delområder. Lengst i nord er grensa trukket mellom <i>Linteigåsen</i> og <i>Blåmyråsen</i> , dvs. i langs vannskillet mellom <i>Haugesjøen</i> og <i>Horgevatnet</i> .
Geologiske småformer og løsmasser	<i>Tekslehogget</i> (721 m.) er områdets mest særprega "småform". Til tross for sin særegne oppstikkende snau topp er den kun synlig fra noen få steder i området, og er et like stort blikkfang i tilgrensende områder. De tre sørøst-nordvest gående bergryggene er her regnet som en del av landskapets hovedform, men er også viktig for områdets romlige innredning, særlig i områdets to små skogdaler. På østsida av <i>Haugesjøen</i> er passet mellom <i>Blåmyråsen</i> og <i>Lågåsen</i> en småform av betydning for gjennomgang til landskapsområdet i sørøst. Sør i <i>Haugesjøen</i> danner <i>Geitnesholmen</i> en lav og bred terskel som demmer opp <i>Haugesjøen</i> , småformer av betydning for vannkonturen i bunnen av landskapsrommet. Til forskjell fra <i>Strandevatnet</i> i sør har dalsidene her også en betydelig mer kantet topografi, og hvor særlig vestre dalside er uregelmessig oppstykket med hyller, skrenter, avsatter og et utall golde og godt synlige fjellblotninger. Løsmassene i området er tildels beskjedne, med dominans av et tynt moredekke, ofte oppstykket av fjell i dagen. Tjukkere morenelag finnes mer spredt.
Vann og vassdrag	<i>Haugesjø</i> (367 m.) er områdets sentrale blikkfang og danner et stort gulv i det overordna landskapsrommet. På grunn av en usymmetrisk vinkelform er vannflata sentral i flere små landskapsrom, bl.a. ved <i>Holtanvika</i> , <i>Damvika</i> , <i>Brøtanvika</i> , <i>Fingarsvika</i> , <i>Plassepollen</i> og <i>Svartvika</i> . I tillegg til <i>Haugesjø</i> fins også andre vannforekomster. I vestlia renner bl.a enkelte bekker/småelver; <i>Holtanbekken</i> , <i>Mestrandbekken</i> og <i>Teksleelva</i> . I tillegg renner <i>Haugesjøelva</i> ut i sørøst. <i>Teksleelva</i> er større og mer mangfoldig enn småbekkene forøvrig. Lengst opp i "Teksledalen" samler den vann fra flere små myrtjern, før den etterhvert slynger seg rolig gjennom en flat og hengende dalstubb ved <i>Stormyran</i> . Herfra kaster den seg igjen ut til neste flate dalparti, hvor den fyller det vesle <i>Valetjernet</i> før den slipper seg ut og ned til <i>Haugesjøvatnet</i> . I sidedalen lenger nord fins en virkelig idyll, nemlig <i>Tovstjern</i> , i en rund amfiformet iserodert botn. På østsida fins få vannforekomster, med unntak av <i>Plasstjern</i> som drenerer ut i <i>Haugesjøelva</i> sørøst for <i>Haugesjøen</i> . I tillegg nevnes <i>Bjerkesettjern</i> og <i>Botnantjern</i> .
Vegetasjon	Barskogen dominerer landskapsbildet i hele området. Særlig i vestre dalside langs søndre del av <i>Haugesjøen</i> er furuskogen framtreddende, der den glissent kler de mange berghyller, skrenter, avsatter og fjellblotninger som fins her. På motsatt dalside er jordsmonnet noe bedre og her vokser mer blandingspreget barskog på midlere bonitet. På grunnlendt mark nede i dalbunnen dominerer ofte glissen furuskog langs vannflata, særlig i øst. Granskog er også vanlig, særlig i de to sidedalene i nord, men fins ellers også mer spredt knytta til tjukkere jordlag. Lauvskogen er her betinget av kulturpåvirkning, og fins derfor helst i tilknytning til eldre kulturmarkstyper rundt gårdene, eller som småbestand innunder solrike brattheng. Til forskjell fra <i>Strandevatn</i> området fins det her også en del større myrer. Mest sammenhengende og av størst betydning for landskapsbildet er myrene oppe i "Teksledalen", hvor myreareal dekker dalbunnen i de flate etasjevise dalpartiene.

<p>Jordbruks- mark og eldre kultur- markstyper</p>	<p>Her er ingen større sammenhengende jordbruksområder og gårdene ligger enten enkeltvis eller parvis sammen spredt rundt <i>Haugesjø</i>, eller mer tilbaketrukket i sidedaler som <i>Teksle</i>-gårdene i <i>Teksleelvas</i> dalføre og <i>Håvet</i> innunder <i>Tekslehogget</i>. Gårdene er små og innmarksarealene er helst mellom 10 og 30 da. Minst fire av området bruk er fraflytta. Jordbruksarealene har variert eksposisjon og beliggenhet. <i>Geitnes</i> ligger lunt og sørvendt, <i>Nordre Haugan</i> ligger flatt og nordvendt, mens <i>Bjørkeset</i>-gårdene ligger tilnærmet vestvendt. To gårder drives fortsatt som melkebruk, <i>søre Tekle</i> og <i>nedre Bjørkeset</i>. De fleste bruk har fulldyrka eng, men det finnes også noen varierte rester av natur-eng og beiter. Særlig på <i>Håvet</i> er det store engareal som er tildels lite gjødsa. Enkelte engareal har svært høy verdi, men disse er små. De fleste eldre kulturmarkstyper er forøvrig i forfall gjennom gjengroing. Fuktareal mot <i>Haugesjø</i> eller langs vassårene er det lite av, med unntak av grasmyrene langs <i>Teksleelva</i>, som nok er gamle myrslåtter. Under <i>Geitnesåsen</i> og <i>Teksleåsen</i> finnes en del edle lauvtrær, men det er kun sett styvingstre på <i>Fram-Holtan</i> og i utmarka (alm) under <i>Tekslehogget</i>. Vurdert under ett har området kulturmarkstyper et middels biologisk mangfold.</p>
<p>Gårdstun og eldre jordbruks- bebyggelse</p>	<p>20 av områdets gårdsbruk er vurdert, hvorav fire er uten fast bosetting. Eldre våningshus i godt bevart stand er det få igjen av; likevel nevnes <i>Vest-Holtan</i> og <i>Geitnes</i> med enetasjes midtkammerbygninger og <i>nedre Bjørkeset</i> som er ombygd i sveitserstil, men som siden er tilbygd og noe modernisert. Den freda stua på <i>Vest-Holtan</i> (1700-tallet) har høy verdi. Ellers fins noen sommerstuer (de fleste tømmer) og vasshus (de fleste i bindingsverk). Området har 6 tømmerlåver, som alle er bygd inn i større driftsbygninger, i tillegg til flere driftsbygninger i bindingsverk fra første halvdel av 1900-tallet. Nesten alle bruk har stabbur, kun to har to stykker, og det er flest toetasjes. Stabburet på <i>Me-Teksle</i> er i to etasjer og har sval i stavverk. Ellers fins også to kjellerbuer, <i>øvre Sønåsen</i> og <i>øvre Bjørkeset</i>, et par smier og noen få sommerfjøs. Helhetlige gårdstun med mange bygninger er det få av, og de fleste tun har ett eller flere hus som bryter med tradisjonell byggeskikk. Gårder med høy tunverdi er: <i>Fram-Holtan</i> (55/4) og <i>Geitnes</i> (56/1), mens tunet på <i>vestre-Holtan</i> (55/5) har svært høy verdi.</p>
<p>Totalinntryk</p>	<p><i>Haugesjø</i>området er mer usymmetrisk formet enn <i>Strandevatnet</i>, og ligner et stort daltrau som splittes av tre sørøst-nordvestgående bergrygger i nord. Mellom disse ligger små skogdaler som heller mot <i>Haugesjøen</i>. Mest markante formasjon er <i>Tekslehogget</i>. Dalsidene har en betydelig kantet topografi, og særlig er vestsiden oppstykket av hyller, skrenter, avsatser og fjellblotninger. Barskog dominerer, mens små lauvbestand finnes nær gårdenes innmark eller som lauvkruller under solrike brattheng. Her er også en del større myrer, særlig oppe i "Teksledalen" hvor myrareal danner terrasser i dalpartiene. <i>Haugesjø</i> er områdets blikkfang og danner gulvet i det overordna landskapsrommet. Som følge av en usymmetrisk strandlinje avgrenser småformer langs vannets bredder flere mindre landskapsrom. I sidedalen lenger nord er <i>Tovstjern</i> en idyll der den omkranses av barskog i en vakker amfiformet botn.</p> <p>Området mangler sammenhengende jordbruksområder. Skogsgårdene ligger spredt rundt <i>Haugesjø</i>, eller tilbaketrukket i hengende sidedaler. Gårdene er små, ofte med innmarksareal mellom 10 og 30 da. Dyrka markas beliggenhet varierer fra sørvendt til flatt eller nordvendt. To gårder har melkekyr, mens de fleste dyrker gras. Enkelte teiger med natureng er svært artsrike, men de fleste kulturmarkstyper er i sterkt forfall p.g.a. gjengroing. De fleste gårder har bevart et eller flere gamle uthus/driftsbygning, mens våningshusa ofte er påbygd og modernisert. Helhetlige gårdstun med mange bygninger er det få av, mest fordi de fleste tun har ett eller flere nye hus som stilmessig bryter med de øvrige bygningene. Tun med høy verdi er: <i>Fram-Holtan</i> og <i>Geitnes</i>, mens tunet på <i>Vestre-Holtan</i> har svært høy verdi. Alle tre er verdifulle i kulturlandskapsammenheng; de to <i>Holtangårdene</i> bl.a. også fordi de landskapsmessig har særegen beliggenhet på en topp i den nordøstvendte bakkete innmarka, og innsjøgården <i>Geitnes</i> ved sin lune plassering innunder en berghammer ved <i>Haugesjø</i>. Også <i>Tekslegårdene</i> og <i>Håvet</i> framheves p.g.a. beliggenhet i et særegent naturlandskap.</p>

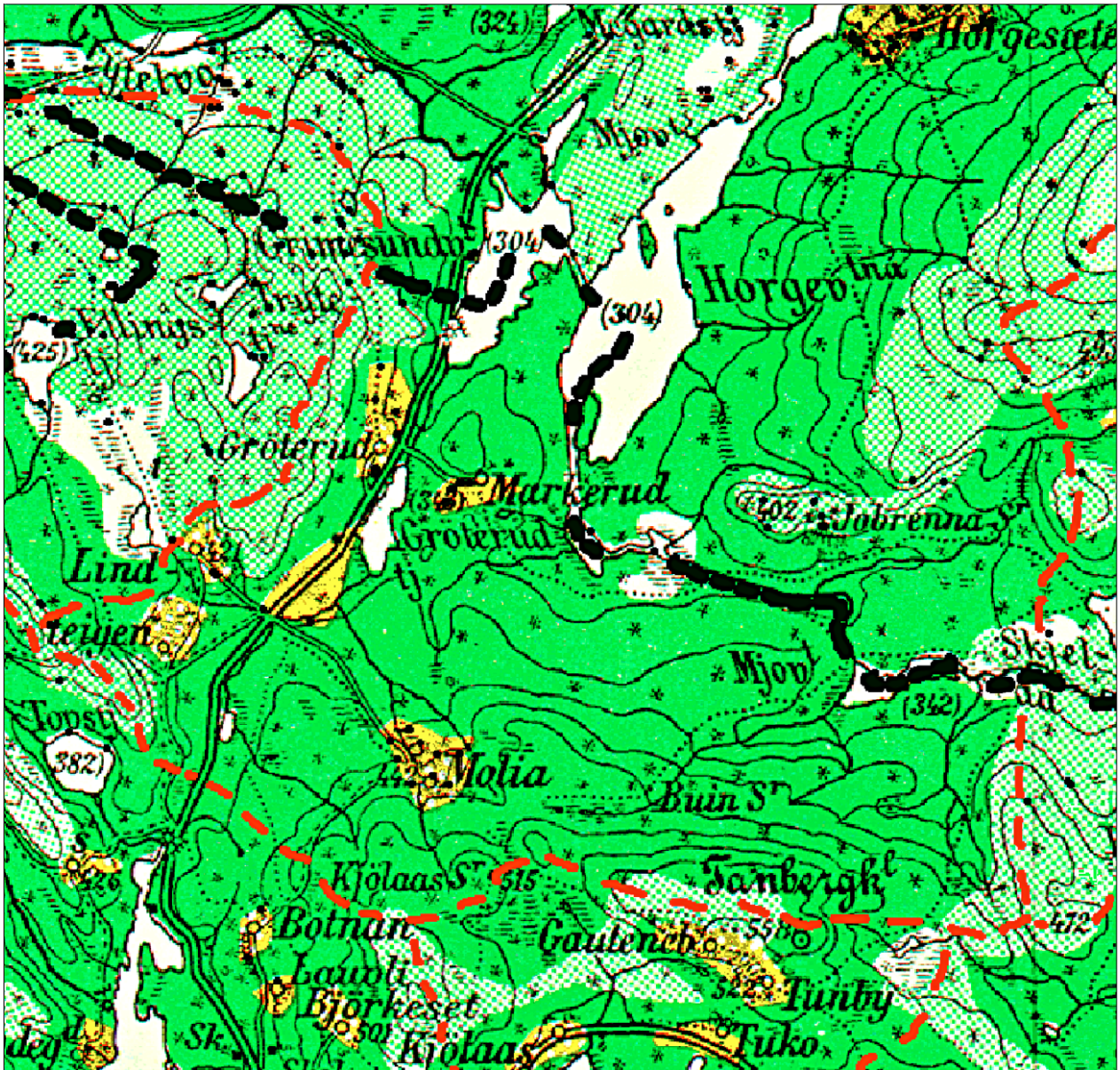

Bilde 37. Haugesjøområdet domineres av en dalgang, barskog og et stort vannspeil. I slike landskap spiller små jordbrukslapper først og fremst en viktig rolle som biotop for et ”annerledes” biologisk mangfold enn skogen rundt har, men også som blikkfang. Bildet viser *nordre Haugan* i nordøstenden av Haugesjøvatnet.

Bilde 38. Profilen til det karakteristiske *Tekslehogget* er et sentralt landemerke i nordre del av Flesberg. Selv om den ligger mot *Haugesjøområdet* er den godt synlig fra flere steder langs gjennomfartsveien, også utenfor kommunen. Innunder disse villvakkre naturformasjonene ligger noen få enkeltliggende gårdsbruk, bl.a. *Håvet* og *Teksle sør* som begge så vidt skimtes på bildet. Bildet er fotografert fra *Brotan øvre*.

Landskapsområde 15. Horgevatnet

Landskapsområde 15 Horgevatnet.

LANDSKAPS-KOMPONENT	Landskapsområde: 15 Horgevatnet
Landskapets hovedform	Horgevatnet landskapsområde er noe atypisk fra øvrige områder som inngår i landskapstypen <i>innsjødominerte åstrakter</i> , noe som mest skyldes landskapets hovedform. På vestsiden er nemlig en mer bratt og markant dalside tett mot vann, erstattet med en mer langstrakt og rolig fallende åsside. Dette gir <i>Horgevatnet</i> på denne siden mer preg av et grunt nedsenket speil med en tilstøtende slak åsside nær vannet, og som først stiger markant i høyde et stykke lenger mot vest. På østsida er åssida derimot "normal" og står igjen fram som en tildels steil og markant vegg i det overordna landskapsrommet.
Geologiske småformer og løsmasser	Også den geologiske innredningen preges av en mindre dramatisk hovedform på vestsida, og kun et fåtall småformer kan kalles framtrødende her, f.eks. den vesle <i>Markerudåsen</i> sør for <i>Grimesundvatnet</i> . Likevel har den vestre åssiden et småkupert preg, noe som skyldes en betydelig mosaikk av små, lave koller og drag i det flate lendet like vest for <i>Horgevatnet</i> . Tilsvarende terrengformasjoner fins også på <i>Horgevatnets</i> østsida, men blir her langt mer kamouflert i den raskt stigende åssida. Områdets løsmasser domineres av et skrint, sammenhengende dekke med morenejord, som bare stedvis veksler med større fjellblotninger eller sammenhengende tynne morenelag.
Vann og vassdrag	Til tross for et lavt senket vannspeil så har vannkomponenten stor betydning for landskapsbildet i de fleste deler av området. Dette skyldes både mange vannforekomster, men og de største vannenes langstrakte form. Mest karakteristisk er <i>Horgevatnet</i> (308 m), med en særdeles langstrakt og smal nord-sørgående form. Strandkonturen er helst rettlinjet, og grenser i øst mot et slakt hellende terreng som flere steder gir god oversikt ut mot vannet. På sørvestsiden binder et smalt sund <i>Horgevatnet</i> sammen med det mellomstore <i>Grimesundvatnet</i> som igjen har en smal, forbindelse med det vesle <i>Mjovatn</i> i nord. Alle disse tre vanna ligger i samme høyde. Vest for <i>Horgevatnets</i> nordende ligger et annet mellomstort vatn, <i>Gåsetjern</i> (323 m.), men som ikke er forbundet med <i>Horgevatnet</i> . En rekke mindre vatn og skogstjern finnes og spredt, bl.a. <i>Grøterudtjern</i> lengst i sør, <i>Gørrtjern</i> i sørvest, <i>Øvre- og nedre Megardstjern</i> i vest, samt <i>Langtjern</i> , <i>Toretjern</i> og <i>Tjernhaugtjern</i> i nordvest. <i>Gryteelva</i> i sørvest er og et viktig vannløp, med flere store elvehøler. En del småbekker renner også gjennom området, bl.a. flere sildrebekker over innmarka til <i>Horgeseter</i> (Sigdal) i nordøst.
Vegetasjon	Ulike barskogstyper dominerer og preger landskapsbildet i hele området. I den mer bratte østsiden består vegetasjonen av forholdsvis monotone granskoger på midlere boniteter, og trolig med bærlyng- og småbregnepreg i feltsjiktet. En del hogst og enkelte store hogstflater er og med på å prege denne åssiden. Både nede i selve dalgangen og vest for vannene er det mer grunnlendt, og her fins et betydelig innslag av glissen furuskog. Fattige nedbørsmyrer er hyppig forekommende på flater og i bunn av bergdrag, og preger forholdsvis store områder i den slake vestre åssida. Overgang mot noe rikere våtmarksvegetasjon, finnes rundt enkelte tjern, bekkeutløp og evjer. Her er lauvtrevegetasjon mer sparsomt forekommende, og fins helst som et mer dominerende innslag rundt områdets spredte gårder og smågrender.

<p>Jordbruks- mark og eldre kultur- markstyper</p>	<p>I Flesberg ligger områdets jordbruksareal i tilknytning til spredte gårder med <i>Grøterudtjernet</i> som midtpunkt. Gårdene er noe større småbruk, med innmarksareal på mellom 23 og 53 da. Av områdets åtte gårder har bare fire bruk fast bosetting, men endel jordbruksmark på fraflytta gårder holdes fortsatt i hevd. To av gårdene har fortsatt husdyrhold, <i>Molia</i> (melkekyr) og <i>Grøterud</i> (foringsdyr). En av gårdene, <i>Nord-Linteigen</i>, er gått helt ut av drift og er i sterkt forfall. Det meste av gårdenes innmark er fulldyrka eng, og det er registrert få og små areal med gammel kulturmark. Sett under ett har området et påfallende lavt biologisk mangfold, og mangler intakte ugjødsle slåtteeenger og styvingstrær. De gamle beitehagene er stort sett gjengrodd. Jordbruksarealene og gårdene i Sigdal kommune er ikke vurdert her. Totalt sett har kulturmarkstypene på Flesberggårdene et lavt biologisk mangfold.</p>
<p>Tun og eldre jordbruks- bebyggelse</p>	<p>Det er åtte Flesberggårder. Et av bruka, <i>Nord-Lindteigen</i>, er gått helt ut av drift og er i sterkt forfall. Av våningshus nevnes bygningene med sveitserstilspreget på <i>Markerud</i> og <i>søre Lindteigen</i>. Det er ingen bevarte tømmerlåver igjen i området, kun noen få bindingsverkslåver fra første halvdel av 1900-tallet. Alle gårder har stabbur, to av dem har to stykker, og det er omtrent like mange enetasjes som toetasjes. Stabburet på <i>Nord-Lindteigen</i> med sval i stavverk framheves spesielt. Ellers finnes det bare et fåtall andre hus som sommerstuer, vasshus og smier, og bare ett sommerfjøs som dessuten er i dårlig stand. Ingen av områdets tun har kjellerbu. Gårder med høy tunverdi er: <i>Søre Lindteigen</i> (59/1) og <i>Markerud</i> (61/1).</p>
<p>Totalinntrykk</p>	<p>Innenfor landskapstypen <i>innsjødominerte åstrakter</i> er Horgevatnet noe atypisk, bl.a. fordi landskapets hovedform har mer langstrakte og rolig fallende åssider, særlig i vest. Dette gjør at <i>Horgevatnet</i> møter en tilstøtende åsside som stiger slakt i høyde mot vest. I øst har åsen en mer markert profil i det overordna landskapsrommet. For gårdsbruk har hovedformen betydning for gårdenes synlighet. Dvs. at gårder i den mer bratte østsida ofte har utsyn/er synlige, mens gårder på vestsida blir liggende mer skjult. På Flesberg siden av landskapsområdet er hovedformen mest knyttet og med form som et uoversiktlig dalpass. Området domineres av barskog, og i øst setter en del store hogstflater sitt preg på åssida. Fattige nedbørsmyrer finnes på flater og i bunnen av bergdrag i den slake vestlia. Også her er lauvtrevegetasjon sparsom, og ses helst rundt områdets spredte gårder og smågrender. Med unntak av <i>Grøterudtjernet</i> er ikke vannkomponenten like visuelt viktig som på Sigdalsida.</p> <p>Områdets åtte Flesberg gårder ligger spredt langs enten åsfoten eller noe opp i åssidene med <i>Grote-rudtjernet</i> som midtpunkt. Gårdene er små, med innmarksareal mellom 23 og 53 da. Kun fire gårder har fast bosetting og gårdsdrift, men disse holder også noe av jorda til de fraflytta gårdene i hevd. Det meste av innmark er fulldyrka eng, og det er få areal med gammel kulturmark. To gårder har husdyr (<i>Grøterud</i> og <i>Molia</i>), noe som i skjøtselssammenheng er en viktig ressurs dersom man ønsker at områdets nå gjengrodde beitehager igjen blir beitet. Vurdert under ett har området et påfallende lavt biologisk mangfold. Arkitektonisk er det stor variasjon, bl.a. fordi våningshus og låve ofte er av nyere dato. Alle tun har stabbur, men bare et fåtall øvrige småhus finnes. En fraflyttet gård, <i>Nord-Lindteigen</i>, er i sterkt forfall, men stabburet her framheves. Tun med høy verdi er <i>Søre Lindteigen</i> (59/1) og <i>Markerud</i> (61/1).</p>

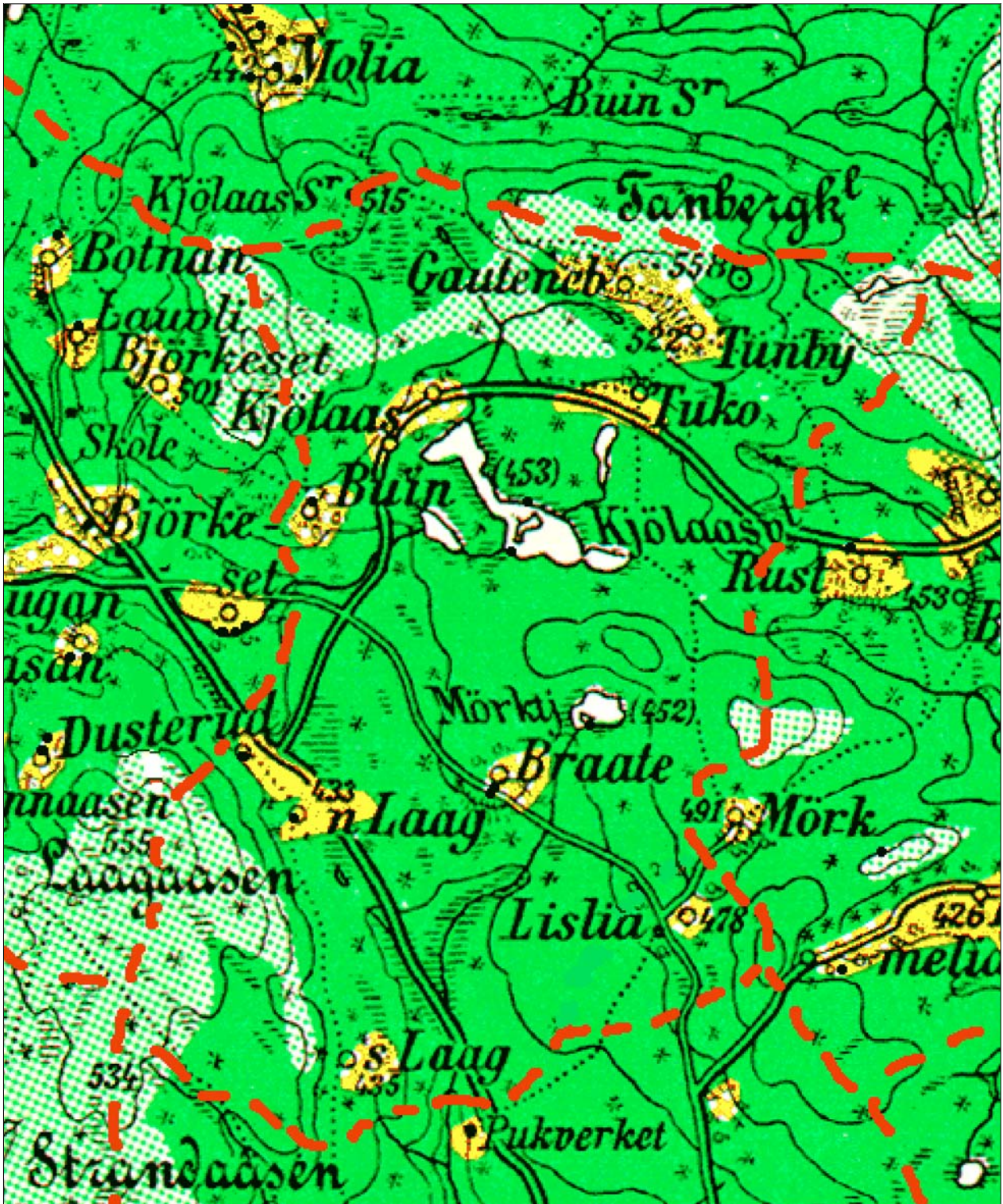

Bilde 39. Som tilsvarende landskapstyper i Flesberg domineres *Horgevatn* området av barskog og store vannspeil. Til forskjell fra *Strandevatnet* og *Haugesjøen* har imidlertid *Horgevatnet* et mer storlinjet og rolig preg, noe som skyldes hovedformens slake åser. I forkant av bildet ses gården *Flatin*.

Bilde 40. *Søre Linteigen* er en gård som særlig utmerker seg ved et stort antall bygninger. Til tross for at flere av disse er fra 1900-tallet, har tunet likevel en høy verdi. Dette skyldes først og fremst at bygningene har tradisjonell form og farge, at de utfyller hverandre ved sin beliggenhet + at tunet er fri for nyere inngrep. (F: J. J.)

Landskapsområde: 16. Låg – Bjørkeset – Kjølås

Landskapsområde 16. Låg – Bjørkeset – Kjølås.

LANDSKAPS-KOMPONENT	Landskapsområde: 16 Låg - Bjørkeset - Kjølås
Landskapets hovedform	Landskapets hovedform er lite entydig og består av et vekselvis flatt og/eller småkupert skogsterreng (420 - 470 m.) omgitt av oppstikkende og markante åser. Mest markant er <i>Lågåsen</i> i sørvest (550 m), som her danner en steil og østvendt bakvegg i landskapsområdet. I nordvest og nord avgrenses området av et annet og slakere åsdrag fra <i>Blåmyråsen</i> (570 m.) til <i>Tandbergkollen</i> (550 m.) i nordøst. Herfra avgrenses området mot øst over et diffust og krovkupert kollelandskap, bl.a. over <i>Rusthøgda</i> (510 m.), <i>Mørkhøgda</i> (525 m.) og fram til <i>Lisliåsen</i> (520 m.). Fra sistnevnte er grensa mot sør trukket langs toppen av den slake åsbrinken som herfra gravdvis heller ned mot <i>Lyngdalsområdet</i> , før den sør for gården <i>Låg søre</i> igjen trekkes opp i <i>Lågåsen</i> . Bunnen av det overordna landskapsrommet består av to mindre dalforsenkninger med delvis sammenhengende flate myrreal, dvs. fra <i>Lågmyran</i> i sør til grensa mot <i>Bjørkeset nedre</i> i nordvest og forsenkningen rundt <i>Kjølåsvatnet</i> i nordøst. I områdets midtre deler finnes et mer småkupert skogsterreng.
Geologiske småformer og løsmasser	De geologiske småformene er av vesentlig betydning for områdets romlige innredning, og består av et utall små bergkoller, knatter og rygger som stykker opp og danner et uoversiktlig landskapsbilde med mange små landskapsrom og enkeltmiljøer. I øst er de mest markante av disse småformene, bl.a. <i>Rusthøgda</i> , <i>Mørkhøgda</i> , <i>Lisliåsen</i> brukt som områdedelere mot området Austskogen i øst. Mellom de to sistnevnte høydene i sørøst fortsetter et bredt berglendt og knattete drag mot foten av <i>Blåmyråsen</i> i nordvest. Dette bergdraget skiller områdets to store og flate myrlendte partier fra hverandre. Områdets løsmasser domineres av et tynt dekke med morene, men flekker og enkelte større lokaliteter med tjukkere morenedekke finnes og inneblant, særlig langssetter gjennomfartsveien i de søndre deler av området.
Vann og vassdrag	Til tross for at området er vannrikt har ikke vannforekomstene noen stor visuell betydning for området som helhet, noe som skyldes det småkuperte og uoversiktlige terrengetes evne til å skjule vannspeilene. Unntaket er deler av <i>Kjølåsvatnet</i> som er godt synlig der veien går tett ved. Likevel finnes flere myrpytter, skogstjern og ett mellomstort vann, særlig i nordvest med bl.a. <i>Bjørkesettjernet</i> (435 m.), <i>Butjern</i> (458 m.), det langflikete, smale og sørøst-nordvest strakte <i>Kjølåsvatnet</i> (460 m.) og <i>Tukotjern</i> (461 m.). I øst ligger <i>Mørktjern</i> (458 m.) omgitt av et berglendt terreng, til forskjell fra øvrige tjern som preges av det flate myrlendet de ligger i. Oppe i nordåsen finnes og et par småtjern; <i>Gautnebbtjørn</i> (500 m.) og <i>Ulvetjern</i> (496 m.). I tillegg finnes også enkelte småbekker, særlig i tilknytning til områdets mange myrflater. I nordvest drenerer disse mot <i>Haugesjø</i> , mens de i sør renner ned mot <i>Lyngdal</i> . Kun to gårder kan sies å ha tett relasjon til et større vann, nemlig <i>Kjølås østre</i> og <i>vestre</i> ved <i>Kjølåsvatnet</i> .
Vegetasjon	Ulike barskogstyper dominerer områdets skogsvegetasjon fullstendig. Furu opptrer hyppig i ulike skogsbestand, særlig i og rundt myrreal eller oppå grunnlente koller og bergdrag med lav bonitet. Likevel finnes det mye storvokst barblendingsskog med vekslende innhold av både gran og furu. Store og mer homogene granskogsbestand finnes på midlere boniteter eller bedre, f.eks. som innunder <i>Lågåsen</i> eller i hellingene ned mot <i>Mørktjern</i> . Tett granskog finnes som mindre bestand i senkninger mellom grunne bergkoller, langssetter bekkedrag, men og på godt jordsmonn langs vei. Reine lauvskogsareal eller blandingsskoger med stort lauvtreinnhold finnes nesten ikke, unntatt i umiddelbar nærhet av åpen innmark rundt områdets spredtliggende gårder. Flere av disse lauvtrebestandene kan være beitehager i hevd som f.eks. ved <i>Lågstykket</i> og <i>Gautnebb</i> eller mer gjengrodd som ved <i>Buin</i> , <i>Kjølås østre</i> og <i>Tuko</i> . Varmekjære edellauv-trær finnes nesten ikke med unntak av enkelte tuntrær som f.eks. aska på <i>Bråtå</i> . Fraværet av varmekjære lauvtrær viser bl.a. at området har et mer ugunstig klima enn f.eks. hoveddalen, noe som også vises av områdets gamle lauvingstrær som her er den vanlig forekommende selja. Rester av slike trær er bl.a. registrert på <i>Buin</i> og <i>Bråtå</i> . Innenfor området gir store fattige myrflater et stedvis sterkt preg på landskapsbildet.

<p>Jordbruksmark og eldre kulturmarkstyper</p>	<p>Jordbruksmarka ligger tilknyttet spredtliggende gårder henholdsvis nord for <i>Kjølåsvatnet</i> og rundt <i>Lågmyrene</i>, som oftest i foten av en større li eller åskam med enten sør eller østvendt eksponering. Totalt er det 11 bruk i området og, unntatt de to åsgårdene på <i>Lislia</i>, betegnes samtlige som skogsgårder. Nesten alle har jordbruksdrift. Fem gårder, <i>Lågstykket</i>, <i>søre Låg</i>, <i>nordre Lislia</i>, <i>østre Kjølås</i> og <i>vestre Kjølås</i>) må karakteriseres som svært små (mellom 14 og 17 da innmark), mens de øvrige har fra 27 til 41 da innmark, unntatt <i>nord-Låg</i> som har 95 da. Endel jordbruksmark er eng som i nyere tid er anlagt på tidligere myrareal. Både p.g.a. jordtype, driftsform og en kort historisk bruk mangler disse arealene et kulturbetinget biologisk artsmangfold som f.eks. eldre ugjødsle tørrenger. Ingen av gårdene har store areal med eldre kulturmark, men de fleste har bevart noen små restpartier. Enkelte artsrike og flotte tørrbakker finnes likevel, bl.a. ved <i>Kjølås</i>, samt små og spredte fragment av friskfuktig ugjødsle slåtteeeng. På flere gårder er engarealene i forfall, bl.a. på <i>vestre Kjølås</i>, <i>Buin</i>, <i>Tuko</i> og <i>Bråta</i>. Eldre styvingstrær (selje) er registrert på <i>Buin</i> og <i>Bråta</i>. Totalt sett har områdets ulike kulturmarkstyper et middels biologisk mangfold.</p>
<p>Tun og eldre jordbruksbebyggelse</p>	<p>Området har 11 bruk, og nesten alle er fast bebodd og i drift. De fleste gårdene er små til middels store. Ingen av områdets våningshus utmerker seg særlig, de fleste er nyere eller relativt sterkt ombygd. Det er noen få sommerstuer og vasshus, nesten alle er nyere og i bindingsverk. Et fåtall tømmerlåver fins, samt et par driftsbygninger i bindingsverk fra begynnelsen av 1900-tallet. Noe som er ganske spesielt er de to fjøsa i reisverk, på <i>søre Låg</i> og <i>Lislia</i>. De fleste gårder har stabbur, og det er omtrent like mange enetasjes som toetasjes. På <i>søre Låg</i> har stabburet sval i stavverk. <i>Søre Låg</i> og <i>Tuko</i> har kjellerbu. Av øvrige bygninger i området fins et par smier, og trolig bare ett sommerfjøs. Dette ligger på <i>Tuko</i> og er i dårlig stand. Bare tunet på <i>Tuko</i> (74/1) har høy verdi.</p>
<p>Totalinntrykk</p>	<p>Landskapets hovedform er et vekselvis flatt og småkupert skogsterrang omgitt av lave åsdrag. Mest markant er <i>Lågåsen</i> i sørvest. Bunnen i landskapsrommet består av to mindre dalsenkninger med delvis sammenhengende flate myrareal fra <i>Lågmyran</i> i sør til <i>Bjørkeset nedre</i> i nordvest, samt forsenkningen rundt <i>Kjølåsvatnet</i> i nordøst. Områdets midtre deler har et mer knattet og småkupert skogsterrang. Et utall lave bergkoller, knatter og rygger danner et landskap med mange mindre landskapsrom. I øst er avgrensningen av bl.a. <i>Rusthogda</i>, <i>Mørkhøgda</i> og <i>Lisliåsen</i>. Her dominerer barskogen fullstendig. Ulike furuskogstyper er vanlig, særlig i og rundt myrareal eller oppå grunnlendte koller. Her er også mye storvokst barblandingsskog og granskog, f.eks. innunder <i>Lågåsen</i> eller i hellinger mot <i>Mørktjern</i>. Rein lauvskog fins bare rundt spredtliggende gårders innmark, ofte som gjengrodde gamle beitehager. Fravær av edellauvtrær vitner om at området har et mer ugunstig klima enn hoveddalens solvendte dalsider.</p> <p>Området har 11 gårdsbruk og nesten alle er bebodd og i drift. Jordbruksmarka ligger spredt, henholdsvis nord for <i>Kjølåsvatnet</i> og rundt <i>Lågmyrene</i>, og helst innunder en større li eller et åsdrag. Med unntak av åsgårdene på <i>Lislia</i>, er gårdene typiske skogsgårder. Fem gårder, <i>Lågstykket</i>, <i>søre Låg</i>, <i>nordre Lislia</i>, <i>østre Kjølås</i> og <i>vestre Kjølås</i>) karakteriseres som små (14 – 17 da innmark). På flere gårder består dagens innmark også av gamle myrareal som er oppdyrka i nyere tid. Ingen gårder har store areal med eldre kulturmark, men de fleste har små grester med godt artsmangfold. Totalt sett har området et middels biologisk mangfold.</p> <p>Ingen våningshus utmerker seg, og de få sommerstuer og vasshus som fins er nyere og i bindingsverk. Noen få tømmerlåver og et par driftsbygninger i bindingsverk fra begynnelsen av 1900-tallet finnes. De fleste gårder har stabbur. Bare <i>Tuko</i> (74/1) har høy tunverdi.</p>

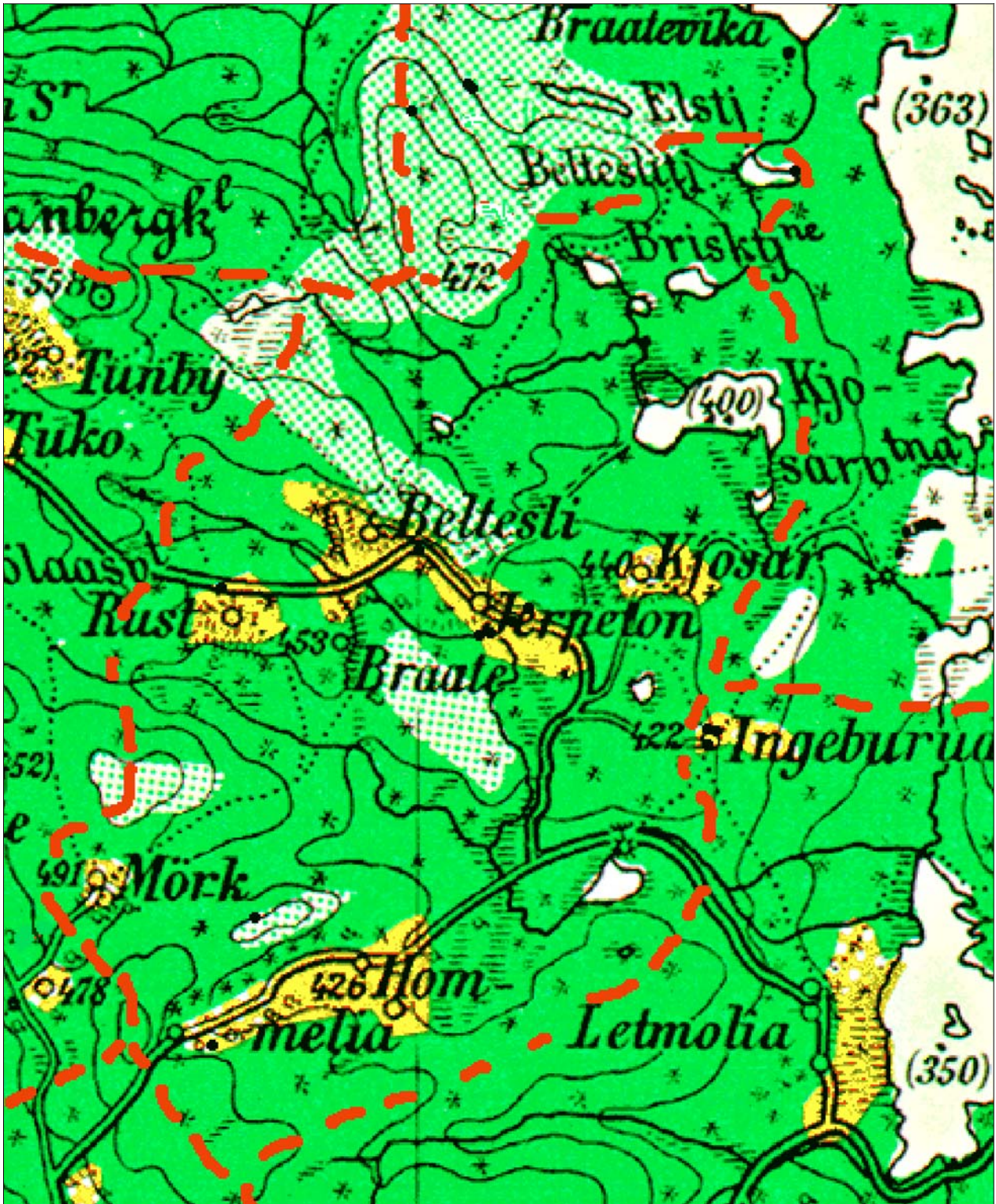

Bilde 41. Området har 11 gårdsbruk og nesten alle er bebodd og i drift. Jordbruksmarka ligger spredd i området, henholdsvis nord for *Kjølåsvatnet* og rundt *Lågmyrene*, og helst innunder en større li eller lav åskam. Med unntak av åsgårdene på *Lislia*, er resten av gårdene typiske skogsgårder. Store deler av dagens innmark består av gamle myrer som er blitt oppdyrka i nyere tid. Bildet viser *Gautenebb* (t.v.) og *Tonby*.

Bilde 42. Åsgårdene på *Lislia* skiller seg fra skogsgårdene med sin flotte utsikt. At området ligger høyt i forhold til f. eks hoveddalen, ses også ved fraværet av naturlig voksende varmekjære lauvtrær. Det er derfor typisk at det var den hardføre selja som helst ble styvet her "oppe". Dette kan fortsatt ses på to gårder, *Buin* og *Bråta*.

Landskapsområde: 17. Austskogen

Landskapsområde 17. Austskogen.

LANDSKAPS-KOMPONENT	Landskapsområde: 17 Austskogen
Landskapets hovedform	Landskapets hovedform er et storformet skogsplatå med et ujevnt bølgende og grovkupert preg. Kun i sørøst-øst har området en klar avgrensning, nemlig langs åsbrinken mot innsjø-områdene <i>Letmolivatnet</i> og <i>Lauvnesvatnet</i> . Mot sørvest, vest og i nord følger områdegrensa mellomstore åser og bergdrag, som bl.a. <i>Snukkeåsen</i> (478 m.), <i>Homelihøgda</i> (507 m.), <i>Lisliåsen</i> (524 m.), <i>Mørkhøgda</i> (525 m.), <i>Rusthøgda</i> (524 m.), <i>Tannbergkollen</i> (556 m.) og <i>Seteråsen</i> (475 m.). Innenfor disse navngitte høydene ligger de sentrale deler av landskapsområdet nede i en svært fliket forsenkning (mellom 435 og 475 m.o.h.), unntatt i nordøst hvor det kuperete platået ved og rundt <i>Kjosarvatnet</i> (402 m.) har svak helning mot <i>Lauvnesvatnet</i> .
Geologiske småformer og løsmasser	Ved siden av de geologiske småformene som er nevnt over som områdedelere, finnes et utall småkoller og bergdrag som ytterligere deler den ovenfor nevnte forsenkningen til en rekke mindre landskapsrom, f.eks. <i>Homeliåsen</i> (498 m.) mellom <i>Homelia nedre</i> og <i>Mørk</i> og "Hjerpetonkollen" (472 m.) mellom <i>Hjerpeton</i> og <i>Kjosar</i> . Områdets løsmasser domineres av et tynt og usammenhengende dekke morenejord, særlig oppe på åskammene og kollene lengst i nord. I de midtre og søndre deler av området finnes derimot det skrinne morenedekket oftere i mosaikk med et dypere jordlag. Et relativt stort antall myrer av ulik størrelse gjør at området har en del torvjord. Denne jordarten ble atskillig mer skattet før enn nå, og tidligere bruk henger bl.a. igjen i navn som <i>Torvstrømyra sørøst</i> for <i>Rust</i> .
Vann og vassdrag	Området har ingen store vann som danner markante blikkfang, bare et par mindre skogstjern som har visuell betydning for landskapsbildet i små delområder. Et unntak er det mellomstore <i>Kjosarvatnet</i> (402 m.) som i nordøst er et sentralt landskapselement i det bakenforliggende og skogs- og myrterrenget mellom <i>Kjosar</i> og <i>Lauvnesvatnet</i> . Tilhørende samme delområde og vannsystem finnes også flere små skogstjern, bl.a. <i>Ulvemyrpytten</i> (424 m.), <i>Heimretjerna</i> (444 m.), <i>Bresketjern</i> (404 m.) og <i>Åstjern</i> (410 m.). Samtlige av disse er forbundet med <i>Kjosarvatnet</i> gjennom en rekke mindre bekker, og tilsammen danner de øvre del av <i>Letmolivassdraget</i> . Fra <i>Kjosarvatnet</i> renner <i>Kjosarbekken</i> østover gjennom <i>Vesletjern</i> (402 m.) i et svært myrlendt terreng. I sørøst finnes et stort og sirlig bekkesystem i et markant skogs- og myrterreng. I tilknytning til bekkedragene finnes det fire små tjern; <i>Gåstjern</i> (437 m.), <i>Orretjern</i> (423 m.), <i>Damtjern</i> i <i>Homelibekken</i> (417 m.) og <i>Deiletjern</i> (424 m.), og herfra drenerer alt vannet mot vest til <i>Letmolivatnet</i> . I vestre del av området er vannforekomstene heller få, med unntak av tre småtjern i nordvest. Ingen av områdets skogsgårder har så tett nærhet til vann at det har betydning for gårdens visuelle landskapsbilde.
Vegetasjon	I dette skogsområdet dominerer barskogens ulike vegetasjonstyper fullstendig. Til forskjell fra landskapsområdet i vest virker det å være bedre bonitet i dette området, noe som gir grunnlag for mer storvokst skog. Dette ses særlig i de østre deler der tett granskog stedvis dominerer slake ller og bekkedrag, som f.eks. nordøst for <i>Homelia</i> , rundt <i>Mørk</i> og i et belte langs bekkedraget sør for <i>Rust</i> . I mosaikk med granskogen ses ofte storvokst barblandings-skog eller mer homogen furuskog, i tillegg til at glisne bestand med furu ofte dominerer grunnlente koller og bergdrag. Lengst nord i området er det skrint jordsmonn og lavere bonitet. Dette gjenspeiles i glisne skogsbestand, gjerne dominert av furu, men stedvis også av barblandinger eller bare gran. Her finnes det enkelte tette gransnar, særlig langsetter fuktige drag. I de vestre deler av området, finnes en del åpne myrer som gir skogbildet et variert preg. Reine lauvskoger, eller blandingskog med stort lauvtreinnhold er sjeldent og finnes nesten utelukkende som oppslag på hogstflater eller rundt gårdenes innmarksareal. Langs flere jordekanter danner storvokst osp, bjørk, rogn og/eller selje fine blikkfang. Området har trolig et gunstigere klima enn området i vest, da det på enkelte gårder er registrert en del varmekjære arter, bl.a. har to gårder styva ask som tuntre; <i>Kjosar</i> og <i>Mørk</i> .

<p>Jordbruks- mark og eldre kultur- markstyper</p>	<p>Jordbruksarealene er typisk for områdets skogsgårder, og gårdenes innmark har bare stedvis innbyrdes kontakt med hverandre. I tillegg ligger noen gårder isolert mellom ”grendene”. Totalt er det ni gårdsbruk i området, med svært varierende drift. To av gårdene er ikke fast bebodd, mens tre bruk fortsatt har melkekyr, <i>nedre Homela</i>, <i>Rust</i> og <i>Hjerpeton</i>. Bruksstørrelsen på disse gårdene veksler fra små til middels små bruk (dvs fra 32 til 94 da innmark) og blir tildels intensivt drevet. Bare <i>Hjerpeton</i> har noe eldre hagemark som fortsatt brukes som beite. De fleste gårdene har grasfôrproduksjon, unntatt <i>Kjosar</i> som også dyrker hvete. I området fins det flere fine areal med ugjødsla slåtteeeng og tørrbakker med bra biologisk mangfold. Mer fuktige kulturmarkstyper fins det lite av. Styvingstrær er kun sett på to gårder, nemlig i tunet (ask) på <i>Kjosar</i> og <i>Mørk</i>. Totalt sett har områdets kulturmarkstyper bevart et lavt til middels biologisk mangfold.</p>
<p>Tun og eldre jordbruks- bebyggelse</p>	<p>Området har ni bruk, og bare to av dem er uten fast bosetting. Gårdene er middels store og tuna har delvis flatbygdspreget, dvs. med forholdsvis store bygninger. Området har noen eldre våningshus som stort sett er ombygd tidlig på 1900-tallet. Både <i>Rust</i>, <i>Belteslia</i> og <i>Hjerpeton</i> har to våningshus. Noen av gårdene har og sommerstuer. Ellers finnes det kun to tømmerlåver, men disse er innebygd i nyere driftsbygninger. De fleste av de andre tuna har driftsbygninger i bindingsverk fra første halvdel av 1900-tallet. Syv av ni bruk har stabbur, men bare <i>Hjerpeton</i> har to stykker. De fleste tun har også vedskjul. Av annen småhus bebyggelse fins det to smier og to sommerfjøs, ellers er det lite. Følgende gårdsbruk har tun med høy verdi: <i>Kjosar</i> (80/3,4) og <i>Homeliberget</i> (87/1).</p>
<p>Totalinntrykk</p>	<p>Landskapets hovedform er et storformet skogsplatå med et ujevnt bølgende og grovkupert terreng. Kun i sørøst-øst har området en klar avgrensning. Mot sørvest, vest og i nord følger områdegrensa mellomstore åskammer og bergdrag. Innenfor disse ligger områdets sentrale deler i en stor uoversiktlig forsenkning. Her finnes også et utall småkoller og bergdrag som ytterligere stykker området i flere mindre landskapsrom. Løsmassene består helst av et tynt og usammenhengende morenedekke, særlig på åskammer og koller i nord. Barskogen dominerer, og innslaget av storkogst skog er betydelig. I de østre deler er granskogen vanligst i slake hellinger og langs bekkedrag. I mosaikk med granskog ses også barblandingsskog eller mer glissen furuskog. I vest finnes åpne myrer som gir skogbildet variasjon. Rene lauvtre-bestand finnes nesten bare som oppslag på hogstflater eller rundt gårdene. Langs flere jorde-kanter danner storkogst osp, bjørk, rogn eller selje fine randsoner og blikkfang. Jordbruket er typisk for områdets skogsgårder, og gårdenes innmark ligger som oftest isolert og omgitt av skog. Det er ni bruk i området med varierende drift. To er ikke lenger bebodd, mens tre bruk fortsatt har melkekyr. Bruksstørrelsen er typisk for skogregionen og varierer fra små til mellomstore bruk (32 til 94 da innmark) med intensiv grasfôrproduksjon. Området har flere fine tørrbakker og ugjødsla slåtteeiger med bra biologisk mangfold, men vurdert samlet har kulturmarkstypene likevel bare fra lavt til middels biologisk mangfold. Gårdstuna har delvis flatbygdspreget, dvs. med forholdsvis store bygninger. Enkelte eldre våningshus finnes, men disse er ofte ombygd tidlig på 1900-tallet. Noen gårder har sommerstuer. De fleste tun har driftsbygninger i bindingsverk fra første halvdel av 1900-tallet. Syv av ni bruk har stabbur, og de fleste tun har vedskjul. I tillegg finnes to smier og to sommerfjøs. Gårder med høy tunverdi er <i>Kjosar</i> (80/3,4) og <i>Homeliberget</i> (87/1).</p>

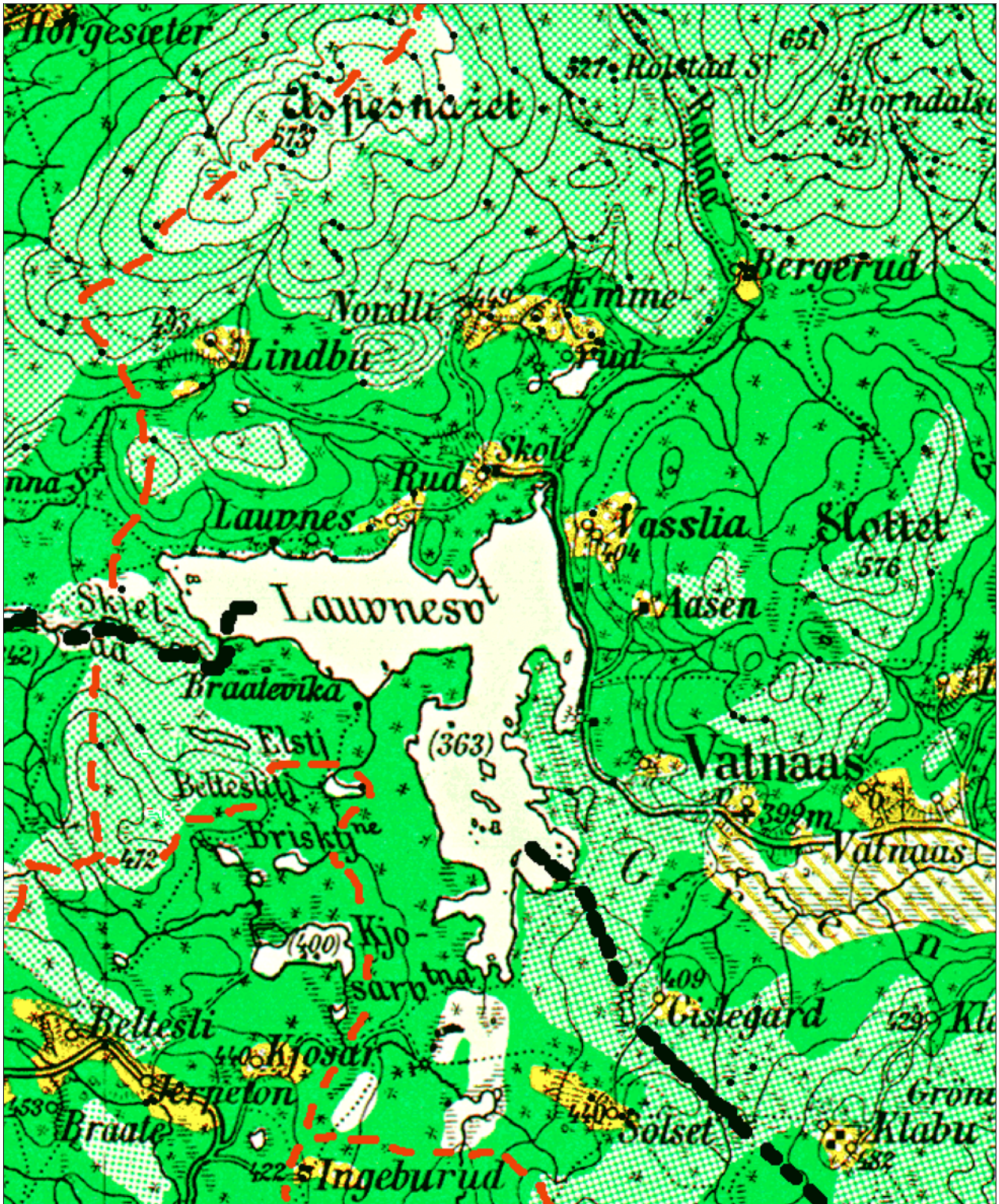

Bilde 43. Områdets jordbruksarealer er typisk for skogsgårdene, der de ligger som spredte lysninger i et barskogsdominert landskap. Totalt er det ni gårdsbruk i området, med svært variert drift. To av gårdene er ikke lenger bebodd, mens tre bruk fortsatt har husdyrhold. Brukstørrelsen varierer fra middels små til mellomstore bruk (32 til 94 da innmark) med intensiv grasfôrproduksjon. Bildet viser skogsgården *Rust*.

Bilde 44. Med blåneutsikt mot både nord og øst er *Mørk* den eneste åsgården i området. Tunet har flere gamle hus, men det nye våningshuset trekker (i en *kulturhistorisk* sammenheng) ned på tunets arkitektoniske verdi p.g.a. brudd i farge og stilart. *Mørk* har likevel flere fine kulturelement i tunet, bl.a en stor styvet ask.

Landskapsområde: 18. Lauvnesvatnet

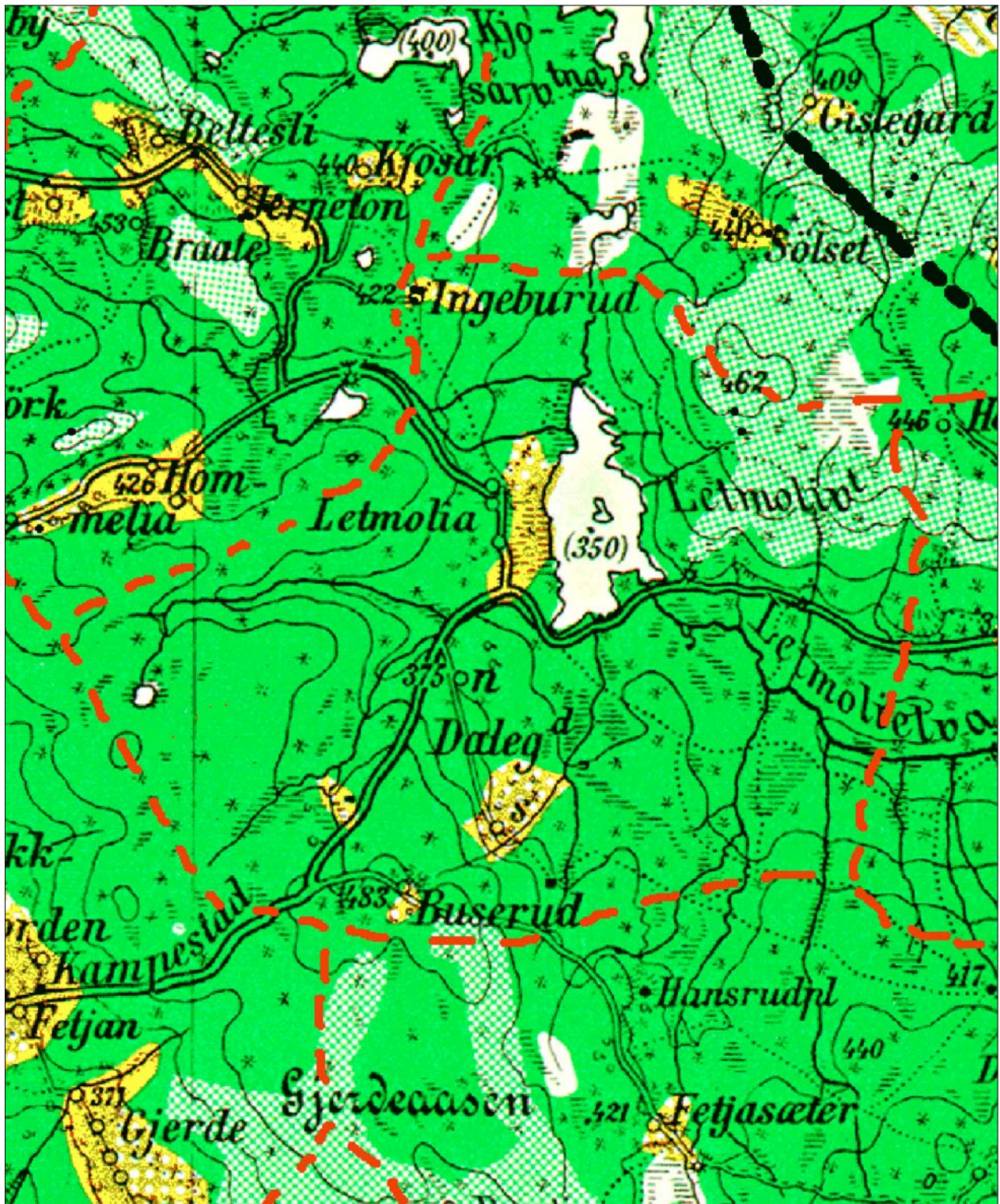
Landskapsområde 18. Lauvnesvatnet.

LANDSKAPS-KOMPONENT	Landskapsområde: 18 Lauvnesvatnet
	Fordi det i området bare finnes en Flesberg gård, og området i hovedsak ligger i Sigdal kommune, vil ikke naturgrunnlaget i det overordna landskapsrommet bli beskrevet her. Likevel tar vi med beskrivelsen av jordbruksmark og bebyggelse på Sølset, samt evaluering av gården.
Jordbruksmark og eldre kulturmarkstyper	I området fins det bare en Flesberg gård, nemlig åsgården <i>Sølset</i> (82/1), i tillegg til minst ni Sigdals gårder som ikke er undersøkt her. <i>Sølset</i> ligger som en liten lysning forholdsvis høyt og fritt oppe i den vestvendte skogkledte åshellinga, med utsikt til <i>Lauvnesvatnet</i> og åser og fjell nordover. Innmarka (30 da) består hovedsakelig av fulldyrka og velholdte engareal, som er noe oppstykket av åkerholmer. Artsmessig er disse engene noe preget av gjødsling, men har temmelig fine overganger med mer naturlig engvegetasjon i kanter og bryn. Langs jordekanten i øst fins et fint steingjerde. En del eldre beiter rundt dagens innmark er gjengrodd. Generelt har <i>Sølsets</i> jordbruksareal et middels biologisk mangfold, men med klare positive trekk ut fra at arealene er så velholdt.
Tun og eldre jordbruksbebyggelse	Tunet til <i>Sølset</i> ligger 440 m.o.h. og er i likhet med mange andre gårder i Flesberg et tun med forholdsvis mange eldre bygninger; våningshus med enkelte sveitserstilselment, drifts-bygning med tømmerlåve og et toetasjes stabbur. Tunet på <i>Sølset</i> (82/1) har høy verdi.
Totalinntrykk	I kulturlandskapssammenheng har gårder som <i>Sølset</i> en verdi først og fremst ved sin isolerte beliggenhet i landskapet. Ut fra statistiske materialer kan en se at tendensen de siste tiår har vært at stadig flere slike einbølte ”avsidesliggende” småbruk blir nedlagt, noe som er negativt for de barskogsdominerte skogstraktene våre både ut fra et kulturhistorisk og et biologisk mangfold perspektiv, men også for variasjonen i skogtraktene visuelle landskapsbilde. At tunet på <i>Sølset</i> er ansett å ha en høy bygningsmessig verdi, samt at kulturmarkstypene har et middels biologisk mangfold gjør gården interessant å bevare i et kulturlandskapsperspektiv.

Bilde 43. På *Sølset* er den 30 da store innmarka hovedsakelig fulldyrka eng, men som i kanter og bryn også har fine partier med naturlig engvegetasjon. Rundt dagens innmark finnes en del eldre beiter som nå er gjengrodd. Å ”tilbakeføre” disse, slik at f.eks steingjerdet langs jordet i øst trer bedre fram i landskapsbildet, kan være et aktuelt tiltak også av betydning for et biologisk mangfold knyttet til gårdens innmarksareal. (F: J. J.)

Landskapsområde: 19. Letmolia

Landskapsområde 19 Letmolia.

LANDSKAPS-KOMPONENT	Landskapsområde: 19. Letmolivatnet
Landskapets hovedform	Hovedformen er del av en større dalgang som starter oppe ved <i>Lauvnesvatnet</i> og ender nede ved <i>Øgården</i> i <i>Øvre Eiker</i> . Sentralt blikkfang er det middels store <i>Letmolivatnet</i> (354 m.o.h.) i nord-øst, med form som et lavt senket basseng omgitt av dalgangens lave åser.. Både vannet og myrflatene i forlengelsen av denne, danner gulv i selve landskapsrommet. Rett nord for vannet avgrenses området av to lave åser, <i>Plassåsen</i> (402 m.) og <i>Brennåsen</i> (418 m.), som sammen danner en naturlig terskel mot neste område. Øst for vannet blir området avgrensa av den bratte lia mellom <i>Bjønnåsen</i> (460 m.) og <i>Snauåsen</i> (401 m.). Mot øst åpner landskapsrommet seg nedover, og grensa er trekt ned dalsida øst for <i>Bakkenbekken</i> , over <i>Letmolielva</i> nedenfor <i>Kringletjern</i> (340 m.), og opp den lange, slake sørlia til <i>Rustmyrdammen</i> (378 m.). Herfra følger grensa stigningen vestover fram til <i>Buserudhøgda</i> (507 m.), der den dreier mot <i>Duluåsen</i> (501 m.) i nord og fram langs åskammen på høyden med gården <i>Ingebu</i> (450 m.).
Geologiske småformer og løsmasser	De geologiske småformene består helst av småknauser, mindre koller og bergdrag. Særlig markant er de i dalbunnen sørøst for <i>Letmolivatnet</i> , der de lave bergknattene gir lendet et klart småskalapreg. Ellers bidrar småformene til å knatte opp området og lagersmå avgrensa miljøer. Et eks.er den vesle kollen vest for <i>Letmoli søre</i> som både gir gården ramme og som visuelt avgrenser jordbruksmarka på baksiden fra resten av gården. Litt større områdedelere som <i>Dulusåsen</i> , <i>Plassåsen</i> , <i>Brennåsen</i> og <i>Snauåsen</i> er eks. på småformer som gir variasjon og markerte kjennetegn i hovedformen. Løsmassene domineres av morene, der et tynt og usammenhengende dekke er vanligst både øverst i åssidene og på toppen av små-kollene i dalbunnen. Ulikt de fleste andre skogsområder i Flesberg er det nede i dalgangen også større sammenhengende flater med tjukkere morene, og langs dalfoten vest for vannet finnes to middelsstore morene rygger som delvis er oppdyrka (<i>Dalegården nordre</i> og <i>Letmoligårdene</i>) nede i dalfoten. I tillegg til morene finnes og endel torvjord på myrene, særlig i dalbunnen i sørøst, men også et stykke oppe i åsen rundt <i>Bekkejordsmyra</i> (442 m.) i sørvest.
Vann og vassdrag	Fordi <i>Letmolivatnets</i> mellomstore vannspeil danner gulvet i landskapsområdet er vannkomponenten sentral i det overordna landskapsbildet. Fordi <i>Letmolivatnet</i> ligger så grunt senket i dalen, er vannet ofte skjult av omkransende vegetasjon. Dette gjør at <i>Letmolivatnet</i> enten kun ses på forholdsvis nært hold eller fra enkelte utsiktspunkt oppe i åsene rundt vannet. Med unntak av et lite tjern oppe i åsen i sørvest, <i>Kallrudhaugplasstjernet</i> (421 m.), fins ingen andre vann. Eneste elv er <i>Letmolielva</i> som i sørøst renner gjennom et større myrlendt område. Lengst i nord kommer "Kjosarbekken" inn fra toppen av vassdragets nedbørsfeltet. Typisk nok finner vi også her flest småbekker i de mer skyggelagte liene, bl.a. <i>Trytjernbekken</i> og <i>Sagbekken</i> i vest, <i>Plassebekken</i> og <i>Rustmyrbekken</i> i sør og <i>Bakkebekken</i> i øst, m.fl. de fleste av disse har sitt opphav fra små myrreal oppe i åsene. Kun de tre innsjøgårdene på Letmoli kan sies å ha en sterk visuell tilknytning til områdets vannforekomster
Vegetasjon	Barskogens vegetasjonstyper dominerer, hvor særlig glissen furuskog dominerer på de høyereliggende åsene og på mange av dalbunnens småkoller og berglente knatter der man finner skrinne moreneavsetninger med dårlig bonitet. Furuskogen finner en også på eller rundt dalbunnens myrlente terreng i sørøst. Storvokst barblandings eller homogen granskog ses helst på tjukk morenjord med midlere bonitet, gjerne ned langs opplente koller og drag i selve åssidene. Til tross for en del tjukke moreneavsetninger har området sparsomt med høybonitetsskog. Som gårdene ligger disse utelukkende på vestsiden av vannet, bl.a. som enkelte bestand mellom dyrka mark og vannet på <i>Letmoli</i> , men mest i den lune og østvendte brattlia overfor de to <i>Dalegårdene</i> Det er også i disse områdene en finner de mest frodige lauvskogskrullene, noe som her tydelig skyldes tidligere kulturpåvirkning. Dette ses særlig rett nedenfor den nå nedlagte åsgården <i>Buserud</i> .

<p>Jordbruks- mark og eldre kultur- markstyper</p>	<p>Alle jordbruksarealene i dette området ligger østvendt til på vestsiden av <i>Letmolivatnet</i>. Det er syv gårder i området og de fleste er mellomstore småbruk med 30 og 50 da innmark. Minst er ligården <i>Buserud</i> (20 da innmark) som kun brukes som feriested, og hvor innmarka nærmest er helt tilgrodd med lauvskog. På flere av de øvrige gårdene er det husdyrbruk og de fleste bruk har tildels velholdte jordareal. Med tanke på biologisk mangfold på gamle kulturmarkstyper skiller skogsgården <i>Dalegården søre</i> seg klart ut som en av de aller mest verdifulle i Flesberg, fordi det her fins intakte og temmelig ugjødsle slåtteeuger langs hele tørr-fuktig gradienten. Det er meget sjelden å se slike partier med våteng/myr i god hevd i kulturlandskapet i dag. Innsjøgårdene på <i>Letmoli</i> og ligården <i>Ingeburud</i> har også gode biologisk mangfold kvaliteter på sine kulturmarkstyper. Eldre styvingstrær mangler, men på grunn av mange velholdte areal og store kvaliteter på slåtteeuger og beiter av både tørr og fuktig type, synes det klart at området har et høyt biologisk mangfold.</p>
<p>Tun og eldre jordbruks- bebyggelse</p>	<p>Av områdets syv gårder har seks fortsatt fast bosetting. De fleste av disse er mellomstore småbruk. Her er våningshusa forholdsvis store og noe preget av sveitserstilen. De fleste gårdene har også sommerstue i tømmer. Samtlige driftsbygninger er i bindingsverk fra første del av vårt århundre. Alle tun har stabbur, hvorav tre bruk har to. Det er like mange enetasjes stabbur som toetasjes. <i>Søre Letmolia</i> og <i>Nord-Dalegården</i> har en-etasjes stabbur med sval i stavverk, sistnevnte gård har også kjellerbu. Ellers i området fins også noen vasshus, vedskjul og et par sommerfjøs i bindingsverk. Det som skiller området fra flere av de andre mindre skogsgrendene i Flesberg er at alle gårder er relativt store, med store våningshus og driftsbygninger. Dette gjør at bebyggelsen har flere likhetstrekk med flatbygda lenger ned i hoveddalføret eller på Øvre Eiker. Følgende bruk har høy eller middels/høy verdi: <i>Nord-Dalegården</i> (85/2) og <i>Søre Dalegården</i> (85/1).</p>
<p>Totalinntrykk</p>	<p><i>Letmoliområdet</i> er et lavt senket basseng omgitt av lave åser. Sentralt er det middels store <i>Letmolivatnet</i> som sammen med myrene i sørøst danner gulv i landskapsrommet. Ulikt de fleste skogsområder i Flesberg har også dalbunnen større flater med morene, særlig på vestsiden hvor <i>Dalegårdene</i> og <i>Letmoligårdene</i> ligger. Barskog dominerer, særlig glissen furuskog oppe i åsene og på dalbunnens berglendte knatter. Storvokst gran- og barblending-skog finnes innunder opplendte koller og i næringsrike drag i åssidene. Frodig lauvskog ligger helst tilknyttet gårdene på vannets vestside, ofte som lauvoppslag på gjengrodde beiter og skrapslåtter. <i>Letmolivatnet</i> ligger grunt senket i forhold til dalbunnen og er ofte skjult av omkransende vegetasjon. Bare innsjøgårdene på <i>Letmoli</i> er visuelt knyttet til vann.</p> <p>Jordbruksmarka er fordelt på syv småbruk (30- 50 da innmark) på vestsiden av vannet. Minst er åsgården <i>Buserud</i>, hvor det meste av innmarke er tilgrodd med lauv. Flere gårder har husdyr. På skogsgården <i>Dalegården søre</i> finnes fortsatt ugjødsle slåtteeuger langs en stor tørr-fuktig gradient, noe som i biologisk mangfold sammenheng gjør den til en av Flesbergs mest verdifulle gårder. Også innsjøgårdene på <i>Letmoli</i> og ligården <i>Ingeburud</i> har gode biologiske kvaliteter, og området har et generelt høyt biologisk mangfold. Området skiller seg fra øvrige skogsgrender ved at gårdene har relativt store våningshus og driftsbygninger. Dette gir bebyggelsen et likhetstrekk med flatbygdene nede i hoveddalføret eller på Øvre Eiker. Gårdene <i>Nord-Dalegården</i> og <i>Søre Dalegården</i> har høy eller høy/middels høy tun-verdi. Begge disse gårdene er , sammen med <i>Letmoligårdene</i> langs vann og gjennomfartsvei, verdifulle i en kulturlandskapsammenheng.</p>

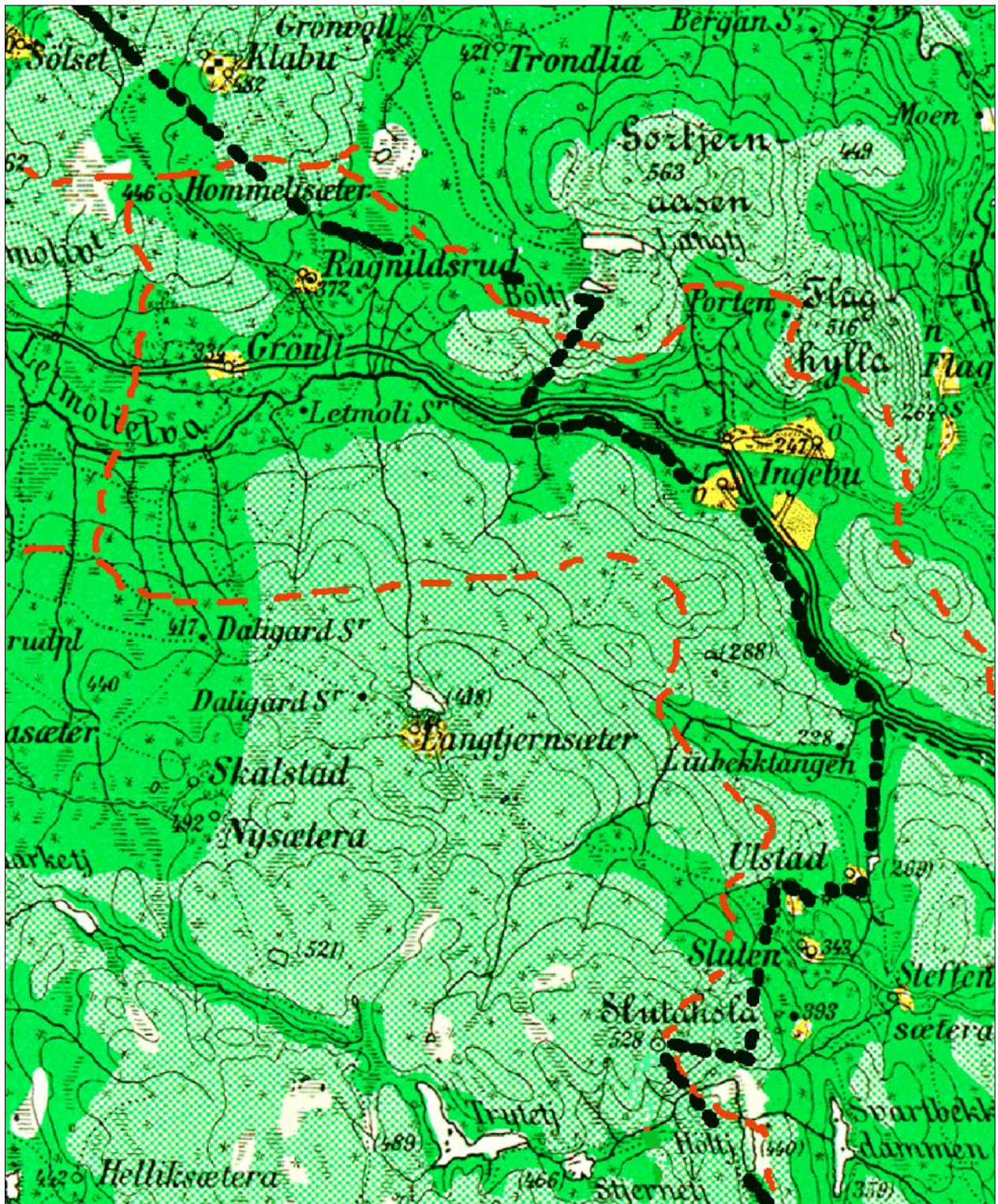

Bilde 44. Vann er et element det knytter seg mange ulike bruks- og rekreasjonsinteresser til, og gårder med en slik lokalisering har også et potensiale for kommersiell utnyttelse av sin beliggenhet, bl.a. i form av gardsturisme og ulik utleievirksomhet knyttet til vann. I bakgrunnen ses en av innsjøgårdene på *Letmolia*.

Bilde 45. Fordi mange mennesker uten tilknytning til jordbruk kun ”kommer i kontakt” med gårdsbruk fra offentlige vei, er det viktig at man også stimulerer til landskapstiltak på gårder langs det offentlige veinettet. På *Letmolia* går en slik vei tett mot og forbi tre gårdstun, noe som skaper opplevelse og variasjon fra det omkringliggende skoglandskapet.

Landskapsområde: 20 Letmolielva

Landskapsområde 20 Letmolielva.

LANDSKAPS-KOMPONENT	Landskapsområde: 20 Letmolielva
Landskapets hovedform	Dalen <i>Letmolielva</i> renner gjennom er en gammel U-dal som elva i årtusener gradvis har omformet til en vid øst-vestgående V-dal. Lengst i øst dreier dalen et kort stykke mot sør. U-dalsformen ses fortsatt enkelte steder i den solvendte nordsida, særlig i brattliene ved kommunegrensa, og under <i>Gørrtjernåsen</i> (563 m.o.h.) og <i>Flaghylla</i> (514 m. - begge i Sigdal). På nordsida følger områdegrensa toppen av åskammen. Mer typisk V-dalsform har sørsida med sine svært lange og slake skyggevendte lier. Grensa er her trukket et godt stykke opp i lia, dvs. i silhuett-linja slik den oppfattes nede fra dalbunnen, og grenser dermed mot seterområdet ovenfor. Mot vest åpner landskapsrommet seg opp mot <i>Letmolivatnet</i> , og grensa går ned dalsida øst for <i>Bakkenbekken</i> , over <i>Letmolielva</i> nedenfor <i>Kringletjern</i> (340 m.), og opp den langslake sørlia til <i>Rustmyrdammen</i> (378 m.). Lengst i sørøst snurper dalen seg sammen, og grensa går over to mindre kolleframspring. Selve dalbunnen har typisk V-dalskarakter dvs. at den mangler store, flate partier langs elvestrengen og at terrenget forholdsvis raskt begynner å stige fra elvebredden. Fra vest mot øst har elva et fall fra 345 til 225 m.o.h.
Geologiske småformer og løsmasser	Til tross for forskjellen mellom de to dalsidene, så er dalgangen forholdsvis ensarta uten særlig markante geologiske småformer. Mellomstore koller og åsframspring midt i dalsida, som f.eks. <i>Murdalsåsen</i> (456 m.) i vest og <i>Bøltjernåsen</i> (438 m.), <i>Gamlemannåsen</i> (330 m.) og <i>Portåsen</i> (470 m.) i øst (alle 3 i Sigdal) har liten visuell virkning sett fra den trange dalbunnen. Et stykke opp i lia ved <i>Ragnhildsrud</i> gårdene har dalsida en svak amfiformet krumning, noe som skaper en lun krok i le for vestavinden. Den søndre dalsida er enda mer monoton, og har med sine lange slake lier ingen spesielt framtrædende småformer. Høyere liggende deler av dalsida domineres av et tynt og usammenhengende morenejord, stedvis ofte oppstykket av flekker med bart fjell. Fra ca. <i>Korsvadhølen</i> (283 m.) og nedover i dalen finnes den skrinne morenejorda også i selve dalbunnen. Tjukkere morene er mest utbredt lengst i vest, og er her noe spredt et godt stykke opp i dalsidene. Torvmyrer er forholdsvis lite utbredt, men preger et lite område lengst i vest, enkelte mindre myrreal fins også spredt i dalsidene.
Vann og vassdrag	Til tross for at <i>Letmolielva</i> nok kan ses som områdets sentralnerve, er vannforekomstene totalt sett heller beskjedne. Selve elvestrengen er likevel et viktig element i landskapsbildet, særlig der gjennomfartsveien i flere kilometer går parallelt med elva og synligheten til det vesle vannspeilet sporadisk er god. Med unntak av noen få spredte myrpytter, har området kun to mellomstore tjern, nemlig <i>Langtjørn</i> (427 m.) og <i>Bøltjørn</i> (433 m.) høyt oppunder <i>Gørrtjernåsen</i> i nordøst. Fra begge sider renner et fåtall bekker ned i <i>Letmolielva</i> , men uten særlig betydning for landskapsbildet. Av Flesberggårdene er det kun skogsgården <i>Grønli</i> og slettegården <i>Ingebu vestre</i> som ligger med forholdsvis kort avstand til vann.
Vegetasjon	I nærmest hele den slake skyggevendte sørlia dominerer furuskog dominerer på et tynt og usammenhengende morenedekke. Med unntak av enkelte flater med middels bonitet, har nesten hele lia, fra elv til åskam, lav eller ingen bonitet. Dette gir en svært skrin, glissen og småvokst furuskog. På nordsida, hvor solinnstrålingen er høy, er situasjonen noe annerledes særlig i vestre deler av området. Her er jordsmonnet bedre, og vi finner atskillig mer av både storvokst barblandingsskog og granskog på middels og høy bonitet. Fra naturens side har denne lia en rik berggrunn, og det er nesten kalkfuruskogspreget på endel av skogen i lia fra <i>Grønli</i> til <i>Ingebu</i> . Ved ligården <i>Ragnhildsrud</i> er det spesielt frodig, og her står barskogen tett rundt gården, og oppetter bekkedraget i øst. Her finnes en del reine lauvtrebestand bl.a. i og rundt gamle beitehager og innmarksareal.

<p>Jordbruks- mark og eldre kultur- markstyper</p>	<p>Bare <i>Vestre Ragnhildsrud</i> av områdets seks gårder har fast bosetting, og bare på tre av bruka holdes deler av jorda i hevd, <i>Grønli</i>, <i>østre Ragnhildsrud</i> og <i>vestre Ragnhildsrud</i>. Gårdene som engang lå her må karakteriseres som småbruk, dvs. med innmarksareal på mellom 5 og 30 da. På <i>Homelisetra</i> (30 da), <i>Ingebu vestre</i> (30 da) og <i>Ulstad</i> (5 da) er det meste av innmarka i ferd med å gro igjen. Fordi dyrka marka er så fåtallig og fordi så mye er ute av drift, må jordbruket sies å ha liten betydning for områdets totale landskapskarakter. Unntak er <i>Grønli</i>, hvor den grusbelagte fylkesveien går gjennom tun og innmark, og hvor gården framstår som en åpen idyll i en skogsdominert dalgang. På grunn av en tildels kalkrik berggrunn er enkelte av områdets eldre og kulturbetingede slått- og beitearealartsrike. Kombinert med jordbruksareal i tradisjonell drift, som f.eks. på <i>østre Ragnhildsrud</i> og <i>Grønli</i>, gir dette et bra biologisk mangfold på engene. Det meste av gårdenes gamle beite- og havnehager er ellers tilgrodd. Best bevarte innmarksstrukturer fra høstingsbrukets småskaladrift, finner vi på <i>østre Ragnhildsrud</i> og <i>Grønli</i> hvor bl.a flere fint oppbygde rydningsrøyser preger innmarka. Totalt sett har områdets ulike kulturmarkstyper et middels til høyt biologisk mangfold.</p>
<p>Bebyggelse og tekniske anlegg</p>	<p>I dette området er kun seks Flesberggårder vurdert. Ingen av disse har fast bosetting. På samtlige tun har den tradisjonelle bygningsmassen gjennomgått en del endringer. De fleste våningshus ble enten bygd eller ombygd tidlig på 1900-tallet. Begge <i>Ragnhildsrud</i>-gårdene og <i>Homelisetra</i> har eldre tømmerstuer. Når det gjelder driftsbygninger har både <i>Grønli</i>, <i>Homelisetra</i> og <i>Ulstad</i> bevart sine tømmerlåver. Med unntak av <i>Homelisetra</i> fins det stabbur på alle bruk. Bare <i>Ulstad</i> har enetasjes stabbur, mens på begge de to <i>Ragnhildsrud</i>-gårdene er 2.etasjen blitt påbygd i bindingsverk på begynnelsen av 1900-tallet. Området har ellers tre-fire vedskjul i tømmer, en smie i bindingsverk og to tømra sommerfjøs. Bare gården <i>Grønli</i> (83/5) anses å ha høy tunverdi.</p>
<p>Totalinntrykk</p>	<p><i>Letmolielva</i> renner gjennom en vid øst-vestgående V-dal. Ved <i>Ragnhildsrud</i> har den bratte nordsida en svak amfi form, noe som her gir ly for vestavinden, mens sørsida består av en mer langslak lisode. Dalbunnen mangler breie flater langs elvestrengen, men <i>Letmolielva</i> er likevel et senatrlt element der gjennomfartsveien går parallelt med elva. Bare skogsgården <i>Grønli</i> og slettegården <i>Ingebu vestre</i> har en forholdsvis nær beliggenhet til vann.</p> <p>Kun <i>vestre Ragnhildsrud</i> har fast bosetting, og bare tre av seks bruk holder deler av innmarka i hevd (<i>Grønli</i>, <i>vestre Ragnhildsrud</i> og <i>østre Ragnhildsrud</i>). Gårdene er små (5 - 30 da.). På <i>Homelisetra</i>, <i>Ingebu vestre</i> og <i>Ulstad</i> er all innmark i ferd med å gro igjen. Også de fleste gamle beite- og havnehagene rundt samtlige gårder er gjengrodd.. En kalkrik berggrunn gjør at enkelte eldre slått- og beiteareal er til dels artsrike, f.eks. på <i>østre Ragnhildsrud</i> og <i>Grønli</i>, her finnes også en godt bevart småskala innmarksstruktur. Vurdert under ett har områdets kulturmarkstyper fra et middels til høyt biologisk mangfold, men kun gårder med fortsatt drift er aktuelle i kulturlandskapspleie sammenheng.</p> <p>På samtlige tun er den tradisjonelle bygningsmassen endret. En del eldre bygninger finnes fortsatt bevart, men bare tunet til <i>Grønli</i> har en helhet, bl.a. ved at den delvis er i drift, har høy tunverdi, høye biologisk mangfold kvaliteter, nærhet til elvestreng og som også framstår som en åpen idyll langs fylkesvei 63 fra Bingen til Lyngdal.</p>

Bilde 46. Av områdets seks gårder er skogsgården *Gronli* mest helhetlig, og i kulturlandskapsammenheng betegnet som svært verdifull. Dette fordi den er delvis i drift, har høy tunverdi, høyt biologisk mangfold på sine slåtteenger, god nærhet til elv og ligger som en lysåpen idyll langs en ellers skogsdominert gjennomfartsvei.

Bilde 47. Slettegården *Vestre Ingeburud* er en av områdets tre "nedlagte" og fraflytta gårder. Til tross for en lettdreven innmark er det her plantet til med gran. Dette reduserer gårdens kulturlandskapskvaliteter, men gjør det også vanskeligere å "selge" gården inn i f. eks. et framtidig gardsturisme/utleienettverk. (F: J. J).

5. Oppsummering

Som områdepresentasjonen på de foregående sider har vist, har registreringsprosjektet avdekket en rekke verdifulle kvaliteter i jordbrukets kulturlandskap i Flesberg. Foruten denne rapporten, er det også utarbeidet interne arbeidsrapporter fra hver av de tre fagområdene, nemlig ”Landskapskartlegging i Flesberg kommune, kulturminner” (Jensen upubl.), ”Kulturlandskapsregistrering i Flesberg kommune, biologisk mangfold” (Hanssen upubl.) og ”Landskapskartlegging i Flesberg kommune. Kommentarer til bruk for feltregistrering av biologisk mangfold og SEFRAK-vurderinger” (Puschmann, upubl.). I disse rapportene ligger det atskillig informasjon som det ikke har vært mulig å ta med her. Vi håper imidlertid at Flesberg kommune også vil bruke dette materialet i sitt videre arbeid med å ta vare på Flesbergs særpregede kulturlandskap.

For at registreringsresultatet omtalt i *denne* rapporten skal bli mer tilgjengelig har vi utarbeidet fem vedlegg som viser de gårdene i Flesberg som registreringene mener har høye kvaliteter. Vedlegg 5 er en liste som viser hvilke gårder som innehar høye kvaliteter innenfor to eller tre av de tre registreringsområdene + evt. forekomst av styvingstrær på disse. Gårdene som er presentert i vedlegg 5 anses å være de mest verdifulle *enkeltgårdene* i Flesberg. Disse bør ha en høy prioritet i kommunens videre kulturlandskapsarbeide. Likevel understreker vi at gårder som ikke er nevnt i noen av vedleggene, også kan være verdifulle element som del av kulturlandskapets helhet. Det er derfor viktig å ikke utelate slike gårder når positive kulturlandskapstiltak skal iverksettes, særlig i større grender eller visuelt åpne områder.

Bilde 48. Gården nord Bergan (44/1) nederst i Stuvestadgrenda er en av 10 gårder i Flesberg som både har høy tunverdi, middels høyt/høyt biologisk mangfold, styvingstrær og som har en særpreget beliggenhet i forhold til vei. Disse gårdene bør ha en høy prioritet i Flesberg kommunes arbeid med å tilrettelegge for en bevaring av sitt verdifulle kulturlandskap.

6. Litteratur

Direktoratet for naturforvaltning, 1992.

"Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap. Del I. Generelt om prosjektet, kriterier, metodeopplegg. Fase 1. Forarbeid." Utgitt av Direktoratet for Naturforvaltning for "Det sentrale utvalget for nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap". Trondheim. 29 s.

Elgersma, Anne 1996.

"Landskapsregionar i Norge, med underregioninndeling. Målestokk 1: 2 mill." Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås.

Hanssen, Even Woldstad upubl.

"Kulturlandskapsregistrering i Flesberg kommune, biologisk mangfold." Intern arbeidsrapport. Naturvernforbundet i Flesberg. 44 sider.

Jensen, Jørn upubl.

"Landskapskartlegging i Flesberg kommune, kulturminner." Intern arbeidsrapport, foreløpig utgave 01.12.1997. 112 sider.

Jones, Michael 1981.

"Landskapet som ressurs". Artikkel i *"Dugnad, 7:1"*. Kopiert og utgitt ved Geografisk institutt, Universitetet i trondheim, særtrykk nr. 13.

Jordal J.B. og Gaarder, G. 1993.

"Soppfloraen i en del naturbeitemarker og naturenger i Møre og Romsdal og Trøndelag." Fylkesmannen i Møre og Romsdal/Norsk senter for Økologisk Landbruk. Rapport 9-93. 76 s.

Jordregisteret, mars 1997.

"Data om all jordbruksmark per eiendom" fra Landbruksregisteret, Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås.

Landbruksdepartementet 1997.

"Forskrift til tilskudd til spesielle tiltak i landbrukets kulturlandskap." Fastsatt av Landbruksdepartementet 21.03.97.

Puschmann, Oskar & Blomquist, Synne 1994.

"Verdifulle jordbrukslandskap i Buskerud." Rapport nr. 2/94, Fylkesmannen i Buskerud, miljøvernavdelingen. 75 sider.

Puschmann, Oskar upubl.

"Landskapskartlegging i Flesberg kommune. Kommentarer til bruk for feltregistrering av biologisk mangfold og SEFRAK-vurderinger." Intern prosjektrapport. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås. 44 sider.

Sandnes, Jørn og Stemshaug, Ola red. 1990.

"Norsk stadnamleksikon." 3 utgave. Det norske Samlaget. 375 s.

Statens Kornforretning 1996.

Registeret over søknadsskjema for produksjonstillegg i jordbruket" (31.07.1996).

Vedlegg

Gårder med middels – svært høy tunverdi.

Gård	G.nr./b.nr.	Kulturminne vurdering
Område 1 Pikerfoss – Gåsumkollen		
Hostveit	122/18	høy tunverdi
Hagan	125/3	høy tunverdi
Nord Garder	124/1	høy tunverdi
Nord-Kvear	127/1	høy tunverdi
Søre Kvear	127/2	høy/middels høy tunverdi
Mellom Håvardrud	133/3	høy/middels høy tunverdi
Håvardrudhagen	133/4	høy/middels høy tunverdi
Refsrud	133/5,14	høy/middels høy tunverdi
Søre Håvardrud	133/10	høy/svært høy tunverdi
Gleda	133/12	høy/middels høy tunverdi
Håvenga	133/28	høy tunverdi
Skutsvika	137/5	høy tunverdi
Trollerud	149/1	høy tunverdi
Område 2 Svene - Tåskjemogen		
Kronset	21/1,2	høy/middels høy tunverdi
Ranvik	105/1	høy/middels høy tunverdi
Lampeland	111/1	høy tunverdi
Fjøse	112/1	høy tunverdi
Beier	112/3	høy tunverdi
Nord Kopangen	117/5	høy/middels høy tunverdi
Ramstad	122/10	høy tunverdi
Strand	139/1	høy tunverdi
Område 3 Stevning - Vangestad		
Kjennås	7/2	høy tunverdi
Vestre Åsland	17/4	høy tunverdi
Søre Åsland	17/8	høy tunverdi
Søre Grøsli	22/1	høy tunverdi
Bringe	23/1	høy tunverdi
Vingestad	24/1	høy tunverdi
Ørstein	25/2	høy/middels høy tunverdi
Nord-Vangestad	26/2	høy tunverdi
Bergerud	27/1	høy tunverdi
Nedre Stevning	109/1	høy tunverdi
Tveiten	145/1	høy/svært høy tunverdi
Mellom Garås	146/5	høy tunverdi
Nord Garås	146/7	høy/middels høy tunverdi

Gård	G.nr./b.nr.	Kulturminne vurdering
Område 4 Neset – Flesberg sentrum		
Søre Solum	9/8	høy/middels høy tunverdi
Enga	9/3	høy tunverdi
Mellom-Høymyr	10/1	høy tunverdi
Søre Høymyr	10/3	svært høy tunverdi
Øvre Værås	11/4	høy/middels høy tunverdi
Østre Berget	13/3	høy/middels høy tunverdi
Vestre Berget	13/1	høy/svært høy tunverdi
Sedalen	35/2	høy tunverdi
Eie	38/1	høy/svært høy tunverdi
Nord-Fekjan	38/3	høy tunverdi
Sønstegard	39/1	høy tunverdi
Flesberg prestegård	39/2	høy tunverdi
Mellom-Førli	40/3	høy tunverdi
Nord-Førli	40/4	høy tunverdi
Område 5 Aslefet/Maugerud – Juveli/Stuvestad		
Gåseberg	2/1	høy tunverdi
Blia	4/1	høy/middels høy tunverdi
Åsen	5/1	høy tunverdi
Nord-Juveli	6/1	høy tunverdi
Mellom-Juveli	6/2	høy tunverdi
Søre-Juveli	6/3	høy tunverdi
Juvenes	7/1	høy tunverdi
Toresenga	7/2	høy/middels høy tunverdi
Søre Maugerud	8/3	svært høy tunverdi
Evju	42/1	høy tunverdi
Evju-Bakkan	42/1	høy tunverdi
Søre Bakkerud	43/1	høy tunverdi
Nord Bergan	44/1	høy tunverdi
Øvre Dakkin	46/2	høy tunverdi
Suggerud	46/5	høy/middels høy tunverdi
Mellom-Buin	48/1	høy tunverdi
Nord-Buin	48/3	høy tunverdi
Søre-Buin	48/5	høy tunverdi
Område 6 Brattås – Øye (sistnevnte ligger i Rollag kommune)		
Ribberud	1/1	høy tunverdi
Oredalen (Skogheim)	1/3	høy/middels høy tunverdi
Ribberudplassen	1/4	høy tunverdi
Øvre Brattås	47/1	høy tunverdi

Gård	G.nr./b.nr.	Kulturminne vurdering
------	-------------	-----------------------

Område 7 Aslaksrud – Ulland

Østre Ulland	130/4	høy tunverdi
Søre Ulland	130/6	høy tunverdi
Nord-Dørsjø	130/7	høy tunverdi
Nygård	130/13	høy tunverdi

Område 8 Fønset – Dokka - Nysetra

Skulkeroa	100/6	høy tunverdi
-----------	-------	--------------

Område 9 Hanserud - Grønbu

Søre Granstugo	93/7	høy tunverdi
Hanserud	93/12	høy tunverdi
Kvernán	94/8	høy tunverdi
Grønbu	104/1	høy tunverdi

Område 10 Vatnebrynvatnet - Ligrenda

Gjømle	29/1	svært høy tunverdi
Nerli	30/1,2	høy tunverdi
Øvre Li	31/2	høy tunverdi
Nord-Vatnebryn	94/2	høy tunverdi
Søre Vatnebryn	94/4	høy tunverdi
Åsen	99/2	høy tunverdi

Område 11 Landegrenda

Nedre Lehovd	28/2	høy tunverdi
Østre Lande	28/3	høy/middels høy tunverdi
Vestre Øyberg	33/2	høy/middels høy tunverdi

Område 12 Lyngdal

Øvre Bakli	70/3	høy/middels høy tunverdi
Mellom-Bakli	70/2	høy/middels høy tunverdi
Mellom-Bekjorden	90/4	svært høy tunverdi
Høljerud	90/9	høy tunverdi
Fekjan	92/1	høy tunverdi

Nord-Gjerde	93/14	høy/middels høy tunverdi
Dalegårds-Gjerde	93/9	høy tunverdi
Livland	95/1	svært høy tunverdi
Lyngjorda	97/1	høy tunverdi
Nord-Kleivjorden	98/1	høy tunverdi
Søre-Kleivjorden	98/2	høy tunverdi
Søre Berget	99/5	høy tunverdi

Gård	G.nr./b.nr.	Kulturminne vurdering
Område 13 Strandevatnet		
Dåset	35/1	svært høy tunverdi
Kjølbjerg	36/4	høy tunverdi
Strand	69/1,2,3	høy tunverdi
Område 14 Haugesjø		
Fram-Holtan	55/4	høy tunverdi
Vest-Holtan	55/5	svært høy tunverdi
Geitnes	56/1	høy tunverdi
Område 15 Horgevatnet		
Søre Lindteigen	59/1	høy tunverdi
Markerud	61/1	høy tunverdi
Område 16 Låg – Bjørkeset -Kjølås		
Tuko	74/1	høy tunverdi
Område 17 Austskogen		
Kjosar	80/3,4	høy tunverdi
Homeliberget	87/1	høy tunverdi
Område 18 Lauvnesvatnet		
Sølset	82/1	høy tunverdi
Område 19 Letmolia		
Dalegården søre	85/1	høy tunverdi
Dalegården nordre	85/2	høy/middels høy tunverdi
Område 20 Letmolielva		
Grønli	83/5	høy/middels høy tunverdi

REGISTRERTE TUN SOM LIGGER UTENOM DE 20 LANDSKAPSOMRÅDENE:**Lindbugrenda**

Lindbu	136/1	høy/middels høy tunverdi
Øvre Bråtan	136/6	høy tunverdi
Nedre Bråtan	136/5	høy/middels høy tunverdi

Byggingåsen - Rognliåsen

Lauvtjernhaugen	119/3 og 120/2	høy tunverdi
-----------------	----------------	--------------

Seteråsen

Nedre Kampestadsetra	91/4	høy tunverdi
Fekjasetra	92/2	høy tunverdi

Registrerte gårder med middels høyt – høyt biologisk mangfold

Gård	G.nr./b.nr.	Biologisk mangfold vurdering
Område 1 Pikerfoss – Gåsumkollen		
Nord-Kvear	127/1	høyt biologisk mangfold
Nord-Ås	131/1	høyt biologisk mangfold
Mellom Håvardrud	133/3	høyt biologisk mangfold
Fønnerud	151/1	middels høyt/høyt biologisk mangfold
Område 2 Svene – Tåskjemogen		
Kronset	21/1,2	høyt biologisk mangfold
Område 3 Stevning - Vangestad		
Søre Grøslid	22/1	middels høyt biologisk mangfold
Bringe	23/1	middels høyt/høyt biologisk mangfold
Vingestad	24/1	høyt biologisk mangfold
Ørstein	25/2	høyt biologisk mangfold
Bergerud	27/1	høyt/svært høyt biologisk mangfold
Tveiten	145/1	middels/middels høyt biologisk mangfold
Område 4 Neset – Flesberg sentrum		
Sedalen	35/2	middels/middels høyt biologisk mangfold
Område 5 Aslefet/Maugerud – Juveli/Stuvestad		
Stuvestadgrenda	hele grenda	middels høyt/høyt biologisk mangfold
Juveligrenda	hele grenda	middels høyt/høyt biologisk mangfold
Område 6 Brattås – Øye (Rollag kommune)		
Ribberud	1/1	middels/middels høyt biologisk mangfold
Område 7 Aslaksrud – Ulland		
Aslaksrud	129/1	høyt biologisk mangfold
Område 8 Fønset – Dokka - Nysetra		
Fønset	100/1	høyt biologisk mangfold
Øvre-Lia	102/3	høyt biologisk mangfold
Teigen	103/1	høyt biologisk mangfold
Område 9 Hanserud - Grønbu		
- ingen registrerte gårder med middels høyt – høyt biologisk mangfold		
Område 10 Vatnebrynvatnet - Ligrenda		
Ligrenda	hele grenda	middels høyt biologisk mangfold
Område 11 Landegrenda		
Landegrenda	hele grenda	middels høyt biologisk mangfold
Nedre Lehovd	28/2	middels/middels høyt biologisk mangfold

Gård	G.nr./b.nr.	Biologisk mangfold vurdering
Område 12 Lyngdal		
Øvre Bakli	70/3	høyt biologisk mangfold
Høljerud	90/9	høyt biologisk mangfold
Lyngdal	hele grenda	middels høyt/høyt biologisk mangfold
Lyngjorda	97/1	høyt biologisk mangfold
Område 13 Strandevatnet		
Kjølberg	36/4	middels/middels høyt biologisk mangfold
Teigen øvre	53/1	høyt biologisk mangfold
Strand	69/1,2,3	høyt biologisk mangfold
Område 14 Haugesjø		
Geitnes	56/1	middels/middels høyt biologisk mangfold
Nord-Teksle	57/4	middels/middels høyt biologisk mangfold
Område 15 Horgevatnet		
- ingen registrerte gårder med middels høyt – høyt biologisk mangfold		
Område 16 Låg – Bjørkeset -Kjølås		
- ingen registrerte gårder med middels høyt – høyt biologisk mangfold		
Område 17 Austskogen		
- ingen registrerte gårder med middels høyt – høyt biologisk mangfold		
Område 18 Lauvnesvatnet		
Sølset	82/1	middels/middels høyt biologisk mangfold
Område 19 Letmolia		
Ingeborud	81/1	middels/middels høyt biologisk mangfold
Søre Dalegården	85/1	høyt/svært høyt biologisk mangfold
Område 20 Letmolielva		
Bortre Ragnhildsrud (østre)	81/2	middels/middels høyt biologisk mangfold
Grønli	83/5	middels/middels høyt biologisk mangfold

Registrerte styvingstrær.

Gård	G.nr./b.nr.	Treslag
Område 1 Pikerfoss – Gåsumkollen		
Nord Ramberg	122/1	stor ask og alm
Rambergtang	122/22	1 stor ask
Nedre Ramberg	122/4	1 stor ask i delet mot Nord-Ramberg
Søre Garder	124/3	bjørk
Fønnerud	125/1	ask og bjørk
Hagan	125/3	noen asker nederst i innmarka
Nord-Kvear	127/1	flere asker nedenfor låven, stor bjørk ved sommer-
Nord-Ås	131/1	flere asketrær i gammel lauveng (= sjeldent)
Åsbråtan	131/12	noen asker og bjørker
Søre Ås	131/14	et par asker
Trulsås	132/1	noen seljer
Mellom Håvardrud	133/3	2 asker i delet i sør
Håvardrudhagen	133/4	2 asker og en selje
Lurås	133/9	1 bjørk (?)
Søre Håvardrud	133/10	1 stor ask, noen mindre asker nedenfor låven
Nord-Primskott	133/23	1 ask i tunet fjøset, et par bjørker og 1 ask ved bekken i sør.
Område 2 Svene - Tåskjemogen		
Nord Kopangen	117/5	ask
Søre Kopangen	119/1	flere asker og almer
Område 3 Stevning - Vangestad		
Løstad	15/1	flere bjørker nederst mot Underbergets jorde
Søre Huslende	16/3	1 stor ask i tunet
Vestre Åsland	17/4	1 stor ask i tunet, noen asker nord for tunet
Søre Åsland	17/9	noe ask, selje, 1 stor eik
Søre Grøsli	22/1	1 stor lønn i tunet, asker nedenfor
Grøsli nordre	22/3	Enkelte trær fra stubbeskudd, hovedsakelig selje
Vingestad	24/1	flere asker, 1 bjørk (+ 2 store "ustyvede" eiketrær)
Ørstein	25/2	noen asker
Bergerud	27/1	1 stor ask
Tveiten	145/1	flere asker, et par bjørker og seljer
Garås nordre	146/7	rester av seljestyver i steingjerdet mot sørøst
Tollum	147/1	flere store asker
Område 4 Neset – Flesberg sentrum		
Bjørnerud	9/7	ask i tunet
Nord-Høymyr	10/2	bjørk sør for tunet

Gård	G.nr./b.nr.	Treslag
Område 5 Aslefet/Maugerud – Juveli/Stuvestad		
Blia	4/1	1 ask ved skjul
Vollbakken	5/2	1 ask
Mellom-Juveli	6/2	et par asker i tunet
Nord-Juveli	6/1	1 stor bjørk, et par seljer
Evjuåsen	42/1	2 bjørker
Nord-Bergan	44/1,2	selje
Mellom-Buin	48/1	ask i tunet, 1 lønn ved sommerfjøs
Nord-Buin	48/3	flere bjørker
Øvre Buin	48/4	1 bjørk
Søre-Buin	48/5	et par asker i tunet
Mellom-Stuvestad	49/1	selje
Nord-Stuvestad	49/2	2 store asker i tunet, også ask nederst i jordet
Område 6 Brattås – Øye (Rollag kommune)		
Øvre Brattås	47/1	1 stor ask i tunet
Område 7 Aslaksrud – Ulland		
Aslaksrud	129/1	2 asker i tunet
Bråta	129/2,3	1 ask og 1 alm i kanten av tidligere dyrka mark
Område 8 Fønset – Dokka - Nysetra		
Fønset	100/1	3 asker i tunet, almer i tunet, enkelte seljer
Sagløkka	100/5	store asker i tunet
Grønli	100/9	2 lønner i tunet
Øvre Lia	102/3	stort mangfold av alm, ask, lønn, bjørk og selje
Teigen	103/1	store almer ved tunet, seljer og bjørk
Område 9 Hanserud - Grønbu		
Hanserud	93/12	selje
Område 10 Vatnebrynvatnet - Ligrenda		
Øvre Vatnebryn	94/12	stor bjørk ved vei til Åsen
Område 11 Landegrenda		
Østre Øyberg	33/1	flere asker og seljer nedenfor låven
Vestre Øyberg	33/2	1 stor ask ovenfor tunet
Søre Lande	34/1	et par asker
Øvre Lande	34/4	noen få asker
Område 12 Lyngdal		
Nedre Bakli	70/1	1 ask ved tunet
Øvre Bakli	70/3	noen asker
Søre Bekjorden	90/8	1 svært stor ask i tunet
Med-Gjerde	93/5	noen asker i delet til Dalegards-Gjerde
Dalegards-Gjerde	93/9	1 stor ask i delet til Søre Gjerde

Søre Gjerde	93/11	1 stor ask i tunet
Nord Gjerde	93/14	2 osper (* uvanlig i Flesberg)
Livland	95/1	3 store bjørker nedenfor låven, 1 stor selje ved låven

Område 13 Strandevatnet

Teigen øvre	53/1	1 ask i tunet, rester av styva bjørk i kant mot utmark
Nedre Nerteigen	53/3	et par seljer
Øvre Nerteigen	53/8	8 stammet selje i tunet
Strand	69/1,2,3	2 store asker

Område 14 Haugesjø

Fram-Holtan	55/4	1 stor ask
Bjerkeset øvre	64/1	noen få seljer og bjørk nord for tunet

Område 15 Horgevatnet

- ingen registrerte styvingstrær

Område 16 Låg – Bjørkeset -Kjølås

Buin	72/1	flere rester av seljekaller, noen intakte stuver + 1 ask
Bråta	79/1	noen seljer sør for tunet kan være rester etter styving

Område 17 Austskogen

Kjosar	80/3,4	1 stor ask i tunet
Mørk	88/1	1 stor ask i tunet

Område 18 Lauvnesvatnet

- ingen registrerte styvingstrær

Område 19 Letmolia

Ingeborud	81/1	enkelte seljer
Dalegården søre	85/1	rester av seljestuver øst for tunet/nedenfor veien

Område 20 Letmolielva

- ingen registrerte styvingstrær

GÅRDER MED STYVINGSTRÆR UTENOM DE 20 LANDSKAPSOMRÅDENE:**Lindbugrenda**

Lindbu	136/1	1 stor ask i tunet
Nedre Bråtan	136/5	1 rogn i delet til øvre Bråtan

Gårder med særpreget beliggenhet i landskapet

Gård	G.nr./b.nr.	Vurdering	Gårdstype
Område 1 Pikerfoss – Gåsumkollen			
Skutsvika	137/5	sterk nærkontakt med elv	Slettegård
Område 2 Svene - Tåskjemogen			
Kronset	21/1,2	”Ørnerede” med bakland	Li- og terrassegård
Strand	139/1	blikkfang langs vei	Slettegård
Område 3 Stevning - Vangestad			
Berget Østre	13/3	blikkfang langs vei/nær elv	Bremgård
Snapperud	17/7	blikkfang langs vei	Slettegård
Søre Grøslie	22/1,2,5	blikkfang på brink	Li- og bremgård Bringe
	23/1	storslått utsikt	Ligård
Vingestad	24/1	bratt innmark, blikkfang	Ligård
Bergerud	27/1	høytliggende blikkfang	Li- og åsgård
Tveiten	145/1	tilbaketrukket/bortgjemt	Terrassegård
Område 4 Neset – Flesberg sentrum			
Bjørnerud	9/7	nordvendt, på randavsetning	Terrasse- og ligård
Høymyr søre og mellom	10/1 og 10/3	blikkfang langs vei	Slettegårder
Væråsmogen	11/1	blikkfang langs vei	Slettegård
Høymyr nordre	10/2	blikkfang langs vei	Slettegård
Førle nordre	40/4	blikkfang, oversiden av vei	Bremgård
Førle mellom	40/3	blikkfang, oversiden av vei	Bremgård
Område 5 Aslefet/Maugerud – Juveli/Stuvestad			
Gåseberg	2/1	blikkfang langs vei	Slettegård
Juveligrenda	hele grenda	gårder i tre etasjer	Ligårder
Nordre Bergan	44/1	blikkfang nedenfor fylkesvei	Ligård
Buin mellom og nordre	48/1 og 48/3	sammenhengende på hylle	Terrassegårder
Område 6 Brattås – Øye (Rollag kommune)			
Ribberud	1/1	blikkfang langs vei	Slettegård
Område 7 Aslaksrud – Ulland			
Østre Ulland	130/4	tett beliggenhet langs vei	Slettegård
Nord-Dørsjø	130/7	bortgjemt idyll ved vann	Innsjøgård
Område 8 Fønset – Dokka - Nysetra			
Fønset	100/1	vei gjennom totalt forfall	Skogsgård
Område 9 Hanserud - Grønbu			
Hanserud	93/12	høytliggende, storslått utsyn	Åsgård
Kvernann	94/8	sterk nærkontakt med elv	Skogs- og elvegård

Gård	G.nr./b.nr.	Vurdering	Gårdstype
Område 10 Vatnebrynvatnet - Ligrenda			
Ligrenda	hele grenda	blikkfang over vann, utsyn	Ligård
Område 11 Landegrenda			
Li- og terrassegårder uten spesielt slående særpreg			
Område 12 Lyngdal			
Bakli	hele grenda	bortgjemt, men godt utsyn	Skogsgårder
Høljerud	90/9	skjermet idyll langs vei	Skogsgård
Lyngdal kirkebygd	hele grenda	uvanlig størrelse, fin helhet	Skogs-/"slakli"gårder
Område 13 Strandeavatnet			
Teigen øvre	53/1	utsyn mot blåner	Åsgård
Strand	69/1,2,3	blikkfang fra mange hold	Innsjøgård
Område 14 Haugesjø			
Holtan vestre og nordre	55/5 og 55/4	samlet tun, bakkete innmark	Skogsgårder
Geitnes	56/1	lunt under berghammer	Innsjøgård
Teksle nordre	57/4	villvakkert under Teksleåsen	Skogs-/terrassegård
Område 15 Horgevatnet			
- skogsgårder uten spesielt slående særpreg			
Område 16 Låg – Bjørkeset -Kjølås			
Lislia	89/1,3	blåne mot blåne utsyn	Åsgård
Område 17 Austskogen			
Mørk	88/1	blåne mot blåne utsyn	Åsgård
Rust	78/1	vakkert landskapsrom, utsyn	Skogsgård
Belteslia	77/1	fin nærhet til vei,	Skogsgård
Homeliberget	86/1	bakkete gård, tun på kolle	Skogsgård
Område 18 Lauvnesvatnet			
Sølset	82/1	einbølt og avsidesliggende	Skogs-/"slakli" gård
Område 19 Letmolia			
Letmoligårdene (3 stk)	g.nr. 83	blikkfang langs vei, mot vann	Innsjøgårder
Område 20 Letmolielva			
Grønli	83/5	overraskende idyll "midt" i veien	Skogsgård

Registrerte gårder med høye (xx) - svært høye (xxx-xxx*) landskapskvaliteter

Gård	G.nr./b.nr.	Kulturminne	Biolog.m.f.	Styv.trær	Særpre
Område 1 Pikerfoss – Gåsumkollen					
Skutsvika	137/5	x			x
Mellom Håvardrud	133/3	x	x	* ¹	
Nord-Kvear	127/1	x	x	*	
Område 2 Svene - Tåskjemogen					
Strand	139/1	x			x
Kronset	21/1,2	x	x		x
Område 3 Stevning - Vangestad					
Søre Grøsli	22/1	x	x	*	x
Bringe	23/1	x	x		x
Vingestad	24/1	x	x	*	x
Ørstein	25/2	x	x	*	
Bergerud	27/1	x	x	*	x
Tveiten	145/1	x	x	*	x
Område 4 Neset – Flesberg sentrum					
Mellom-Høymyr	10/1	x			x
Søre Høymyr	10/3	x			x
Mellom-Førli	40/3	x			x
Nord-Førli	40/4	x			x
Sedalen	35/2	x	x		
Område 5 Aslefet/Maugerud – Juveli/Stuvestad					
Nord-Bergan	44/1	x	(x)	*	x
Suggerud	46/5	x	(x) ²		
Øvre Dakkin	46/2	x	(x)		
Mellom-Buin	48/1	x	(x)	*	x
Nord-Buin	48/3	x	(x)	*	x
Søre-Buin	48/5	x	(x)	*	
Gåseberg	2/1	x			x
Blia	4/1	x		*	(x)
Åsen	5/1	x	(x)		(x)
Søre-Juveli	6/3	x	(x)		(x)
Mellom-Juveli	6/2	x	(x)	*	(x)
Nord-Juveli	6/1	x	(x)	*	(x)
Område 6 Brattås – Øye (sistnevnte ligger i Rollag kommune)					
Ribberud	1/1	x	x		x

¹ Symbolet * innebærer at det på gården også er registrert ett eller flere lauvingstrær. Styvingstrær blir ikke vektlagt like mye som her de andre. Dette betyr at mange gårder som kun oppfyller ett av kriteriene og kan ha styvingstrær.

² Symbolet (x) innebærer at gården ligger i et område som generelt er definert å ha store kvaliteter.

Gård	G.nr./b.nr.	Kulturminne	Biolog.m.f.	Styv.trær	Særpreg
Område 7 Aslaksrud – Ulland					
Nord-Dørsjø	130/7	x			x
Østre Ulland	130/4	x			x
Område 8 Fønset – Dokka - Nysetra					
Fønset	100/1		x	*	x
Område 9 Hanserud - Grønbu					
Kvernán	94/8	x			x
Hanserud	93/12	x		*	x
Område 10 Vatnebrynvatnet - Ligrenda					
Nerli	30/1,2	x	(x)		(x)
Øvre Li	31/2	x	(x)		(x)
Gjømlé	29/1	x	(x)		(x)
Område 11 Landegrenda					
Nedre Lehovd	28/2	x	x		
Område 12 Lyngdal					
Høljerud	90/9	x	x		x
Mellom-Bekjorden	90/4	x	(x)		(x)
Fekjan	92/1	x	(x)		(x)
Livland	95/1	x	(x)	*	(x)
Lyngjorda	97/1	x	x		(x)
Nord-Kleivjorden	98/1	x	(x)		(x)
Søre-Kleivjorden	98/2	x	(x)		(x)
Søre Berget	99/5	x	(x)		(x)
Øvre Bakli	70/3	x		*	(x)
Mellom-Bakli	70/2	x			(x)
Område 13 Strandevatnet					
Strand	69/1,2,3	x	x	*	x
Område 14 Haugesjø					
Fram-Holtan (nordre)	55/4	x		*	x
Vest-Holtan	55/5	x			x
Geitnes	56/1	x	x		x
Område 15 Horgevatnet					
- ingen sammenfallende kvaliteter					
Område 16 Låg – Bjørkeset -Kjølås					
- ingen sammenfallende kvaliteter					

Gård	G.nr./b.nr.	Kulturminne	Biolog.m.f.	Styv.trær	Særpreg
Område 17 Austskogen					
Homeliberget	87/1	x			x
Område 18 Lauvnesvatnet					
Sølset	82/1	x	x		x
Område 19 Letmolia					
Søre Dalegården	85/1	x	x	*	
Område 20 Letmolielva					
Grønli	83/5	x	x		x

